

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

Niina Anttila
Taina Huurre
Maili Malin
Päivi Santalahti

Mielenterveyden edistäminen varhaiskasvatuksesta toisen asteen koulutukseen

Katsaus menetelmiin ja kirjallisuuteen Suomessa

TYÖPAPERI

Työpaperi 3/2016

Mielenterveyden edistäminen varhaiskasvatuksesta toisen asteen koulutukseen

Katsaus menetelmiin ja kirjallisuuteen Suomessa

*Niina Anttila
Taina Huurre
Maili Malin
Päivi Santalahti*

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

© Kirjoittaja ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Taitto: Taittotalo PrintOne

ISBN 978-952-302-613-1 (verkkojulkaisu)

ISSN 2323-363X (verkkojulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-613-1>

Tiivistelmä

Niina Anttila, Taina Huurre, Maili Malin, Päivi Santalahti. Mielenterveyden edistäminen varhaiskasvatuksesta toisen asteen koulutukseen. Katsaus menetelmiin ja kirjallisuuteen Suomessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpäpaperi 3/2016. 97 sivua. Helsinki 2016. ISBN 978-952-302-613-1 (verkkojulkaisu)

Tässä katsauksessa kuvataan lasten ja nuorten mielenterveyttä edistäviä menetelmiä ja hyviä käytäntöjä sekä kirjallisuutta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa sekä toisen asteen koulutuksessa Suomessa vuosina 2000 – 2015. Aineistoon kootuilla menetelmillä on kosketuspinta varhaiskasvatukseen tai kouluun joko niin, että menetelmää toteuttavat varhaiskasvatuksen tai koulun työntekijät tai toiminta tapahtuu näissä kehitysympäristöissä. Kirjallisuudessa ovat mukana erityisesti kasvatus- ja lääketieteen, sosiaalitieteiden ja psykologian väitöskirjat, keskeiset oppi- ja käsikirjat, katsaukset sekä säännöllisesti toistettavat kyselyt, joiden avulla saadaan aikasarjatietoa lasten ja nuorten mielenterveydestä ja hyvinvoinnista sekä kouluhyönteisön hyvinvoinnista. Elintavat, seksuaaliterveys, oppimisvaikeudet ja epidemiologinen tutkimus (sairauksien esiintyvyys ja niihin vaikuttavat tekijät) rajattiin selvityksen ulkopuolelle aineiston laajuuden takia.

Tietoja menetelmistä ja kirjallisuudesta kerättiin alan koti- ja ulkomaisista kirjallisuusviitetietokannoista, sosiaali- ja terveystieteiden, opetus- ja kulttuuriministeriön, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen, Opetushallituksen, yliopistojen, eri tutkimus- ja osaamiskeskusten sekä Innokylän, ProMenPol:n, alan järjestöjen, yhdistysten, säätiöiden ja seurakuntien internet-sivuilta sekä hankkeiden ja menetelmien omilta kotisivuilta. Vaikka menetelmiä ja käytäntöjä haettiin monista eri lähteistä, ei ollut mitenkään mahdollista saada mukaan kaikkia mahdollisia menetelmiä.

Lasten ja nuorten mielenterveyden edistämiseen tarkoitettuja menetelmiä ja hyviä käytäntöjä on Suomessa paljon ja uusia kehitetään jatkuvasti. Myös aiheeseen liittyvää kirjallisuutta on runsaasti. Toisen asteen koulutuksessa on käytössä useita samoja menetelmiä kuin varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa, joistakin menetelmistä on kehitetty omat sovellutuksensa toiselle asteelle. Suuri osa käytössä olevista menetelmistä on kehitetty ja arvioitu Suomessa, osa taas ulkomailla, mistä ne on tuotu maahan. Osa ulkomailla kehitetyistä menetelmistä on edelleen kehitetty ja arvioitu Suomessa. Menetelmiä kehitetään, tutkitaan ja ylläpidetään Suomessa pääasiassa erilaisissa tutkimus- ja kehittämishankkeissa.

Menetelmien tieteelliset vaikuttavuustutkimukset, joissa tutkitaan menetelmän vaikuttavuutta suhteessa kontrolliryhmään, ovat kalliita ja niitä on mahdollista tehdä vain joidenkin menetelmien osalta. Menetelmien käytöstä ja niiden levinneisyydestä on vähänlaisesti tietoa. Ennen uuden menetelmän kehittämistä olisi tulevaisuudessa hyvä tietää, mitä menetelmiä Suomessa on jo käytössä ja minkälaista arviointi- ja tutkimustietoa siitä on olemassa. Menetelmän vaikuttavuustiedon lisäksi olisi hyvä tietää myös menetelmän soveltuvuudesta varhaiskasvatuksen ja koulun käytäntöihin lasten, nuorten, vanhempien ja opettajien näkökulmasta. Toimijoiden verkostoituminen ja kansallinen koordinaatio olisi tärkeää, jotta lapset ja nuoret eripuolilla Suomea olisivat tasa-arvoisessa asemassa mielenterveyden edistämässä.

Katsaukseen kerättyä tietoa voivat hyödyntää lasten ja nuorten mielenterveyden edistämistyötä tekevät työntekijät ja toimijat erityisesti varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja oppilaitoksissa, päättäjät, alan tutkijat ja menetelmien kehittäjät.

Avainsanat: lapset, nuoret, varhaiskasvatus, perusopetus, toisen asteen koulutus, mielenterveyden edistäminen, menetelmät, hyvät käytännöt, kirjallisuus

Sammandrag

Niina Anttila, Taina Huurre, Maili Malin, Päivi Santalahti. Främjandet av mental hälsa från småbarnspedagogik till utbildning av andra graden. En översikt över metoder och litteratur i Finland. Institutet för hälsa och välfärd (THL). Arbetsdokument 3/2016. 97 sidor. Helsingfors 2016.

ISBN 978-952-302-613-1 (nätpublikation)

I den här översikten beskrivs metoder och god praxis som främjar barns och ungdomars mentala hälsa samt litteratur inom småbarnspedagogiken, grundläggande utbildningen samt andra gradens utbildning i Finland under åren 2000–2015. Metoderna som samlats till materialet har en kontaktpunkt till småbarnspedagogiken eller skolan antingen på så sätt att metoden implementeras av anställda inom småbarnspedagogiken eller skolan eller att verksamheten sker i dessa utvecklingsmiljöer. I litteraturen ingår avhandlingar särskilt inom pedagogik och medicin, socialvetenskap och psykologi, centrala läro- och handböcker, översikter samt regelbundet återkommande undersökningar med hjälp av vilka man får information om barns och ungdomars mentala hälsa och välmående samt om skolans välmående. Levnadsvanor, sexuell hälsa, inlärningssvårigheter och epidemiologisk undersökning (förekomsten av sjukdomar och faktorer som påverkar dem) lämnades utanför undersökningen på grund av materialets omfattning.

Information om metoder och litteratur samlades från inhemska och utländska litteraturreferensdatabaser inom branschen, webbsidorna hos social- och hälsovårdsministeriet, undervisnings- och kulturministeriet, Institutet för hälsa och välfärd, Utbildningsstyrelsen, universitet, olika forsknings- och kompetenscentrum samt, Innobyn, ProMenPol, branschens organisationer, föreningar, stiftelser och församlingar samt projektens och metodernas egna hemsidor. Även om metoder och praxis skaffades från många olika källor, var det inte möjligt att inkludera alla möjliga metoder.

Metoder och god praxis för främjandet av barns och ungdomars mentala hälsa finns det gott om i Finland och nya utvecklas hela tiden. Det finns också rikligt med litteratur i ämnet. I andra gradens utbildning används flera metoder som också används i småbarnspedagogiken och grundläggande utbildningen, av vissa metoder har man utvecklat egna tillämpningar för andra graden. En stor del av de metoder som används har utvecklats och utvärderats i Finland, en del utomlands, varifrån de importerats till vårt land. En del av de metoder som utvecklats utomlands har vidareutvecklats och -utvärderats i Finland. Metoder utvecklas, undersöks och upprätthålls i Finland i huvudsak inom olika undersöknings- och utvecklingsprojekt.

Vetenskapliga effektundersökningar på metoder, där man undersöker metodens effekt i relation till kontrollgruppen, är dyra och de är möjliga att göra endast för vissa metoders del. Det finns relativt lite information om metodernas användning och deras spridning. Innan en ny metod utvecklas skulle det i framtiden vara bra att veta vilka metoder som redan är i användning i Finland och hurudana utvärderings- och undersökningsuppgifter det finns om dem. Förutom metodens effektuppgifter skulle det också vara bra att veta metodens lämplighet för praxis inom småbarnspedagogiken och skolan från barnens, ungdomarnas, föräldrarnas och lärarnas synvinkel. Ett nätverkssamarbete mellan aktörer och en nationell koordinering skulle vara viktigt så att barn och ungdomar på olika håll i Finland skulle vara i en jämlik ställning när det gäller främjandet av mental hälsa.

Uppgifter som samlats för översikten kan utnyttjas av arbetstagare och aktörer som arbetar med att främja barns och ungdomars mentala hälsa särskilt inom småbarnspedagogiken, skolor och läroverk samt beslutsfattare, forskare inom branschen och utvecklare av metoder.

Nyckelord: barn, ungdomar, småbarnspedagogik, grundläggande utbildning, andra gradens utbildning, främjande av mental hälsa, metoder, god praxis, litteratur

Abstract

Niina Anttila, Taina Huurre, Maili Malin, Päivi Santalahti. Promotion of mental health from early childhood education to upper secondary education Review of methods and literature in Finland. National Institute for Health and Welfare (THL). Working paper 3/2016. 97 pages. Helsinki 2016.

ISBN 978-952-302-613-1 (online publication)

The aim of this review is to describe methods and best practices for promoting the mental health of children and adolescents in early childhood education, basic education and upper secondary education in Finland between 2000 and 2015, and literature on the subject. The connection to early childhood education or the school system of the methods included in the material comes from the methods being implemented by early childhood education professionals or school employees, or from actions being undertaken in these development contexts. The literature principally includes doctoral dissertations in education, medicine, social sciences and psychology; key textbooks and manuals; reviews; and repeated surveys with which information is gathered on the mental health and wellbeing of children and adolescents and on the wellbeing of the school community. Health habits, sexual health, learning difficulties and epidemiological research (the prevalence of illnesses and contributing factors) were excluded from the study because of the large amount of material available on these topics.

Information on methods and literature was collected from Finnish and foreign literature reference databases in the field; from the websites of the Ministry of Social Affairs and Health, the Ministry of Education and Culture, the National Institute for Health and Welfare, the National Board of Education, universities, various research institutions and centres of excellence, Innovillage, ProMenPol, NGOs in the field, associations, foundations and parishes; and from websites dedicated to various projects and methods. Although a large number of sources was utilised for finding methods and practices, it proved impossible to include all available methods.

There are numerous methods and best practices in use in Finland for the purpose of promoting the mental health of children and adolescents, and new ones are being developed all the time. There is also plenty of literature on the topic. Many of the same methods are in use in upper secondary education as in early childhood education and basic education, while for others a separate application for the secondary level has been developed. The majority of current methods were developed and evaluated in Finland, while others were imported. Some methods originally created abroad have been further developed and evaluated in Finland. Development, research and upkeep of methods in Finland is mainly undertaken in various research and development projects.

Scientific effectiveness studies, investigating the effectiveness of a method vis-à-vis a control group, are expensive, and as such can only be done for some of the methods. There is little information available on the use and dissemination of methods. In the future, it would be useful before starting the development of a new method to know what methods are already in use in Finland and what evaluation and research data are available on those methods. In addition to effectiveness data, it would also be useful to know how applicable a given method is in the context of the practices of early childhood education and the school system, from the perspective of children, adolescents, parents and teachers. Networking of operators and national-level

coordination is vital for ensuring that children and adolescents in different parts of the country are equally treated in mental health promotion.

The information collated in this review may be useful for professionals involved with mental health promotion among children and adolescents particularly in early childhood education, schools and other educational institutions; for decision-makers; for researchers in the field; and for method developers.

Keywords: children, adolescents, early childhood education, basic education, upper secondary education, mental health promotion, methods, best practices, literature

Sisältö

Tiivistelmä	3
Sammandrag	5
Abstract	7
1. Johdanto	11
2. Katsauksen toteutus	14
2.1. Aineiston keruu	14
2.2. Aineiston luokittelu.....	15
2.2.1. Menetelmien luokittelu	15
2.2.2. Kirjallisuuden luokittelu	16
3. Mielenterveyttä edistävät menetelmät ja kirjallisuus varhaiskasvatuksessa.....	18
3.1. Mielenterveyttä edistävät menetelmät varhaiskasvatuksessa	18
3.1.1. Universaalit menetelmät varhaiskasvatuksessa	18
3.1.2. Kohdennettua tukea tarvitseville lapsille suunnatut menetelmät varhaiskasvatuksessa	20
3.1.3. Mielenterveyspalveluja kehittävät menetelmät varhaiskasvatuksessa	21
3.2. Mielenterveyttä edistävä kirjallisuus varhaiskasvatuksessa	22
4. Mielenterveyttä edistävät menetelmät ja kirjallisuus perusopetuksessa	23
4.1. Mielenterveyttä edistävät menetelmät perusopetuksessa.....	23
4.1.1. Universaalit menetelmät perusopetuksessa	23
4.1.2. Kohdennettua tukea tarvitseville lapsille ja nuorille suunnatut menetelmät perusopetuksessa	26
4.1.3. Mielenterveyspalveluja sekä opiskeluhoitoa kehittävät menetelmät perusopetuksessa	27
4.2. Mielenterveyttä edistävä kirjallisuus perusopetuksessa	28
5. Mielenterveyttä edistävät menetelmät ja kirjallisuus toisen asteen koulutuksessa	29
5.1. Mielenterveyttä edistävät menetelmät toisen asteen koulutuksessa	29
5.1.1. Universaalit menetelmät toisen asteen koulutuksessa.....	29
5.1.2. Kohdennettua tukea tarvitseville nuorille suunnatut menetelmät toisen asteen koulutuksessa	31
5.1.3. Mielenterveyspalveluja ja opiskeluhoitoa kehittävät menetelmät toisen asteen koulutuksessa	32
5.2. Mielenterveyttä edistävä kirjallisuus toisen asteen koulutuksessa	33
6. Yhteenveto ja johtopäätökset	34
Kirjallisuus.....	37

Liitteet

Liite 1. Tiedonhaussa käytetyt lähteet	41
Liite 2. EU-yhteistoimen menettelytapasuositukset mielenterveyden edistämiseen kouluissa	42

Liitetaulukot

Mielenterveyttä edistävät menetelmät varhaiskasvatuksessa (Liitetaulukot 1–6)	47
Mielenterveyttä edistävä kirjallisuus varhaiskasvatuksessa (Liitetaulukko 7).....	64
Mielenterveyttä edistävät menetelmät perusopetuksessa (Liitetaulukot 8-13)	66
Mielenterveyttä edistävä kirjallisuus perusopetuksessa (Liitetaulukko 14)	88
Mielenterveyttä edistävät menetelmät toisen asteen koulutuksessa (Liitetaulukot 15-20)	92
Mielenterveyttä edistävä kirjallisuus toisen asteen koulutuksessa (Liitetaulukko 21)	96

1. Johdanto

Hyvä mielenterveys on pohja lapsen ja nuoren myönteiselle kehitykselle, oppimiselle ja yhteiskuntaan integroitumiselle. Lapsen ja nuoren kehitys tapahtuu yksilön omien ominaisuuksien ja ympäristön yhteisvaikutuksen tuloksena. Varhaiskasvatus ja koulu ovat kodin ohella lapsen ja nuoren keskeisiä kehitysympäristöjä, joissa voidaan vaikuttaa merkittäväällä tavalla lasten ja nuorten hyvinvointiin ja mielenterveyden edistämiseen. Hyvän kehityksen lapsen ja nuoren kehityksen ymmärtämiseksi tarjoaa Bronfenbrennerin ekologinen teoria (Bronfenbrenner & Ceci, 1994). Jokaisen kehitysympäristön psykologisilla, sosiaalisilla ja fyysisillä tekijöillä on oma itsenäinen merkityksensä lapsen kehitykselle. Lisäksi kehitysympäristöt vaikuttavat toinen toisiinsa ja myös lapsi tai nuori vaikuttaa ympäristöönsä ja ympäristössä tapahtuvaan toimintaan ja vuorovaikutukseen. (Lindblom ym., 2015.)

Mielenterveyden kehitykseen vaikuttavat riski- ja suojaavat tekijät sekä lapsen resilienssi. Riski- ja suojaavat tekijät voidaan jäsentää ekologisen teorian mukaisesti lapseen tai nuoreen itseensä, hänen lähiympäristöönsä (koti, varhaiskasvatus ja koulu) sekä laajempiin rakenteellisiin ja yhteiskunnallisiin tekijöihin sekä niiden välisiin suhteisiin. Riskitekijöitä lapsen ja nuoren kehitykselle ovat mm. ympäristön kannalta haastava temperamentti, oppimisen ja kielikehityksen häiriöt, vanhempien mielenterveyden häiriöt, laiminlyönti, kiusaaminen ja väkivalta, lapsen temperamentin ja edellytysten kannalta sopimattomat kasvatuskäytännöt sekä erot ja menetykset, erityisesti kun ne ovat ennakoimattomia ja toistuvia. Lapsen myönteisen kehityksen kannalta keskeistä on turvallinen kiintymyssuhde lähikasvattajaan sekä riittävän ennakoitava, iänmukaisia haasteita ja onnistumisen kokemuksia tarjoava arki niin kotona kuin varhaiskasvatuksessa ja koulussa. Lisäksi keskeistä on mahdollisuus iänmukaiseen osallisuuteen ja jaetun ilon kokemuksiin. Kasvattajien toimiminen yhdessä kumppaneina nivoo kodin, varhaiskasvatuksen ja koulun maailman yhteiseksi turvalliseksi kehitysympäristöksi. Lapsen hyvät tunne- ja vuorovaikutustaidot sekä ongelmanratkaisutaidot ovat voimavara mielenterveyden kehittymiselle ja haasteista selviytymiselle. Lisäksi poliittiset päätökset lapsiperheiden taloudellisesta tilanteesta ja koulujen resursseista vaikuttavat vanhempien ja opettajien toimintaan sekä voimavaroihin ja sitä kautta lapseen. Myös yhteiskunnan yleinen ilmapiiri vaikuttaa lapsen mielen hyvinvointiin.

Varhaiskasvatuksessa lapsen myönteisen kehityksen kannalta keskeistä on hyvän hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuus, millä edistetään myönteistä minäkäsitystä sekä lapsen tunne- ja vuorovaikutustaitoja (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11–16). Tunteet ja erilaiset vuorovaikutustilanteet ovat osa varhaiskasvatuksen arkea. Mielen hyvinvointia voidaan tukea kunnioittavalla ja lämpimällä vuorovaikutuksella sekä lapsen tunteiden kohtaamisella. Kasvattajalta edellytetäänkin herkkyyttä ja kykyä reagoida lapsen tunteisiin ja tarpeisiin (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 16). Lisäksi tärkeässä roolissa varhaiskasvatuksessa on vuorovaikutus lapsen vanhempien kanssa, mikä toimiessaan tukee koko perheen hyvinvointia.

Opetussuunnitelman perusteiden mukaan perusopetuksen tulee kehittää oppilaiden vuorovaikutustaitoja ja hyvät tunnetaidot nähdään hyvinvoinnin edellytyksenä (www.oph.fi/ops2016). Myönteisen koulukokemuksen ja hyvän pohjan luomiseksi tulevalle koulutaipaleelle on tärkeää, että lapsi saa riittävästi tukea siirtyessään varhaiskasvatuksesta kouluun. Koulussa tärkeää ovat kaverisuhteet, suhteet koulun aikuisiin, kodin ja koulun yhteistyö ja koulun suhde muuhun yhteiskuntaan. Lasten kouluviihtyvyyttä ja mielenterveyttä voidaan merkittävä-

lä tavalla edistää tukemalla lasten kaverisuhteiden muodostumista ja ennaltaehkäisemällä kiusaamista. Opettajalla on keskeinen rooli lapsen ja nuoren kehityksen tukemisessa, mutta myös muut koulun aikuiset, erityisesti rehtori ja muut opiskeluhoitotyötä tekevät vaikuttavat omassa työssään ja osana koulu yhteisöä lapsen ja nuoren kehitykseen. Koulupäivän arjessa opettaja on keskeisesti vaikuttamassa lapsen tunne- ja vuorovaikutustaitoihin ja hyvinvointiin. Opettaja on myös koulupäivän aikana lähin aikuinen, jolle lapsi voi kertoa huolensa. Jos vanhemmillä on huolta lapsesta, on opettaja usein luontevin ammattilainen, jonka kanssa pohtia tilannetta (Sourander ym., 2004). Koska opettaja näkee lapsen osana vertaisryhmää, havaitsee opettaja yleensä hyvin huolta herättävän tilanteen ja voi lähteä selvittämään vanhempien ja opiskeluhoitotyöntekijöiden kanssa, mistä on kyse ja mitä tilanteelle voi tehdä.

Toisen asteen koulutukseen siirtyessään nuoret ovat noin 15-vuotiaita. Nuori kohtaa tässä iässä kehityshaasteina irtautumisen vanhemmista, vaiheittaisen itsenäistymisen, oman identiteetin selkiyttämisen sekä opiskelu- ja työvalintojen tekemisen. Nuoret tarvitsevat edelleen aikuisen ohjausta valinnanmahdollisuuksien ja vastuun kasvaessa. Suurimmalla osalla nuorista nivelvaihe perusopetuksesta lukio- tai ammatilliseen koulutukseen sujuu hyvin. Tätä nivelvaihetta pidetään kuitenkin nuoren koulutusuran haasteellisimpana kohtana syrjäytymisen kannalta, ja noin 11 % 17–24-vuotiaista nuorista jää koulutuksen tai työpaikan ulkopuolelle (Notkola ym., 2013). Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen yhteistyöllä ja yhteisellä ohjausvastuulla voidaan ehkäistä koulupudokkuutta ja tukea syrjäytymisvaarassa olevia ja erityistä tukea tarvitsevia nuoria.

Viimeisten vuosikymmenten aikana tehtyjen epidemiologisten tutkimusten perusteella tiedetään, että lasten ja nuorten mielenterveysongelmat ovat yleisiä ja että suuri osa aikuisten mielenterveysongelmista on alkanut jo lapsuus- ja nuoruusiässä. Lasten ja nuorten ohjautuminen mielenterveyspalveluihin on lisääntynyt paljon 1990-luvun alun jälkeen. On olemassa melko vähän tietoa siitä, onko lasten ja nuorten mielenterveysongelmien määrässä tapahtunut muutoksia, mutta ainakin osittain palveluihin ohjautumisen lisääntymisen taustalla lienee ongelmien aikaisempaa parempi tunnistaminen ja mielenterveyteen liittyvän stigman väheneminen. Erityisesti pitkittäistutkimukset, joissa on seurattu laajaa joukkoa lapsia ja nuoria vuodesta toiseen, on tuonut tietoa mielenterveyden kehitykseen vaikuttavista riski- ja suojaavista tekijöistä. Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että riskitekijöiden kasaantuminen ja suojaavien tekijöiden vähyys on oleellisempaa kuin yksittäiset riskitekijät. Lapsen ja nuoren mielenterveyden kehittymiseen vaikuttaa keskeisesti myös lapsen resilienssi, jolla tarkoitetaan yksilön palautumiskykyä ja kykyä kohdata trauma joita ilman mielenterveyden häiriöitä (Tamminen ym., 2015). Lisääntynyt ymmärrys lasten ja nuorten mielenterveyshäiriöistä on johtanut kasvaan kiinnostukseen häiriöiden ennaltaehkäisyyn ja mielenterveyden edistämiseen.

Tässä raportissa esittelemme menetelmiä, toimintatapoja, käytäntöjä ja ohjelmia, joita Suomessa on kehitetty, tutkittu ja otettu käyttöön varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja oppilaitoksissa lasten ja nuorten mielenterveyden edistämiseksi. Jatkossa puhumme raportissa luettavuuden vuoksi vain menetelmistä sisällyttäen siihen myös toimintatapoja, hyviä käytäntöjä ja ohjelmia. Osa käytetyistä menetelmistä on kehitetty ulkomailla ja otettu käyttöön Suomessa sellaisenaan, osa on kehitetty ulkomailla ja muokattu edelleen Suomessa ja osa on kehitetty Suomessa. Menetelmistä tehtyjen tutkimusten kirjo on laaja. Joistakin menetelmistä on tehty vaativia tutkimuksia, joissa menetelmän vaikuttavuutta on tutkittu satunnaistetuilla koeasetelmilla ja joissakin selvityksissä on arvioitu pienen työntekijäjoukon näkemyksiä menetelmän soveltuvuudesta ja hyödyistä. Olemme ottaneet raporttiin mukaan menetelmistä löytämämme arviointi- ja tutkimustiedon valikoimatta julkaisuja niiden laadun perusteella. Lisäksi esittelemme luettelomaisesti mielenterveyden edistämiseen liittyvää suomalaista kirjallisuutta.

Menetelmien ja kirjallisuuden etsiminen alkoi kesällä 2013 osana EU:n mielenterveyden edistämisen yhteistoimea, kun yhteistoimen Mielenterveyden edistäminen kouluissa -työpaketin pohjaksi kunkin osallistuvan maan tuli kartoittaa maan rakenteet (esim. lainsäädäntö, suunnitelmat, sosiaali-, terveys- ja opetustoimen yhteistyö), menetelmät ja kirjallisuus liittyen mielenterveyden edistämiseen kouluissa (Rampazzo ym., 2016). Kohdetta oli vaikea rajata, koska mielenterveyteen vaikuttavat kaikki elämän osa-alueet. Rajasimme kuitenkin tarkastelun ulkopuolelle päihteen, liikunnan ja ravinnon, seksuaaliterveyden ja oppimisvaikeudet, vaikka ne vaikuttavatkin mielenterveyteen ja päädyimme kartoittamaan sellaisia menetelmiä ja kirjallisuutta varhaiskasvatukseen ja kouluun liittyen, jotka käsittelevät mielenterveyden edistämistä, tunne- ja vuorovaikutustaitoja, mielenterveysosaamista ja koulun rakenteita ja mielenterveyspalveluja. Esittämiemme menetelmien kehittäjät ja kirjallisuuden kirjoittajat eivät välttämättä ole itse määritelleet toimintaansa mielenterveyden edistämisen piiriin kuuluvaksi vaan esimerkiksi yleisesti lasten hyvinvoinnin edistämiseksi. Mielenterveyden edistämisen käsitteeseen sisällytetään tässä raportissa sekä universaali että kohdennettu ongelmien ja häiriöiden ennaltaehkäisy.

Lasten ja nuorten mielenterveyden edistäminen on huomioitu aiemminkin EU -toimissa. EU:n mielenterveyden strategian suuntaviivoja määrittelevässä Vihreässä paperissa vuodelta 2005 lasten ja nuorten mielenterveyden edistämässä esitetään koulu keskeisenä paikkana mielenterveyden edistämässä ja keskeisenä tahona vanhemmuuteen kohdistuvien näyttöön perustuvien menetelmien ohella (European Commission 2005). Tämän jälkeen useissa EU-toimissa on huomioitu lasten ja nuorten mielenterveyden edistäminen. Erityisen arvokas tietolähde on DataPrev -hankkeessa koottu tieteellinen kirjallisuus liittyen vanhemmuuden tukeen ja mielenterveyden edistämiseen kouluissa. Hankkeessa on myös analysoitu, mitkä tekijät näyttävät olevan kirjallisuuden perusteella edellytyksenä menetelmien vaikuttavuuteen (Weare & Nind, 2011, Stewart-Brown & Schrader-McMillan, 2011).

Mielenterveyttä tukevia menetelmiä on koottu Suomessa tietokantoihin aiemminkin, mutta yleensä kohteena on ollut jokin tietty koulutusaste tai kyseessä on avoin tietolähde, johon eri tekijät voivat liittää hankkeita ja menetelmiä. Tällaisia tietokantoja on esim. Innokylässä, ProMenPolin sekä Opetushallituksen hyvien käytänteiden Internet-sivuilla. Myös ulkomailta on tehty useita koonteja mielenterveyttä tukevista menetelmistä ja etsitty näyttöjä niiden vaikuttavuudesta (ks. esim. 2013 CASEL Guide: Effective Social and Emotional Learning Programs—Preschool and Elementary School Edition).

Katsauksen tarkoituksena on koota yhteen laajaa menetelmäkenttää ja muodostaa kokonaiskäsitystä siitä, millaisia menetelmiä ja kirjallisuutta on Suomessa saatavilla. Ala on nopeasti kehittyvää ja maassamme on paljon toimintaa tähän liittyen. Kartoituksen tekemiselle oli vaikea laittaa päätepidettä, koska aina tuntui löytyvän uutta. Lopulta täytyi luopua ajatuksesta, että olisi mahdollista kartoittaa Suomessa käytössä olevat menetelmät ja kirjallisuus tyhjentävästi. Uutta tietoa tulee aina myös raportin viimeistelyvaiheessa. Menetelmien kuvaamisessa kirjallisuuden pohjalta voi tulla väärinymmärryksiä ja virheitä ja olisikin hyvä, että kiinnostuessaan jostakin menetelmästä katsauksen lukija kääntyisi alkuperäislähteen ja kyseisen menetelmän kehittäjän puoleen. Rajoituksineenkin katsaus toivottavasti auttaa kentällä toimivia työntekijöitä hahmottamaan tilannetta erilaisista menetelmistä ja kirjallisuudesta ja tarjoaa päätöksentekijöille taustatietoa tulevien hankkeiden käynnistämistä pohdittaessa. Mielenterveyden edistämisestä ja ongelmien ehkäisystä puhuttaessa tulee aina muistaa, että kaikki rakenteelliset ja inhimilliset toimet, jotka mahdollistavat lapsen ja nuoren hyvää arkea ovat tekoja lapsen ja nuoren hyvän mielenterveyden kehityksen edistämiseksi.

2. Katsauksen toteutus

2.1. Aineiston keruu

Katsausta varten kartoitettiin mielenterveyttä edistäviä menetelmiä ja hyviä käytäntöjä sekä kirjallisuutta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen koulutuksessa Suomessa vuosina 2000 – 2015. Aineistoon kootuilla menetelmillä ja hyvillä käytännöillä tuli olla kosketuspinta varhaiskasvatukseen tai kouluun joko niin, että menetelmää toteuttavat varhaiskasvatuksen tai koulun työntekijät tai toiminta tapahtuu näissä kehitysympäristöissä. Kirjallisuuskatsaukseen otettiin mukaan erityisesti kasvatus- lääke- ja yhteiskuntatieteiden väitöskirjat, keskeiset käsikirjat ja oppaat, katsaukset sekä säännöllisesti toistettavat kyselyt, joiden avulla saadaan tietoa lasten ja nuorten mielenterveydestä ja hyvinvoinnista sekä kouluyhteisön hyvinvoinnista (aikasarjatieto). Elintavat, seksuaaliterveys, oppimisvaikeudet, epidemiologinen tutkimus (sairauksien esiintyvyys ja niihin vaikuttavat tekijät) rajattiin selvityksen ulkopuolelle aineiston laajuuden takia.

Tietoja menetelmistä ja kirjallisuudesta kerättiin alan koti- ja ulkomaisista kirjallisuusviitetietokannoista, sosiaali- ja terveysministeriön, opetus- ja kulttuuriministeriön, Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen, Opetushallituksen, yliopistojen, eri tutkimus- ja osaamiskeskusten sekä Innokylän, ProMenPol:n (Promoting and Protecting Mental Health), alan järjestöjen, yhdistysten, säätiöiden ja seurakuntien internetsivuilta sekä hankkeiden ja menetelmien omilta kotisivuilta (ks. Liite 1). Tietolähteenä hyödynnettiin myös syksyllä 2013 toteutettua Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen peruskouluissa 2013 -kyselyä, jossa kartoitettiin peruskoulussa käytössä olevia oppilaiden tunne- ja vuorovaikutustaitojen ja mielenterveyden edistämisen menetelmiä ja käytäntöjä (Wiss ym., 2014). Mukaan otettiin myös Lasten, nuorten ja perheiden palveluja uudistavan Lasten Kaste-osaohjelman hankkeista ja menetelmistä pääosin kauden 2008 – 2011 hankkeet, jotka liittyvät varhaiskasvatuksen ja koulun kehitysympäristöihin ja joiden tavoitteena on lasten ja nuorten hyvinvointi- ja mielenterveyspalvelujen kehittäminen. Tiedonkeruussa hyödynnettiin myös katsauksen kirjoittajien yhteistyöverkostoja sekä alan asiantuntijoiden ja toimijoiden tietämystä mielenterveyttä edistävästä menetelmästä ja kirjallisuudesta.

Lasten ja nuorten mielenterveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen tarkoitettuja menetelmiä on Suomessa paljon ja uusia kehitetään jatkuvasti. Myös kirjallisuutta on runsaasti. Vaikka menetelmiä, käytäntöjä ja kirjallisuutta haettiin monista eri lähteistä, katsauksen ulkopuolelle jäi joitakin Suomessa käytettyjä tai kehitettyjä menetelmiä sekä aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. Esimerkiksi Suomen ammatillisen koulutuksen kulttuuri- ja urheiluliiton SAKU ry:n Arjen Arkki sivuston (<http://arjenarkki.fi/>) aineisto puuttuu, sillä se löytyi vasta katsauksemme aineiston keruun ja analysoinnin jälkeen. Arjen Arkki -sivustolta löytyy menetelmiä ja hyviä käytäntöjä, joilla voidaan edistää hyvinvointia ammatillisessa koulutuksessa.

2.2. Aineiston luokittelu

Löydetyt menetelmät ja kirjallisuus on jaoteltu sisällöllisesti erilaisiin luokkiin. Jaottelu on aineistolähtöinen ja suuntaa antava ja moni menetelmä tai julkaisu voisi sopia useampaankin luokkaan. Käytetty luokittelu on samankaltainen kuin esim. Wearen ja Nindin (2011) lasten ja nuorten mielenterveyden edistämistä ja kouluinterventioita koskevan katsauksen luokittelu.

2.2.1. Menetelmien luokittelu

Mielenterveyttä edistävät menetelmät varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisella asteella on jaoteltu tässä katsauksessa kuuteen eri luokkaan (Kuvio 1.).

Kuvio 1. Mielenterveyttä edistävien menetelmien luokittelu varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisella asteella

Työntekijän tunne-, vuorovaikutus- ja mielen-terveysosaamista edistävillä menetelmillä on yhteistä, että ne tarjoavat työntekijöille välineitä ja toimintatapoja erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin lasten ja aikuisten kanssa. Näitä toimintatapoja, esimerkiksi eläytyvää kuuntelua, huolen puheeksi ottamista tai lasten erilaisten kasvuhaasteiden kohtaamista, opetetaan työntekijöille koulutustilaisuuksissa ja/tai menetelmän opaskirjan avulla.

Lasten ja nuorten tunne-, vuorovaikutus- ja mielen-terveysosaamista koskevien menetelmien tavoitteena on vahvistaa lapsen vuorovaikutus-, empatia-, tunteiden säätely- ja ongelmanratkaisutaitoja. Näitä taitoja harjoitellaan menetelmään kuuluvien erilaisten oppituntien ja toimintatuokioiden aikana sekä osana varhaiskasvatuksen ja koulun arkea.

Vertaistoimintaa ja osallisuutta lisäävien menetelmien tavoitteena on, että lapset saavat vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ikätasoaan vastaavalla tavalla. Tarkoituksena on lisätä lasten osallisuutta heitä koskevissa asioissa sekä vahvistaa yhteisöllisyyttä. Tällöin aikuinen on vain välillisesti mukana toiminnassa esimerkiksi varmistamassa toiminnan sujuvuuden tai riittävät resurssit toiminnalle.

Kasvatus- tai koulu yhteisön toimintakulttuuria kehittävien menetelmien tarkoituksena on kehittää yhteisön arvopohjaa ja toimintaa sellaiseksi, että mielenterveyden ja hyvinvoinnin tukeminen huomioidaan osana lasten ja nuorten arkea päivittäisissä toiminnoissa.

Kohdennetun tuen menetelmät sisältävät sellaisia tuen muotoja, jotka auttavat niitä lapsia ja nuoria ja heidän perheitään, joilla on suurentunut riski mielenterveyshäiriöön tai jo havaittavissa olevia mielenterveyden tai hyvinvoinnin ongelmia. Lapset ja nuoret voivat tarvita kohdennettua tukea myös esimerkiksi vanhemman mielenterveyshäiriön vuoksi.

Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluja ja opiskeluhoiltotyötä kehittämissä menetelmissä on mukana mm. Lasten Kaste-ohjelmaan kuuluvia lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen kehittämishankkeita. Luokka sisältää sekä universaaleja että kohdennettuja lasten ja nuorten mielenterveyttä edistäviä ja ongelmia ehkäiseviä menetelmiä. Niitä luonnehtivat muun muassa sektorirajat ylittävä toiminnan kehittäminen ja vahvistaminen, huolen nopea tunnistaminen ja lapsen ja nuoren sekä hänen vanhempiensa osallistaminen.

Liitetaulukoissa (1-6, 8-13, 15-20) on esitetty jokaisesta menetelmästä tavoite, sisältö, kohderyhmä sekä mahdolliset menetelmästä tehdyt tutkimukset. Tekstiosuudessa esitämme tiivistetysti yhden esimerkin jokaisen luokan menetelmästä.

2.2.2. Kirjallisuuden luokittelu

Lasten ja nuorten mielenterveyden edistämistä koskeva kirjallisuus jaoteltiin seitsemään luokkaan (Kuvio 2.) ja luokkien sisällä käsikirjoihin ja oppaisiin, väitöskirjoihin, tieteellisiin katsauksiin ja artikkeleihin.

Kuvio 2. Mielenterveyden edistämistä koskevan kirjallisuuden luokittelu varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisella asteella

Työntekijän tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamista käsittelevä luokka sisältää kirjallisuutta, jonka tarkoituksena on kehittää työntekijän tietoja ja taitoja tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveystaidoista ja kasvatuskumppanuudesta. Lasten ja nuorten tunne- ja vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamista koskeva luokka koostuu kirjallisuudesta, jossa käsitellään lasten vertaissuhteita, kiusaamista sekä lasten ja nuorten tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveystaitojen kehittämistä.

Lasten ja nuorten vertaistoiminta ja osallisuus -luokkaan kuuluvassa kirjallisuudessa kuvataan, miten lasten ja nuorten osallisuutta ja vertaistoimintaa voidaan vahvistaa ja lisätä kasvatus- ja koulukonteksteissa. Kasvatus- ja kouluyhteisön toimintakulttuuria käsittelevässä luokassa on kirjallisuutta, jossa toimintaympäristöjä tarkastellaan mielenterveyden tukemisen näkökulmasta.

Kohdennettu tuki -luokka sisältää kirjallisuutta, jossa kuvataan erilaisia tuen muotoja ja niiden vaikutuksia lapsiin, nuoriin ja heidän perheisiinsä. Mielensterveys- ja opiskeluhoolto-työ-luokkaan kuuluu kirjallisuutta opiskeluhoollossa toimivien työntekijöiden työstä, mielensterveyspalveluista sekä alaan liittyvää tutkimusta siltä osin, kun se käsittelee mielensterveyttä, tunne- ja vuorovaikutustaitoja tai syrjäytymistä. Säännöllisesti toistettavissa kyselyissä on mukana sellaiset kyselyt, joiden avulla kerätään aikasarjatietoa lasten ja nuorten mielensterveydestä ja hyvinvoinnista sekä kouluyhteisön hyvinvoinnista.

3. Mielenterveyttä edistävät menetelmät ja kirjallisuus varhaiskasvatuksessa

3.1. Mielenterveyttä edistävät menetelmät varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatusikäisille lapsille on kehitetty monia mielenterveyttä edistäviä menetelmiä (Liitetaulukot 1-6). Osa menetelmistä on kehitetty alle kouluikäisille, osa soveltuu myös vanhemmille lapsille ja nuorille. Erityisesti työntekijöiden ja lasten tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamista vahvistavia menetelmiä on paljon. Lisäksi on useita menetelmiä, joiden tarkoituksena on kehittää koko kasvatusyhteisön toimintaa mielenterveyttä tukevaksi tai kehittää alle kouluikäisten lasten mielenterveyspalveluja. Suuri osa varhaiskasvatusikäisten mielenterveyspalveluiden kehittämistyöstä on tehty Lasten Kaste-ohjelman puitteissa. Pienten lasten keskinäistä vertaistoimintaa ja osallisuutta lisääviä sekä kohdennetun tuen menetelmiä löytyi vähän.

Valtaosa varhaiskasvatukseen suunnatuista menetelmistä on kehitetty Suomessa. Joitakin menetelmiä on kehitetty ulkomailla ja otettu Suomessa käyttöön sellaisenaan tai soveltaen. Tutkimuksia menetelmistä löytyi melko vähän. Tutkimukset, joissa on käytetty satunnaistettua kontrolloitua tutkimusasetelmaa, on tehty tähän mennessä lähinnä ulkomailla.

3.1.1. Universaalit menetelmät varhaiskasvatuksessa

Työntekijöiden tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamista kehittävät menetelmät

Varhaiskasvatusikäisten lasten kanssa työskenteleville ammattilaisille on kehitetty useita menetelmiä, joiden tarkoituksena on vahvistaa työntekijän tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamista ja näin tukea lapsen tasapainoista kehitystä. Suurin osa menetelmistä sisältää opaskirjan, joka tarjoaa neuvoja erilaisissa vuorovaikutustilanteissa toimimiseen. Menetelmiin voi kuulua myös koulutuksia, ja joihinkin menetelmäkoulutuksiin sisältyy henkilökohtaista tai ryhmämuotoista ohjausta, joissa harjoitellaan käytännössä esimerkiksi erilaisia vuorovaikutustilanteita ja tunnetaitoja. Kaikissa menetelmissä keskeistä on omien toimintatapojen uudelleenarviointi ja omien vuorovaikutustaitojen kehittäminen. Noin puolet löydetyistä menetelmistä on kehitetty Suomessa. Joitakin ulkomaisia menetelmiä, esimerkiksi Ihmeelliset vuodet -menetelmää on tutkittu ulkomailla laajasti.

Kannustava vuorovaikutus (esimerkki)

Kannustava vuorovaikutus perustuu kansainväliseen International Child Development Programme (ICDP) -ohjelmaan, jonka kehittäjiä ovat norjalaiset Karsten Hundeide ja Rye Henning. Ohjelma on kehitetty 1980-luvun puolivälissä ja sen tavoitteena oli alun perin tukea erityisesti vaikeissa oloissa eläviä lapsiperheitä. Nykyään ohjelmaa käytetään myös neuvoloissa, päiväkodeissa ja kouluissa. ICDP on levinnyt yli 40 maahan. Menetelmää koordinoi Suomessa Ensi- ja turvakotien liitto. ICDP pohjautuu ajatukseen, jonka mukaan on ensisijaisen tärkeää ja merkityksellistä kehittää lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen laatua, koska se vaikuttaa suuresti siihen, miten lapsi kokee maailman, mitä hän tuntee ja miten hän kehittyy. ICDP:n toi-

minta perustuu YK:n lasten oikeuksien julistukseen ja sen tavoitteena on toteuttaa Lapsen oikeuksien sopimusta käytännössä. Menetelmän tarkoituksena on kehittää aikuisen kykyä kohdata lapsi häntä kunnioittaen sekä kykyä olla herkempi kuulemaan ja vastaanottamaan lapsen ajatukset, tunteet ja toiminta.

Menetelmän sisällön ydin on kahdeksan pedagogista ohjetta, joiden tarkoituksena on tukea laadukasta vuorovaikutusta lapsen ja aikuisen välillä. Näitä ohjeita käsitellään koulutuksissa toiminnallisesti ja kokemuksellisesti. Pedagogiset ohjenuorat ohjaavat kasvattajaa tutkimaan omaa toimintaansa kasvattajana sekä huomaamaan vuorovaikutukseen sisältyvien viestien vaikutuksen lapseen, tämän kehitykseen, itsetuntoon sekä hyvinvointiin. Ensi- ja turvakotien liiton koulutuksissa nämä pedagogiset ohjeet on kiteytetty seuraavaksi kolmeksi hyvän vuorovaikutuksen tavaksi: osoita myönteisiä tunteita, luo merkityksiä sekä säätele ja osoita myönteisesti rajoja.

Menetelmää on tutkittu lähinnä ulkomailla, ja sen on todettu vaikuttavan merkittävästi työntekijän kasvatustapoihin, vahvistavan positiivista kasvatustotetta ja lisäävän vuorovaikutteisuutta lasten ja aikuisten välillä (Clucas ym., 2014). Lisätietoja menetelmästä löytyy Internet-osoitteista: <http://www.icdp.info> sekä <http://www.ensijaturvakotienliitto.fi>

Lasten tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamista kehittävät menetelmät

Lasten tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamista kehittävässä menetelmissä pääpaino on ohjaajan oppaissa, jotka sisältävät valmiiksi suunniteltuja tunne- ja vuorovaikutustaitoja kehittäviä tuokioita tai muita käytännön vinkkejä tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittamiseen lasten kanssa. Varhaiskasvatuksikäisille lapsille suunnatuissa menetelmissä käsitellään tunne- ja vuorovaikutustaitoja toiminnallisesti erityisesti leikin, draaman ja kuvien avulla. Menetelmissä on eroja valmiiden tuokioiden määrissä; ne vaihtelevat muutamasta useampaan kymmeneen tuokioon. Lisäksi vaihtelua on siinä, kuinka tarkat ohjeet ovat, toisissa oppaissa annetaan enemmän tilaa ohjaajan omalle suunnittelulle. Useassa menetelmässä on otettu huomioon taitojen harjoittelun tärkeys tuokioiden ulkopuolella ja opettajaa tuetaan opettamaan tunne- ja vuorovaikutustaitoja myös tuokioiden ulkopuolisissa tilanteissa, esimerkiksi ruokaillessa tai ulkoillessa.

Tähän luokkaan kuuluvia menetelmiä on kehitetty enemmän ulkomailla kuin Suomessa. Tieteellisiä tutkimuksia menetelmien vaikuttavuudesta on saatavilla lähinnä ulkomaisista menetelmistä (esimerkiksi Askeleittain tai Papilio). Suomessa on kuitenkin käynnistynyt alle kouluikäisille lapsille suunnattujen menetelmien vaikuttavuustutkimuksia. Jyväskylän yliopistossa tutkitaan Papilio-ohjelmaa ja Helsingin yliopistossa Lions Quest -ohjelmaa.

Askeleittain -ohjelma (esimerkki)

Askeleittain (Second Steps) -opetusohjelma sisältää valmiita tuokioita, joiden tarkoituksena on vahvistaa lasten empatia-, tunteiden säätely- sekä ongelmanratkaisutaitoja. Ohjelma on suunnattu 4–12-vuotiaille lapsille ja se on käytössä sekä varhaiskasvatuksessa että perusopetuksessa. Askeleittain ohjelman toi Suomeen Arja Sigfrids vuonna 2000. Tuokioiden aiheita käsitellään ja harjoitellaan esimerkiksi käsinukkejen, kertomusten ja kuvien avulla. Tuokioiden jälkeen aikuinen pyrkii vahvistamaan opittuja taitoja tavallisissa arkipäivän tilanteissa mallintamalla opittuja taitoja, luomalla tilanteita, joissa lapset saavat harjoitella uutta taitoa sekä antamalla myönteistä palautetta, kun lapsi osaa käyttää opittuja taitoja.

Menetelmää on tutkittu erityisesti ulkomailla. Tutkimusten mukaan menetelmä vahvistaa lasten välistä yhteistyötä sekä keskinäistä välittämistä. Lisäksi sen on todettu vähentävän aggressiivisuutta sekä toisten arvostelua. (Cooke ym., 2007.) Lisää tutkimustuloksia voi lukea osoitteesta: <http://www.cfchildren.org/second-step/research>. Lisätietoja ohjelmasta löytyy oh-

jelman kotisivuilta: <http://www.cfchildren.org/second-step> sekä <http://www.psykologienkustannus.fi/askeleittain/index.html>.

Lasten vertaistoimintaa ja osallisuutta tukevat menetelmät

Lasten keskinäistä toimintaa ja osallisuutta lisääviä menetelmiä, joissa aikuisella ei ole ohjaavaa roolia löytyi kaksi: MiniVerso sekä tutkimukseen painottuva Lapset kertovat hyvinvoinnistaan – kuka kuuntelee? -projekti.

MiniVerso (esimerkki)

MiniVerso on kehitetty Verso-vertaissovittelumenetelmästä, joka on kehitetty ja käytetty ala- ja yläkouluissa. MiniVerso on yksinkertainen, sovittelun pelisääntöihin pohjautuva arjen työkalu varhaiskasvatuksikäisille lapsille. Se on selkeä toimintamalli, jonka avulla sovittelukoulutuksen saanut henkilökunta auttaa lapsia löytämään itse ratkaisun ristiriitoihinsa. MiniVerson tavoitteena on vahvistaa lasta osallistavaa, kuuntelevaa ja koko yhteisön hyvinvointia tukevaa toimintaa. Alakouluissa tehtyjen tutkimusten mukaan lapset suhtautuvat myönteisesti mahdollisuuteen sovittaa itse riitansa ja ovat motivoituneita pysymään sovituisissa lupauksissa (Gellin, 2011). Lisätietoja MiniVersosta voi lukea Internet-osoitteesta: www.ssf-ffm.com/vertaissovittelu.

Kasvatusyhteisön toimintakulttuuria kehittävät menetelmät

Kasvatusyhteisön toimintakulttuuria kehittäviä menetelmiä on useita ja niiden sisällöt ovat vaihtelevia. Tähän ryhmään kuuluvissa menetelmissä pyritään vaikuttamaan yhteisön arvopohjaan, asenteisiin, yhteisön toimintakulttuuriin ja/tai toimintasuunnitelmaan, joka pyritään laatimaan niin, että siinä huomioidaan entistä paremmin lasten hyvinvoinnin ja mielenterveyden tukeminen. Suurin osa menetelmistä tarjoaa koulutusta, jonka tavoitteena on lisätä mielenterveysosaamista ja mielenterveyden huomioimista kasvatusyhteisön toiminnassa. Kasvatusyhteisön toimintakulttuuria kehittäviä menetelmiä on tehty sekä Suomessa että ulkomailta, mutta niitä ja niiden vaikuttavuutta on tutkittu melko vähän.

Hyvekasvatus (esimerkki)

Hyvekasvatusmenetelmä perustuu amerikkalaiseen The Virtue Project -ohjelmaan, jonka on kehittänyt Linda Kavelin-Popov. Menetelmä on käytössä Suomessa lähinnä yksittäisissä kouluissa. Hyvekasvatusmenetelmän tavoitteena on luoda välittämisen kulttuuria kouluun, vahvistaa yhteisöllisyyttä sekä löytää ja tukea yksilön hyveitä. Menetelmä sisältää käytännöllisen Kavelin-Popovin kirjoittaman opaskirjan: *Reilu, reipas ja vastuuntuntoinen. 52 keinoa vahvistaa hyvää käytöstä*. Menetelmää voidaan käyttää kaikenikäisten lasten ja nuorten kanssa. Menetelmän vaikuttavuuden tutkimuksesta ei löytynyt tietoa.

3.1.2. Kohdennettua tukea tarvitseville lapsille suunnatut menetelmät varhaiskasvatuksessa

Kohdennettua tukea tarvitsevien lasten kanssa työskentelyyn löytyi muutama menetelmä. Varhaiskasvatukseen suunnattujen kohdennettujen menetelmien tarkoituksena on tukea niitä lapsia, joilla on kehityksellisiä haasteita tai joiden ympäristössä on riskitekijöitä esimerkiksi kun lapsen vanhemmalla on merkittäviä mielenterveysongelmia.

Perhekoulu POP® (esimerkki)

Perhekoulu POP® on esimerkki ohjelmasta, jossa nimensä mukaisesti lapsen perheellä on merkittävä rooli lapsen tukemisessa. Perhekoulu POP® tulee sanoista ”Pre-school Overactivity Programme”. Barnavårdsforeningen (BF) on toteuttanut ohjelmaa Suomessa vuodesta 1999. Ohjelma tarjoaa keinoja haastavasti käyttäytyvän 3–6-vuotiaan lapsen kanssa toimimiseen. Lapsen haastava käyttäytyminen voi ilmetä esimerkiksi uhmakkuutena, aggressiivisuutena, ylivilkkautena tai lapsella voi olla tarkkaavuuden ongelmia. Ohjelman tarkoituksena on tukea vanhempia lapsen ohjaamisessa ja arjen sujumisessa. Perhekouluun sisältyy myös ohjaajakoulutus, jonka aikana varhaiskasvattajat ja opettajat saavat lisää työvälineitä haastavasti käyttäytyvän lapsen kanssa toimimiseen. Tehtyjen arvioiden perusteella päivähoidon henkilöstö kokee menetelmän toimivaksi päiväkodin arjessa. Lisäksi menetelmän koettiin vaikuttavan myönteisesti sekä työntekijän ja lapsen että lasten välisen vuorovaikutukseen. Isoissa ryhmissä, joissa huomiota pitää jakaa useammalle lapselle, menetelmän käyttö koettiin haastavaksi. (Mäki & Sorvali, 2012.)

3.1.3. Mielenterveyspalveluja kehittävät menetelmät varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatusikäisten lasten mielenterveyspalveluja kehittäviä menetelmiä löytyi paljon. Eryteisesti sosiaali- ja terveysministeriön Kaste-hankkeen osaohjelma Lasten Kaste on tuottanut monia alueellisia osahankkeita, joiden tarkoituksena on edistää varhaiskasvatusikäisten lasten ja heidän perheidensä mielenterveyspalveluja. Lasten Kaste -ohjelman lisäksi alle kouluikäisten lasten ja heidän perheidensä mielenterveyspalvelujen tueksi on kehitetty menetelmiä Terveystien ja hyvinvoinnin laitoksella sekä Kelassa. Yhteistä lähes kaikissa varhaiskasvatusikäisille suunnatuissa mielenterveyspalveluja kehittämissä menetelmissä on pyrkimys moniammatillisuuteen, lapsen ja perheen ääneen kuulemiseen sekä lapsen ja perheen tukemiseen niissä ympäristöissä, joissa he arkeansa viettävät. Tästä syystä myös varhaiskasvatus on vahvasti mukana mielenterveyspalveluja kehitettäessä.

Menetelmiä on arvioitu menetelmän toteuttajien ja käyttäjien näkökulmasta ja tutkittu myös yhteistyössä yliopistojen kanssa.

Toimiva lapsi ja perhe (esimerkki)

Toimiva lapsi ja perhe työssä kehitetään, tutkitaan ja juurrutetaan lasten hyvinvointia tukevia ja ongelmia ehkäiseviä työkäytäntöjä sosiaali- ja terveydenhuollon perus- ja erityispalveluihin sekä kasvatus- ja sivistystoimen yksiköihin. Toimiva lapsi ja perhe -menetelmiä ovat: Lapset puheeksi -keskustelu, Lapset puheeksi -neuvonpito, Lapset puheeksi -perheinterventio sekä Verttitoiminta. Toimiva lapsi ja perhe -menetelmät on tarkoitettu lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen tukemiseen sekä ongelmien ehkäisemiseen erityisesti silloin, kun vanhemmillä on vaikeuksia. Toimiva lapsi ja perhe -menetelmistä on julkaistu tieteellisiä julkaisuja, joissa on arvioitu menetelmää, kun sitä on käytetty terveydenhuollossa. (Lisätietoja: <http://www.mielenterveysseura.fi>).

Lasten mielenterveysambulanssi (esimerkki Lasten Kaste-ohjelmasta)

Lasten mielenterveysambulanssi on kehitetty Kaste ohjelmaan kuuluvassa Länsi-Suomen Remontti-hankkeessa Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirissä. Käytännön tarkoituksena on tarjota konsultoivaa apua perustason työntekijöille, turvata lapsen ja perheen nopea avunsaanti lapsen luonnollisessa ympäristössä sekä luoda moniammatillinen verkosto lapsen ja perheen tueksi. Käytännössä lastenpsykiatrian erikoissairaanhoidon työpari jalkautuu lapsen ja hänen

perheensä sekä lapsen kanssa työskentelevien tueksi tilanteissa, joissa lapsi tarvitsee akuuttia psyykkistä tukea.

Hankkeen loppuraportissa todetaan, että käytäntö vähentää merkittävästi lapsen osastohoidon tarvetta ja perustason toimijat hyötyvät ulkopuolisesta tuesta tilanteessa, jossa lapsi oireilee vakavasti. Vanhempien tyytyväisyydessä ei ollut merkittävää eroa kun lastensa hoito toteutui polikliinisenä, osaston tai mielenterveysambulanssin akuuttihoitajajona. (Hietikko ym., 2012.)

3.2. Mielenterveyttä edistävä kirjallisuus varhaiskasvatuksessa

Mielenterveyttä varhaiskasvatuskontekstissa edistävään kirjallisuuteen löytyi eniten käsikirjoja ja oppaita tai väitöskirjoja. Kaikkiin luokkiin löytyi lähes saman verran kirjallisuutta. Eniten kirjallisuutta löytyi työntekijöiden tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamisesta. Tähän luokkaan löytyi kirjallisuutta, jossa käsitellään mm. työntekijän ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta, työntekijän omia tunnetaitoja sekä aikuisen toimintaa haastavissa tilanteissa ja tilanteissa, joissa lapsi kiusaa toista lasta. Kirjallisuutta, jossa käsiteltäisiin työntekijän toimimista tilanteessa, jossa lapsella on jo todettu mielenterveyden ongelmia tai joka tarjoaisi tietoa erilaisista mielenterveyden ongelmista ja niiden havaitsemisesta, ei löytynyt. Lähes yhtä paljon löytyi myös lasten tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamiseen liittyvää kirjallisuutta ja se sisältää suurimmaksi osaksi lasten sosiaalisia suhteita ja niissä esiintyviä ongelmia, esimerkiksi kiusaamista, käsittelevää kirjallisuutta. Vain yhdessä teoksessa käsitellään lasten mielenterveystaitoja. Lasten tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamiseen liittyvä kirjallisuus oli pääosin yliopistojen julkaisuja.

Lasten vertaistoimintaa ja osallisuutta käsittelevää kirjallisuutta on julkaistu erityisesti viime vuosien aikana. Sitä on julkaistu muun muassa sosiaalialan osaamiskeskuksissa sekä yliopistoissa. Löytyneet teokset kuvaavat lähinnä lasten osallisuuden vahvistamista, vertaistoiminta ja sen kehittäminen jäävät kirjallisuudessa vähemmälle huomiolle. Kirjallisuutta, jonka avulla varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria voidaan kehittää mielenterveyttä edistäväksi, löytyi jonkin verran. Nämä julkaisut ovat pääosin oppaita tai käsikirjoja. Kohdennetun tuen luokkaan kuuluvassa kirjallisuudessa käsitellään lähinnä lapsen sosioemotionaalisen tuen tarpeita ja niihin vastaamista varhaiskasvatuskontekstissa. Nämä julkaisut ovat pääosin väitöskirjoja. Alle kouluikäisten lasten mielenterveyspalveluja koskevaan luokkaan löytyi julkaisut, joissa käsitellään laajasti lapsiperheiden palveluja. Kansallisia säännöllisesti toistettavia kyselyitä varhaiskasvatusikäisistä lapsista, joista saataisiin aikasarjatietoa, ei ole. (Varhaiskasvatuksen kirjallisuus kokonaisuudessaan on esitetty liitetaulukossa 7.)

4. Mielensterveyttä edistävät menetelmät ja kirjallisuus perusopetuksessa

4.1. Mielensterveyttä edistävät menetelmät perusopetuksessa

Valtaosa kaikista tähän katsaukseen löydetystä menetelmistä on kehitetty perusopetusikäisille lapsille ja nuorille, ja uusia menetelmiä kehitetään tai tuodaan ulkomailta koko ajan lisää (Liitetaulukot 8-13). Kaikkiin eri aineistoluokkiin löytyi runsaasti menetelmiä. Erityisen runsaasti löytyi lasten ja nuorten tunne-, vuorovaikutus- ja mielensterveysosaamista, koulun toimintakulttuuria ja mielensterveyspalveluja kehittäviä sekä erityistä tukea tarvitseville lapsille ja nuorille suunnattuja menetelmiä.

Suurin osa perusopetukseen suunnatuista mielensterveyttä edistävästä menetelmistä on kehitetty Suomessa. Esimerkiksi vertaistoimintaa tukevista ja koulun toimintakulttuuria edistävästä menetelmistä lähes kaikki on kehitetty Suomessa. Mielensterveyspalveluja kehittäviä menetelmiä on tehty erityisesti Lasten Kaste -ohjelman puitteissa. Eniten ulkomailla kehitettyjä menetelmiä löytyi lasten ja nuorten tunne- ja vuorovaikutustaitoja kehittävästä luokasta.

Vaikka perusopetukseen on kehitetty lukuisia mielensterveyttä edistäviä menetelmiä, niiden vaikuttavuutta on tutkittu vähän erityisesti koulu- tai varhaiskasvatusympäristöissä tehdyissä satunnaistetuissa kontrolloiduissa koeasetelmissä. Poikkeuksen tekevät lähinnä Suomessa kehitetyt ja arvioidut KiVa Koulu -ohjelma sekä ulkomailla kehitetyt ja tutkitut Ihmeelliset vuodet ja Friends -ohjelma. Yhteispeli-, .b-, Hyvää mieltä yhdessä sekä ProKoulu -menetelmistä on käynnissä parhaillaan vaikuttavuustutkimukset.

4.1.1. Universaalit menetelmät perusopetuksessa

Työntekijöiden tunne-, vuorovaikutus- ja mielensterveysosaamista kehittävät menetelmät

Työntekijöiden tunne-, vuorovaikutus- ja mielensterveysosaamista edistävästä menetelmistä osa on kehitetty erityisesti perusopetusikäisten kanssa työskenteleville ja osa menetelmistä on tarkoitettu myös varhaiskasvatusikäisten tai toisen asteen koulutuksessa opiskelevien kanssa työskenteleville. Menetelmien avulla pyritään edistämään työntekijän vuorovaikutus-, ryhmänhallinta- ja tunnekasvatusosaamista.

Joihinkin menetelmiin sisältyy työntekijöille suunnattu koulutus, jonka aikana vuorovaikutustaitoja harjoitellaan. Useisiin menetelmiin liittyy myös opaskirja, joka tarjoaa toimintatapoja erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin oppilaiden ja vanhempien kanssa. Vain muutamaa menetelmää liittyy henkilökohtaista työnohjausta. Yksi menetelmistä, Mukava-hankkeen osaprojekti, on kehitetty erityisesti opettajankoulutukseen, ja sen tarkoituksena on vahvistaa opettajaopiskelijoiden taitoja tukea oppilaiden sosioemotionaalista kehitystä. Muut menetelmät on kehitetty lähinnä opettajien täydennyskoulutukseen, joskin niitä voitaisiin hyödyntää ja tehdä tutuksi myös osana opettajien peruskoulutusta.

Työntekijöiden tunne-, vuorovaikutus- ja mielensterveysosaamista edistäviä menetelmiä on kehitetty sekä Suomessa että ulkomailla. Menetelmiä on kehitetty yliopistoissa, järjestöissä sekä yksittäisissä kaupungeissa. Menetelmistä löytyi melko vähän tutkimuksia.

Ihmeelliset vuodet (esimerkki)

Ihmeelliset vuodet -menetelmä perustuu amerikkalaiseen, Euroopassa paljon käytettyyn, Incredible Years ohjelmaan, jonka on kehittänyt Carolyn Webster-Stratton. Suomessa toiminnasta vastaa Ihmeelliset vuodet ry. Ohjelma on alun perin kehitetty erityisesti käytöshäiriöisten lasten ja nuorten vanhemmille lapsen ohjaamisen tueksi, mutta se on sittemmin otettu käyttöön laajasti mm. kouluissa ja varhaiskasvatuksessa. Menetelmän tarkoituksena on edistää myönteisiä kasvatustapojen menetelmiä ja auttaa kasvattajia käsittelemään lasten käytösongelmia. Menetelmä sisältää käytännönläheiset opaskirjat: *Ihmeelliset vuodet - Ongelmanratkaisuopas 2-8-vuotiaiden lasten vanhemmille sekä Kuinka edistää lasten sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja*. Teokset tarjoavat erilaisia kasvatustapojen menetelmiä ja ratkaisuja lasten käytöksen haasteisiin sekä niiden ennaltaehkäisemiseen. Lisäksi menetelmä sisältää koulutuksia vanhemmille sekä ammattikasvatustajille ja myös lapsille on omat ryhmät. Menetelmän vaikutuksia on arvioitu tieteellisesti monissa maissa, joista lähimmät Ruotsissa ja Norjassa. Menetelmän on todettu mm. lisäävän kasvattajien myönteisten kasvatustapojen käyttöä ja vähentävän epäohjonmuukaista kasvatusta. Lisäksi menetelmä vaikuttaa myönteisesti sekä lasten että vanhempien hyvinvointiin (Axberg ym., 2007). Lisätietoja menetelmästä voi lukea Internet- osoitteesta: <http://ihmeellisetvuodet.fi/> sekä <http://incredibleyears.com/>.

Lasten ja nuorten tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamista kehittävät menetelmät

Lasten tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamista edistävät menetelmät ovat pääosin opetusmenetelmiä, jotka sisältävät materiaalin tunne- ja vuorovaikutustaitoja kehittävien opituntien tai ryhmätapaamisten pitämiseen. Eroja menetelmien välillä on siinä, millaisia opitunnit ovat ja kuinka monta tuokiota ne sisältävät. Useimmat menetelmät tarjoavat valmiin käsikirjoituksen tuntien pitämiseen. Tuntien aikana käsitellään tunne- ja vuorovaikutustaitoja esimerkiksi toiminnallisesti, tarinoiden ja kuvien avulla tai keskustellen. Useassa menetelmässä on otettu huomioon myös taitojen harjoittelun tärkeys tuokioiden ulkopuolella, ja menetelmä voi sisältää ohjeistuksen siitä, miten taitojen oppimista voi tukea myös muissa koulupäivän tilanteissa.

Lasten ja nuorten tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveystaitoja tukevia menetelmiä on kehitetty sekä Suomessa että ulkomailla. Enemmistö on Suomessa kehitettyjä. Menetelmiä on tutkittu Suomessa melko vähän ottaen huomioon menetelmien suuren määrän. Tällä hetkellä on käynnissä vaikuttavuustutkimukset ainakin Lions Quest- ja .b-menetelmistä.

Friends (esimerkki)

Friends on alun perin australialaisen Paula Barretin kehittämä ohjelma. Ohjelmaa koordinoi Suomessa Aseman lapset ry. Friends-ohjelma koostuu kahdestatoista tapaamisesta. Tapaamisissa keskustellaan ja tehdään harjoituksia, joiden tarkoituksena on opettaa lapsille ja nuorille tunteiden tunnistamista ja käsittelyä, vahvistaa itsetuntoa sekä antaa lapsille ja nuorille konkreettisia keinoja selviytyä huolta tai pelkoa aiheuttavista arkipäivän tilanteista. Ohjelman tavoitteena on tukea lasten ja nuorten mielen hyvinvointia sekä ennaltaehkäistä ahdistusta ja masennusta. Ohjelmassa pyritään myös vanhempien osallistamiseen, jotta opitut taidot siirtyisivät osaksi perheiden arkea. Friends-ohjelmasta on käytössä kolme eri versiota eri-ikäisille lapsille ja nuorille: 4–8-vuotiaille Fun Friends, 9–12-vuotiaiden lasten ohjelma sekä 13–16-vuotiaiden nuorten ohjelma. Ohjelma sisältää työkirjat lapsille ja nuorille, ohjaajan oppaat sekä materiaalia perheiden käyttöön. Ohjelmaa on tutkittu laajasti ulkomailla, mutta Suomessa sen vaikuttavuutta on tutkittu vähäisesti. Pennanen ja Joronen (2007) ovat tutkineet ohjelmaa ja sen soveltuvuutta Suomessa, ja todenneet sen vahvistavan oppilaiden tunteiden tunnistamista ja

hallintaa. Erityisesti ne oppilaat, joilla oli ahdistuneisuusoireita, kokivat ohjelman hyödylliseksi. Opettajat kaipaavat lisää toiminnallisuutta ohjelmaan. Lisätietoja ohjelmasta voi lukea Internet-osoitteista: <http://www.aseanlapset.fi/fi/toimintamuotomme/friends> ja <http://pathwayshrc.com.au/>.

Lasten ja nuorten vertaistoimintaa ja osallisuutta tukevat menetelmät

Perusopetukseen on kehitetty muutama menetelmä, joiden tarkoituksena on tukea oppilaiden vertaistoimintaa sekä vahvistaa lasten ja nuorten osallisuutta kouluyhteisössä. Menetelmiä on kehitetty oppilaiden välisten ristiriitatilanteiden selvittämisen tai esimerkiksi koulunaloituksen tueksi, jolloin oppilaat auttavat toisiaan koulun toimintaan tutustumisessa. Lisäksi muutaman menetelmän tavoitteena on luoda vaikuttamisen kanavia, joiden avulla lapset ja nuoret saavat äänensä kuuluviin laajasti yhteiskunnassa, myös koulussa. Kaikki tähän luokkaan kuuluvat menetelmät on kehitetty Suomessa. Menetelmiä on tutkittu joko osana opinnäytetyötä tai kehittävän tahon omissa tutkimuksissa.

Kummi- ja tukioppilastoiminta (esimerkki)

Koulunaloituksen tueksi kehitetty kummi- ja tukioppilastoiminta on saanut alkunsa 1970-luvulla Suomessa. Menetelmä on kehitetty Mannerheimin lastensuojeluliitossa, ja se kattaa lähes kaikki Suomen koulut. Toiminnan tarkoituksena on luoda kouluun yhteisöllisyyttä sekä edistää uusien oppilaiden turvallista koulun alkua ehkäisemällä kiusaamista ja yksinäisyyttä. Käytännössä alakoulussa 5.–6.-luokkalaisten oppilaat toimivat koulunsa aloittavien oppilaiden kummioppilaina ja yläkoulun puolella 8.–9.-luokkalaisten toimivat 7.-luokkalaisten tukioppilaina. Mannerheimin lastensuojeluliitto tarjoaa kouluille koulutusmateriaalia toiminnan käynnistämiseen, ylläpitämiseen sekä arviointiin. Tukioppilastoimintaan kohdistuvassa tutkimuksessa on todettu, että se auttaa uusia oppilaita sopeutumaan kouluun ja ehkäisee kiusaamista, joskin tukioppilaille on huoli, etteivät he voi vaikuttaa riittävästi kiusaamiseen. Toiminta koetaan tärkeäksi ja mielekkääksi, mutta osalle kouluyhteisöä se voi jäädä vieraaksi. Tutkimuksessa ilmeni myös, että toiminnan laatu vaihtelee eri kouluissa. (Peura, 2012.)

Kouluyhteisön toimintakulttuuria kehittävät menetelmät

Kouluyhteisön toimintakulttuuria kehittäviä menetelmiä on useita. Tähän luokkaan sijoitettujen menetelmien sisällöt poikkeavat paljon toisistaan. Kaikkien menetelmien tavoitteena on kuitenkin vaikuttaa koko kouluyhteisön arvopohjaan sekä toimintaan niin, että lasten ja nuorten hyvinvointia ja mielenterveyttä tuettaisiin entistä paremmin. Menetelmät sisältävät materiaalia, jonka avulla voidaan tukea myönteistä vuorovaikutusta kouluyhteisössä, vähentää kiusaamista tai kehittää koko koulun toimintatapoja mielenterveyttä tukeviksi. Lisäksi useat menetelmät tarjoavat koulutuksia tai työpajoja, joiden tarkoituksena on auttaa koulun työntekijöitä ottamaan käyttöönsä uusia mielenterveyttä tukevia toimintatapoja tai kehittämään jo koulussa olemassa olevia toimintatapoja mielenterveyttä tukevaan suuntaan. Lisäksi koulutuksissa vahvistetaan työntekijöiden tietoja siitä, miten koko yhteisön toiminta vaikuttaa lapsen ja nuoren hyvinvointiin ja mielenterveyteen.

Kouluyhteisön toimintakulttuuria kehittävästä menetelmästä lähes kaikki on tehty Suomessa. Menetelmiä on tutkittu verrattain paljon. Lisäksi tähän luokkaan kuuluvista Kiva Koulu, Yhteispeli sekä ProKoulu -menetelmistä on parhaillaan tekeillä laajoja vaikuttavuustutkimuksia.

Yhteispeli (esimerkki)

Yhteispeli on koulun työntekijöiden sekä asiantuntijoiden yhteistyönä kehitetty suomalaisen kouluun soveltuva tunne- ja vuorovaikutustaitoja kehittävä menetelmä. Menetelmä sisäl-

tää toimintatapoja kaikille koulun tasoille: luokkatyöskentelyyn, työyhteisöön, kodin ja koulun yhteistyöhön, johtamiseen sekä siirtymään esiopetuksesta kouluun. Kehittämisvaiheessa on huomioitu, ettei kouluihin tehdä uusia toimintatapoja, vaan on kehitetty koulun olemassa olevia toimintatapoja mielenterveyttä sekä tunne- ja vuorovaikutustaitoja tukeviksi. Menetelmä tarjoaa uusia muotoja esimerkiksi pari- ja ryhmätyöskentelyyn, itsenäiseen työskentelyyn, opettajan ja oppilaan välisiin keskusteluihin, vanhempainiltoihin sekä työyhteisön kokouksiin ja johtamiseen. Menetelmä pohjautuu ns. whole-school -näkemykseen, jossa koulun kaikki osa-alueet yhdessä vaikuttavat lapsen mielenterveyden tukemiseen ja siihen, miten lapsi oppii ja sisäistää tunne- ja vuorovaikutustaitoja. Menetelmän turvallisuutta ja soveltuvuutta on arvioitu tutkimuksessa, ja sen on todettu olevan hyödyllinen ja soveltuva suomalaisen kouluun. Opettajat pitävät menetelmään kuuluvia toimintatapoja omiin työtapoihinsa sopivina ja hyödyllisinä lapsille. Lisäksi lapset pitävät toimintatapoja mielekkäinä ja osallistuivat toimintaan mielellään. (Appelqvist-Schmidlechner ym., 2015.) Yhteispeli-menetelmän vaikuttavuutta tutkitaan parhaillaan. Lisätietoja menetelmästä voi lukea Internet-osoitteesta: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-586-8>.

4.1.2. Kohdennettua tukea tarvitseville lapsille ja nuorille suunnatut menetelmät perusopetuksessa

Perusopetusikäisille oppilaille on kehitetty useita kohdennetun sosioemotionaalisen tuen menetelmiä. Tähän luokkaan kuuluvia menetelmiä on kehitetty paljon erilaisissa yhdistyksissä ja seurakunnissa. Mukana on myös muutama yliopistossa sekä Niilo Mäki Instituutissa kehitetty menetelmä. Menetelmiä on kehitetty mm. avioeron kokeneille lapsille ja nuorille, stressinhallintaan ja masennuksen ennaltaehkäisyyn sekä aggressiivisesti käyttäytyvien oppilaiden ohjaukseen. Lisäksi tähän luokkaan löytyi menetelmä, jossa oppimisvaikeuksia tarkastellaan oppilaan oman kokemuksen sekä itsetunnon tukemisen kautta. Kaikkien tähän luokkaan kuuluvien menetelmien tavoitteena on tukea niitä lapsia ja nuoria, joilla on haasteita tunne- ja vuorovaikutustaidoissaan tai jotka tarvitsevat erityistä sosioemotionaalista tukea.

Useissa menetelmissä toimintamuotona ovat ryhmätapaamiset, joihin kutsutaan ne lapset tai nuoret, jotka tarvitsevat kohdennettua tukea. Menetelmä voi myös tarjota työntekijälle materiaalia erilaisten tukitoimien järjestämiseen esimerkiksi luokassa. Muutamassa menetelmässä toiminnan ydin on yhteystietojärjestelmä, johon lapsen tai nuoren kanssa työskentelevä aikuinen voi ilmaista huolensa lapsen tai nuoren hyvinvoinnista, jolloin hänelle voidaan tarjota tarvittavaa apua. Yhteystietojärjestelmän on tarkoitus luoda auttamisen verkosto lapsen tai nuoren ympärille. Kohdennetun tuen menetelmiä on tutkittu Suomessa toistaiseksi melko vähän.

Icehearts (esimerkki)

Esimerkki lasten ja nuorten psyykkisen kasvun tukemisesta on Icehearts-toiminta, jossa joukkueiliikunnan keinoin tuetaan lapsia ja nuoria aina esikoulusta nuoreen aikuisuuteen. Esikoulussa lastentarhanopettaja etsii lapset, jotka tarvitsevat erityistä aikuisen tukea kehityksensä tueksi. Lapset saattavat tarvita tukea esimerkiksi tunne- ja vuorovaikutustaidoissa tai vertaisuhteiden luomisessa ja ylläpidossa. Näistä lapsista muodostetaan alueellinen ryhmä, joka koontuu säännöllisesti. Urheilu on toiminnassa alusta asti mukana tavalla tai toisella. Toiminnan tarkoituksena on ennaltaehkäistä syrjäytymistä, edistää sosiaalisia taitoja ja luoda lapsille pitkäkestoinen ja turvallinen aikuisen läsnäolo läpi lapsuuden ja nuoruuden kasvuvaiheiden. Päävastuu toiminnasta on koulutetulla Icehearts-kasvattajalla, joka on sitoutunut toimintaan saman ryhmän kanssa 12 vuodeksi. Hän tekee yhteistyötä alueen päiväkotien, koulujen sekä

lasten vanhempien kanssa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa on käynnistetty vuonna 2015 tutkimus, jonka tarkoituksena on tutkia menetelmän vaikuttavuutta sekä lasten, nuorten ja perheidensä kokemuksia toiminnasta. (Lisätietoja menetelmästä voi lukea osoitteesta: <http://www.icehearts.fi/index.html>.)

4.1.3. Mielenterveyspalveluja sekä opiskeluhoiltoa kehittävät menetelmät perusopetuksessa

Perusopetusikäisten lasten ja nuorten mielenterveyspalveluja kehittäviä menetelmiä löytyi runsaasti. Löytyneiden menetelmien sisällöissä ja tavoitteissa on eroavaisuuksia, mutta paljon yhtäläisyyksiäkin. Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluja kehitetään tällä hetkellä suuntaan, jossa palveluja suunnataan osaksi lasten ja nuorten omia elinympäristöjä erityisesti kouluihin. Tavoitteena on puuttua nopeasti ja tehokkaasti lapsen tai nuoren ongelmaan, panostaa ennaltaehkäisyyn, edistää sektorirajat ylittävää työskentelyä nuoren hyväksi sekä lisätä perheiden osallisuutta.

Tähän luokkaan kuuluvat menetelmät ovat pääosin kehitetty Suomessa. Erityisesti Lasten Kaste -ohjelma on tuottanut lukuisia mielenterveyspalveluja kehittäviä menetelmiä. Kaste-ohjelman lisäksi menetelmiä on kehitetty Suomen Mielenterveysseurassa, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella, sairaanhoitopiireissä sekä Nuorten mielenterveysseura Yeesi:ssä. Opiskeluhoiltoja ja sitä kehittäviä menetelmiä löytyi niukasti.

Lasten Kaste -ohjelman ulkopuolella kehitettyjen menetelmien tutkimuksia tai arvioiteja löytyi melko niukasti tai menetelmien tutkiminen on vielä kesken. Lasten Kaste -ohjelman alaisuudessa kehitettyjen menetelmien vaikuttavuutta on usein arvioitu, joskin useimmiten melko pienillä aineistoilla. Tulokset ovat löydettävissä kehittämishankkeiden loppuraporteissa.

Oppilas- ja opiskelijahuollon johtaminen (esimerkki)

Oppilas- ja opiskelijahuollon johtamisen hankkeen tarkoituksena on tutkia opiskeluhoillon tilannetta ja sen kehittämistarpeita. Tavoitteena on edistää oppimisen, terveyden ja hyvinvoinnin tasa-arvoisuutta, opiskelijälähtöisyyttä, toiminnan perustumista ajantasaiseen tietoon sekä vaikuttavien menetelmien käyttöä. Lisäksi hankkeessa kehitettiin geneerinen oppilas- ja opiskelijahuollon ja sen johtamisen malli. Malli on kuvattu *Monialainen opiskeluhoilto ja sen johtaminen* -oppaassa. Mallin kehittämisen tueksi haettiin tietoa koulu- ja opiskeluikäisten hyvinvoinnista, terveydestä ja oppilaitosten opiskeluhoilosta sekä kerättiin palautetta kunnan oppilaitosten opiskeluhoilossa ja sen johtamisessa toimivien fokusryhmältä ja asiantuntijoilta eri puolilta maata. Palautetta saatiin kaikilta opiskeluhoilossa toimivilta ammattiryhmiltä ja tahoilta, koulutusasteilta, kansallisen tason toimijoilta sekä huoltajilta ja opiskelijoilta. Malli soveltuu erilaisiin toimintaympäristöihin ja hallintomalleihin. Malli tukee opiskeluhoilosta vastaavia johtajia ja muita päätöksentekijöitä, opiskeluhoilossa toimivia ammattilaisia ja heidän yhteistyökumppaneitaan, mukaan lukien opiskelijat ja vanhemmat/huoltajat, kehittämään monialaista opiskeluhoiltoa ja sen johtamista. Malli ohjaa hakemaan paikallisia ratkaisuja siihen, miten opiskeluhoiltoa johdetaan ja suunnitellaan monialaisesti, miten opiskeluhoillon suunnittelu kytketään osaksi lasten, nuorten ja koko kunnan palvelujen strategista suunnittelua, miten opiskeluhoiltoa toteutetaan yhteisöllisenä toimintana ja miten varmistetaan, että yksilökohtainen tuki ja apu ovat oikea-aikaista ja riittävää ja tasalaatuista. Malli sisältää kansallisiin linjauksiin perustuvia tavoitteita, kysymyksiä paikallisen toiminnan kehittämisen pohjaksi sekä niistä johdettuja kriteereitä (<https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-japerheet/peruspalvelu/opiskeluhoilto>), joita voidaan hyödyntää opiskeluhoillon ja sen johtamisen kehittämisessä. Hanke on osa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Lasten ja perheiden palvelut ja niiden

johtaminen (LapsYTY) -tutkimuskokonaisuutta. Lisätietoja ja tutkimustuloksia hankkeesta löytyy Internet-sivuilta: www.thl.fi.

Merkkari-toiminta (esimerkki Lasten Kaste -ohjemasta)

Merkkari-toimintaa on kehitetty osana Lasten Kaste -ohjelman Väli-Suomen osahanketta. Merkkari tarkoittaa koululla toimivaa psykiatrista sairaanhoitajaa, joka auttaa ja tukee oppilaita arjen toimintojen ja koulunkäynnin sujumisessa sekä erilaisissa mieltä painavissa asioissa ennaltaehkäisevällä työotteella yhdessä oppilaan, perheen ja tarvittaessa muiden ammattilaisten kanssa. Lähetettä ei tarvita, vaan yhteydenotto voi tulla oppilaalta, vanhemmalta tai opettajalta. Tarkoituksena on tukea nuorta siellä, missä nuori on. Lisäksi merkkari voi tarvittaessa jakaa opettajille tietoa lasten mielenterveydestä ja sen tukemisesta sekä olla mukana pohtimassa oppilaan tukimuotoja esimerkiksi osana oppilashuoltoryhmää.

4.2. Mielenterveyttä edistävä kirjallisuus perusopetuksessa

Eniten kirjallisuutta löytyi työntekijöiden, lasten tai nuorten tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamisesta sekä koulun toimintakulttuurin kehittämisestä. Teoksissa, joissa käsitellään työntekijöiden tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamista, aiheena ovat muun muassa opettajan ja kodin välinen vuorovaikutus ja opettajan sosiaaliset taidot. Joitakin julkaisuja löytyi myös opettajan mielenterveysosaamisen vahvistamisesta. Näissä julkaisuissa kuvataan erityisesti sitä, miten opettaja voi tukea lasta tai nuorta koulun keinoin. Lasten tunne- ja vuorovaikutusosaamiseen liittyvässä kirjallisuudessa ovat parhaiten edustettuna teokset, jotka käsittelevät koulukiusaamista ja sen eri muotoja. Lisäksi löytyi julkaisuja, joissa kuvataan lasten sosioemotionaalisia taitoja sekä niiden kehittämisen mahdollisuuksia koulussa. Muutamassa teoksessa, jotka ovat lähinnä tieteellisiä katsauksia, selvitetään lasten ja nuorten psyykkisiä häiriöitä ja psyykkistä hyvinvointia. Suurin osa löydetyistä julkaisuista on väitöskirjoja.

Vähiten kirjallisuutta löytyi lasten vertaistoiminnasta ja osallisuudesta sekä kohdennetusta tuesta. Perusopetuksen opiskeluhoitoa käsitteleviä teoksia löytyi useita. Kirjallisuutta löytyi kuraattorin, terveydenhoitajan ja koulupsykologin työstä sekä laajemmin sosiaalityöstä koulussa. Sen sijaan perusopetusikäisten lasten ja nuorten mielenterveyspalveluista löytyi vähäisesti julkaisuja.

Suomessa on meneillään useita kansallisia laajoja tutkimushankkeita, joissa tutkitaan perusopetusikäisten lasten ja nuorten hyvinvointia toistetuissa aikasarjatutkimuksissa. WHO-koululaistutkimuksessa tutkitaan neljän vuoden välein 11-, 13- ja 15-vuotiaiden koululaisten koettua terveyttä, hyvinvointia ja terveystottumuksia nuorten arkisissa sosiaalisissa ympäristöissä. Tampereen yliopiston nuorten terveystapatutkimus on vuonna 1977 käynnistynyt joka toinen vuosi kerättävään aineistoon pohjautuva tutkimus nuorten terveyden ja terveystottumusten kehityksestä sekä sosioekonomisista terveyseroista ja terveyden riski- ja suojatekijöistä. THL:n toteuttama Kouluterveyskysely kokoaa tietoa nuorten elinoloista, kouluoloista, terveydestä, terveystottumuksista sekä oppilas- ja opiskelijahuollosta peruskoulujen 8. ja 9. luokkien oppilailta sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijoilta. Kysely on laajentumassa 4. ja 5. -luokkalaisiin. TEAviisariin kerätään peruskouluilta ja toisen asteen oppilaitoksilta terveydenedistämiseksi liittyvää tietoa kahden vuoden välein. Tiedonkeruun toteuttaa THL yhdessä Opetushallituksen kanssa. Kunta- ja koulukohtaiset tiedot löytyvät TEAviisari-palvelusta (Lisätietoja: www.teaviisari.fi). (Perusopetuksen kirjallisuus kokonaisuudessaan Liitetäulukossa 14.)

5. Mielen terveyttä edistävät menetelmät ja kirjallisuus toisen asteen koulutuksessa

5.1. Mielen terveyttä edistävät menetelmät toisen asteen koulutuksessa

Suurin osa löytämistämme toisen asteen opiskelijoille suunnatuista mielen terveyttä edistäviistä menetelmistä (Liitetaulukot 15–20) on käytössä myös varhaiskasvatuksessa tai perusopetuksessa. Joistakin varhaiskasvatuksen tai perusopetuksen menetelmistä on kehitetty omat sovellutuksensa toiselle asteelle, näistä esimerkkinä ovat Lions Quest ja Suomen Mielen terveysseuran Mielen hyvinvointia 2. asteelle opetus- ja koulutusaineisto. Perusopetuksen KiVa Koulu -ohjelman jatkoksi kehitetään parhaillaan menetelmää, joka on kohdennettu erityisesti toisen asteen opiskelijoiden hyvinvoinnin ja elämäntaitojen edistämiseksi ja kiusaamisen vähentämiseksi.

Työntekijöiden tunne-, vuorovaikutus- ja mielen terveysosaamista kehittäviä menetelmiä on toisella asteella vähän ja niitä käytetään myös varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa. Sen sijaan vastaavia opiskelijoiden osaamista edistäviä menetelmiä löytyi useampia ja osa niistä on tehty huomioiden nimenomaan tämän ikäryhmän erityistarpeet. Näissä menetelmissä tunne-, vuorovaikutus- ja mielen terveysosaaminen nähdään laajasti ja oppitunneilla ja ryhmissä voidaan käsitellä muun muassa ihmissuhteita, elämäntapoja tai stressinhallintaa.

Opiskelijoiden vertaistoimintaa ja osallisuutta edistäviä menetelmiä toisella asteella löytyi kaksi (opiskelijakunta- ja tutortoiminta), samoin oppilaitosten toimintakulttuuria kehittäviä menetelmiä (mielen hyvinvointia toiselle asteelle ja dialogiset verkostomenetelmät). Kohdennettua tukea tarjoavia menetelmiä löytyi muutamia. Niitä on kehitetty esimerkiksi opiskelijoiden stressinhallinnan tukemiseksi, jännityksen helpottamiseksi, masennuksen ja itsemurhien ehkäisyyn sekä avioeron kokeneiden nuorten elämäntaitojen tueksi.

Opiskeluhoitotyötä sekä mielen terveyspalveluja kehittäviä menetelmiä löytyi useita. Kaikki tähän luokkaan kuuluvat menetelmät ovat sellaisia, että ne ovat käytössä myös joko varhaiskasvatuksessa tai perusopetuksessa ja ne on suurimmaksi osaksi kehitetty Lasten Kaste -ohjelman puitteissa.

Suurin osa toisen asteen opiskelijoille sekä oppilaitoksille suunnatuista menetelmistä on kehitetty Suomessa ja niitä on tutkittu vähän. Eniten tutkimustietoa löytyy Friends-ohjelmasta, jonka vaikuttavuutta on tieteellisesti tutkittu ja arvioitu ulkomailla useissa maissa.

5.1.1. Universaalit menetelmät toisen asteen koulutuksessa

Työntekijöiden tunne-, vuorovaikutus- ja mielen terveysosaamista kehittävät menetelmät

Toisen asteen koulutuksessa käytössä olevia työntekijöille suunnattuja tunne-, vuorovaikutus- ja mielen terveysosaamista kehittäviä menetelmiä löytyi kaksi, joista toinen tarjoaa aikuiselle keinoja nuoren erilaisten tunteiden ja aggression kohtaamiseen (Aggression portaat) ja toinen opettajan vuorovaikutus- ja ryhmänhallintataitojen kehittämiseen (Toimiva koulu). Molem-

mat menetelmät soveltuvat myös sekä varhaiskasvatuksen että perusopetuksen työntekijöille. Menetelmiä ja niiden vaikuttavuutta on tutkittu vähän, erityisesti toisen asteen koulutuksen kontekstissa.

Toimiva koulu (esimerkki)

Toimiva Koulu on osa kansainvälistä Gordon-ihmissuhdetaitokurssien ohjelmaa, jonka perusti Thomas Gordon vuonna 1962. Toimiva koulu -menetelmän tavoitteena on kehittää opettajan vuorovaikutustaitoja: kuuntelua, selkeää itseilmaisua, ongelmanratkaisu- ja ryhmänhallintaitoja. Gordon pitää opettajan ja opiskelijan välisen vuorovaikutussuhteen laatua tärkeimpänä oppimiseen vaikuttavana tekijänä (Gordon, 2006). Koulutusta toteutetaan nykyisin maailmanlaajuisesti, mutta sitä on tutkittu vähän (<http://www.gordontraining.com/school-programs/t-e-t-research/>). Suomessa Toimiva koulu sekä muita Thomas Gordonin menetelmiä koordinoi Nuorten keskus (Lisätietoja: <http://www.nuortenkeskus.fi/>).

Nuorten tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamista kehittävät menetelmät

Toisen asteen opiskelijoiden tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamisen edistämiseksi on kehitetty useita menetelmiä. Ne on kehitetty pääosaltaan Suomessa lukuun ottamatta Friends ja Lions Quest -ohjelmaa. Menetelmien sisällöt vaihtelevat. Suurin osa menetelmistä tarjoaa opettajalle tai ryhmänohjaajalle opaskirjan, joka sisältää valmiita tuntirakenteita tunne- ja vuorovaikutustaitojen käsittelyyn. Kehitteillä olevan toisen asteen opiskelijoille suunnatun opiskelijoiden hyvinvointia ja elämönhallintataitoja edistävän sekä kiusaamista ehkäisevän menetelmän sisältö tulee koostumaan kahdesta perusosasta, jotka ovat internetportaali ja simulaatiopeli. Menetelmä on jatkoa perusopetuksessa käytössä olevalle Kiva Koulu -ohjelmalle ja sen vaikuttavuutta tullaan arvioimaan ennen menetelmän levittämistä. Muita tähän luokkaan kuuluvia menetelmiä on tutkittu vähäisesti, pois lukien ulkomailla kehitetty ja tutkittu Friends-ohjelma.

Lions Quest 2. asteelle (esimerkki)

Lions Quest (LQ) elämisentaitoja on Lions Club International Foundationin kehittämä ja hallinnoima ohjelma, joka tarjoaa menetelmiä ryhmäyttämiseen sekä elämäntaitojen oppimisen sekä harjoittelun tueksi eri ikäryhmille aina varhaiskasvatuksesta toisen asteen opiskelijoihin. Ohjelman tavoitteena on tukea ja vahvistaa nuorten terveellisiä elämäntapoja ja tunne- ja vuorovaikutustaitoja. Lisäksi tavoitteena on auttaa nuorta henkilökohtaisten tavoitteiden saavuttamisessa. Ohjelma sisältää opettajan oppaat eri ikäryhmien opettamista varten. Oppaissa on valmiita tuntuun suunnitelmia elämisentaitojen harjoittelua varten. Lisäksi menetelmään kuuluu koulutuksia, joissa tarjotaan tietoa mm. ryhmäprosesseista ja tunne- ja vuorovaikutustaidoista. Helsingin yliopistossa on parhaillaan käynnissä hanke, jossa tutkitaan menetelmää, sen vaikuttavuutta ja koulutusten vaikuttavuutta. Tulosten mukaan koulutus vaikuttaa myönteisesti opettajien tunne- ja vuorovaikutustaitoihin, heidän kykynsä edistää oppilaiden terveyttä ja ohjata oppilaita auttamisentaidoissa. Lisäksi todettiin, että opettajan kyky edistää myönteistä ilmapiiriä luokassa kasvoi koulutuksen aikana. (Talvio ym., 2015.) Tutkimuksen toinen osa toteutetaan vuosina 2015–2016 viidessä LQ-maassa. Suomessa on tehty myös tapaustutkimus, jossa todettiin, että menetelmä vahvistaa oppilaiden tunne- ja vuorovaikutustaitoja, parantaa luokan ilmapiiriä ja lisää opettajan ryhmätuntemusta (Lintunen & Kuusela, 2011.) Menetelmää on tutkittu lisäksi jonkin verran ulkomailla. Lisätietoja menetelmästä löytyy Internet-osoitteista: www.lions-quest.org sekä www.lions.fi/toiminta/lions_quest_-_elamisentaitoja/.

Nuorten vertaistoimintaa ja osallisuutta tukevat menetelmät

Nuorten vertaistoimintaa toisen asteen opinnoissa tukevia menetelmiä löytyi kaksi: opiskelijakuntatoiminta sekä tutoritoiminta. Molemmat ovat Suomessa kehitettyjä menetelmiä ja käytössä ympäri Suomea, opiskelijakuntatoiminnasta säädetään lukiolaissa ja laissa ammatillisesta peruskoulutuksesta. Erityisesti lukioissa opiskelijakuntatoiminta on aktiivista (Lukion ja ammatillisen peruskoulutuksen oppilaskuntatoiminnan kartoitus 2006). Molempien menetelmien tarkoituksena on vahvistaa opiskelijoiden osallisuutta ja toimintaa, jossa vertaiset auttavat toisiaan erilaisissa käytännön asioissa sekä kehittävät yhdessä koulun yhteisöllisyyttä.

Opiskelijakuntatoiminta (esimerkki)

Opiskelijakuntatoiminnalla tarkoitetaan opiskelijoiden osallistumista sekä vaikuttamista edistävää toimintamuotoa. Toiminnan tarkoituksena on kehittää oppilaitosyhteisön toimintaa ja tarjota opiskelijoille mahdollisuuksia vaikuttaa heitä itseään koskeviin kysymyksiin. Lisäksi tavoitteena on vahvistaa yhteisöllisyyttä sekä edistää demokratiakasvatuksen toteutumista oppilaitoksessa. Opiskelijat voivat vaikuttaa esimerkiksi teemapäivien suunnitteluun, juhlien järjestämiseen sekä opiskeluympäristöön. Opetushallitus ohjaa ja tutkii opiskelijakuntatoimintaa (esimerkiksi Lukion ja ammatillisen peruskoulutuksen oppilaskuntatoiminnan kartoitus 2006). Ohjeita ja materiaalia oppilaitoksen opiskelijakuntatoiminnan käynnistämiseen ja kehittämiseen löytyy Opetushallituksen Internet-sivuilta: www.edu.fi.

Oppilaitoksen toimintakulttuuria kehittävät menetelmät

Aineistoon löytyi kaksi menetelmää, joiden tarkoituksena on kehittää oppilaitoksen toimintakulttuuria nuorten mielenterveyttä tukevaksi.

Mielen hyvinvointia toiselle asteelle (esimerkki)

Menetelmä on kehitetty Keskuspuiston ammattiopiston ja Suomen Mielenterveysseuran yhteistyönä. Menetelmän tarkoituksena on tukea opiskeluhuoltohenkilöstön ammatillista mielenterveysosaamista sekä lisätä opiskelijoiden ja heidän vanhempiensa mielenterveyden tietoa ja taitoja. Menetelmä sisältää Hyvinvoiva oppilaitos -opetus- ja koulutusmateriaalin sekä konkreettisia, mielen hyvinvointia edistäviä työvälineitä. Lisätietoja menetelmästä voi lukea seuraavasta julkaisusta: Törrönen ym. Mielen hyvinvoinnin opetus- ja koulutusaineisto toisen asteen oppilaitoksille, 2011 sekä Internet-sivulta: www.mielenterveysseura.fi.

5.1.2. Kohdennettua tukea tarvitseville nuorille suunnatut menetelmät toisen asteen koulutuksessa

Toisen asteen koulutukseen on kehitetty joitakin kohdennetun tuen menetelmiä. Menetelmiä on kehitetty mm. avioeron kokeneille nuorille, stressinhallintaan, masennuksen ehkäisemiseksi sekä aggressiivisesti ja itsetuhoisesti käyttäytyvien nuorten tukemiseksi. Useissa menetelmissä toimintamuotona ovat ryhmätapaamiset. Kohdennetun tuen menetelmiä on tutkittu Suomessa vähän.

Välittämisen koodi (esimerkki)

Välittämisen koodi -projektin tavoitteena on lapsen ja nuoren elämänhallinnan tukeminen varhaisin tukitoimin. Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymän hallinnoimassa projektissa on kehitetty toimintamalli ja sitä tukeva tiedonvälitysjärjestelmä, joiden tarkoituksena on auttaa lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä ja tukea nuoren mielenterveyttä sekä kokonaishyvinvointia. Tiedonvälitysjärjestelmään voivat ilmaista huolensa kaikki nuoren kans-

sa toimivat viranomaiset tai kolmannen sektorin toimijat. Nuori voi myös itse ilmaista huolensa tilanteesta, jolloin esimerkiksi puhuminen on vaikeaa tai kuuntelijaa ei ole. Kun lapsen tai nuoren elämäntilanteesta on huolestuttu ja muodostettu koodeja, avunantoprosesseja viedään välittömästi eteenpäin tilanteen ja tarpeen mukaan. Välittämisen koodi -projektia arvioidaan Tampereen yliopistossa ja se valmistuu vuoden 2016 loppuun mennessä. Lisätietoja menetelmästä voi lukea Internet- osoitteesta: www.valittamisenkoodi.fi.

5.1.3. Mielenterveyspalveluja ja opiskeluhoiltoa kehittävät menetelmät toisen asteen koulutuksessa

Yli 15-vuotiaiden nuorten ikäryhmälle ei löytynyt omia mielenterveyspalveluja ja opiskeluhoiltoa kehittäviä menetelmiä, vaan käytössä ovat samat menetelmät kuin varhaiskasvatus- tai perusopetusikäisillä. Menetelmiä on kehitetty lähinnä Lasten Kaste -ohjelman piirissä. Nuorten mielenterveyspalveluja kehitetään osaksi nuorten omia elinympäristöjä, esimerkiksi kouluihin ja oppilaitoksiin. Lisäksi perheiden osallisuutta on pyritty lisäämään. Tavoitteena on ennaltaehkäisevä ja moniammatillinen työote.

Tähän luokkaan kuuluvat menetelmät ovat pääosin kehitetty Suomessa. Lasten Kaste -ohjelman ulkopuolella kehitettyjä menetelmiä on tutkittu niukasti tai menetelmien tutkiminen on vielä kesken. Lasten Kaste -ohjelman alaisuudessa kehitettyjen menetelmien vaikuttavuutta on usein tutkittu, joskin yleensä pienillä aineistoilla. Tuloksia voi lukea hankkeiden loppuraporteissa.

MDFT (esimerkki)

Monimuotoinen perheterapia eli MDFT (engl. Multidimensional Family Therapy) on Yhdysvalloissa kehitetty työmenetelmä niille nuorille, joilla on laaja-alaisia ongelmia, kuten päihde-, mielenterveys- ja käytösongelmia ja/tai vaikeuksia koulussa. Työskentely MDFT:ssä on intensiivistä, hoito kestää 3-6 kuukautta ja tapaamisia on 2-3 kertaa viikossa. Terapiassa työskennellään nuoren, perheen, perheen ulkopuolisten verkostojen (esim. psykiatrinen hoitotaho, lastensuojelu, koulu) kanssa usealla tasolla yhtä aikaa, koska ajatellaan, että muutoksen on toteuduttava kaikkialla, missä ongelmia on ilmennyt. Menetelmässä yksi henkilö (case manager) vastaa hoidon etenemisestä kaikilla tasoilla. Nuori ja nuoren perhe on keskeisessä asemassa muutoksessa ja uusien toimintamallien on juurruttava osaksi perheen arkea. Samanaikaisesti panostetaan jokaisen perheenjäsenen kanssa tehtävään yksilökohtaiseen työskentelyyn unohtamatta koko perheen yhteistä työskentelyä, jossa keskeistä on perheen vuorovaikutuksen kehittäminen.

Menetelmää on kehitetty hyödyntäen ymmärrystä nuoruusvaiheen kehityspsykologisista tekijöistä ja kehityksen kulkuun yhteydessä olevista riski- ja suojaavista tekijöistä. MDFT:ssä on hyödynnetty myös sosiaaliekologista näkökulmaa sekä strukturaalisen ja ratkaisukeskeisen perheterapian työtapoja. Työmenetelmää ja sen vaikuttavuutta on tutkittu laajasti erityisesti ulkomailta. Suomessa MDFT-menetelmää on arvioinut Leena Ehrling (2014). Selvityksen mukaan MDFT auttaa perheitä toimimaan yhdessä ilman riitelyä, tukee nuoren koulussa käyntiä, vahvistaa vanhemmuutta, rauhoittaa nuoren käyttäytymistä ja vähentää nuoren laitos- ja osastosiijoituksia.

Nuppis (esimerkki Lasten Kaste -ohjelmasta)

Nuppis on matalan kynnyksen palvelupiste 13–21-vuotiaille nuorille. Toimintamalli on kehitetty Itä- ja Keski-Suomen Lasten Kaste -osahankkeissa. Toiminnan tarkoituksena on tarjota apua nopeasti nuorille ja perheille erilaisissa tilanteissa. Palvelupiste toimii asuinalueen keskei-

sellä paikalla, esimerkiksi kauppakeskuksen yhteydessä. Palvelupisteessä työskentelee moniammatillinen tiimi, johon voi kuulua esimerkiksi psykologi, sosiaalityöntekijä, nuorisotyöntekijä ja lääkäri. Nuoren ja hänen perheensä tullessa palvelupisteeseen nuoren avuntarve arvioidaan, ja työntekijöistä kootaan kahden henkilön työtiimi nuoren avuksi. Tapaamisia on enintään viisi, minkä jälkeen arvioidaan mahdollinen lisätuen tarve.

5.2. Mielenterveyttä edistävä kirjallisuus toisen asteen koulutuksessa

Mielenterveyttä edistävää kirjallisuutta toisella asteella löytyi vähemmän kuin muissa ikäryhmissä. Eniten löytyi työntekijän tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamista sekä koulun toimintakulttuuria käsittelevää kirjallisuutta. Suurin osa näistä julkaisuista on käsikirjoja ja väitöskirjoja. Jonkin verran löytyi kirjallisuutta, jossa käsitellään vertaistoimintaa ja osallisuutta, opiskeluhuoltoa ja mielenterveyspalveluja. Myös useimmissa säännöllisesti toistettavissa kyselyissä kerätään tietoa yli 15-vuotiaiden mielenterveydestä ja hyvinvoinnista sekä koulu-yhteisön hyvinvoinnista. Toisen asteen koulutuksen kirjallisuus on kokonaisuudessaan esitetty liitetaulukossa 21.

6. Yhteenveto ja johtopäätökset

Tämä katsaus osoittaa, että Suomessa on tarjolla monipuolisesti erilaisia lasten ja nuorten mielenterveyttä edistäviä menetelmiä ja hyviä käytäntöjä varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa sekä toisen asteen koulutuksessa. Suuri osa käytössä olevista menetelmistä on kehitetty ja arvioitu Suomessa, osa taas ulkomailla, mistä ne on tuotu maahan. Menetelmiä kehitetään, tutkitaan ja ylläpidetään Suomessa pääasiallisesti tutkimus- ja kehittämishankkeissa. Suomessa ei ole tällä hetkellä tahoja, joka pitkällä tähtäimellä vastaisi menetelmien koulutuksesta, ylläpidosta, laadunvarmistuksesta ja jatkokehittämisestä. Varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitosten työntekijät ovat pitkälti sen varassa, miten hyvin menetelmän kehittäjät tuovat menetelmäänsä esille ja työntekijöiden tietoisuuteen. Yleistä tiedotuskanavaa ei ole, eikä myöskään keskitettyä paikkaa, josta toimijat voisivat etsiä, arvioida ja valita itselleen sopivia mielenterveyttä edistäviä menetelmiä. Työntekijöillä, kouluilla ja oppilaitoksilla on itsellään oikeus ja vastuu valita tai olla valitsematta käyttöönsä menetelmiä. Uusia menetelmiä kehitetään koko ajan lisää ja niiden runsaus aiheuttaa hämmennystä työntekijöissä ja asettaa haasteita jo käytössä olevien menetelmien ylläpitämiseen. Myös menetelmien saatavuus ja koulutustarjonta vaihtelevat. Näin lapset ja nuoret eri puolella Suomea ovat epätasa-arvoisessa asemassa mielenterveyden edistämisessä.

Rahoittajat edellyttävät nykyään usein, että uutta menetelmää kehitettäessä tai käyttöön otettaessa, sen hyödyllisyyttä arvioidaan. Uutta menetelmää käyttöön otettaessa olisi hyvä selvittää menetelmän soveltuvuus ja koettu hyöty sekä mahdollinen haitta lapsen, nuoren, perheen ja työntekijän näkökulmasta. Menetelmän vaikuttavuuden ja kustannusvaikuttavuuden osoittamiseksi tarvitaan tutkimuksia, joissa menetelmää käyttävää ryhmää verrataan kontrolliryhmään. Vaikuttavuustutkimusten teko on vaativaa ja kallista ja täten se on mahdollista vain osasta menetelmiä. Esimerkiksi Kiva Koulu, Yhteispeli, ProKoulu ja .b -menetelmistä on tehty tai tehdään parhaillaan laajoja vaikuttavuustutkimuksia. Hyväkään mielenterveyttä edistävä menetelmä ei hyödytä lapsia ja nuoria, jos sen levittäminen ja juurruttaminen on puutteellista tai sattumanvaraista. Myös menetelmien levittämistä ja juurtumista tulisi tutkia. Tutkijoiden keskinäinen, tutkijoiden ja kentän toimijoiden, päättäjien ja rahoittajien verkostoituminen sekä tiedon ja ymmärryksen vaihtaminen on tärkeää, jotta käytetyt resurssit tuottavat synergiahyötyä ja koituvat lasten ja nuorten hyödyksi.

Selvittäessämme eri ikäryhmille kehitettyjä menetelmiä löysimme toisen asteen koulutukseen vähiten menetelmiä. Joitakin menetelmiä jäi kuitenkin katsauksen ulkopuolelle, sillä ne tulivat tietoomme vasta aineiston keruun ja analysoinnin jälkeen. Monet löytämistämme toisen asteen menetelmistä olivat käytössä myös varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa. Toisella asteella voidaan ja kannattaakin hyödyntää muille ikäryhmille suunniteltuja menetelmiä, mutta aikuistumisen kynnyksellä nousee esiin myös omia, tälle ikäryhmälle tyypillisiä mielenterveyteen ja sen tukemiseen liittyviä alueita, kuten itsenäistyminen, ammatinvalinta, parisuhde, elämänhallinta, elämäntavat ja ajankäyttö. Kartoituksemme mukaan runsaimmin menetelmiä on kehitetty perusopetukseen, mutta myös varhaiskasvatuksessa on käytössä useita menetelmiä.

Monissa mielenterveyttä edistävissä menetelmissä on samansuuntaisia tavoitteita ja sisältöjä. Esimerkiksi lasten ja nuorten tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamista edistäviä menetelmiä on lukuisia, ja useissa tähän ryhmään kuuluvassa menetelmässä pääpaino on valmiiksi suunnitelluissa opetustuokioissa, joiden sisällöt hieman vaihtelevat sen mukaan, mistä menetelmästä on kyse. Saman aihepiirin parissa työskentelevät eivät ole välttämättä tietoi-

sia toisistaan ja toisten kehittämistä menetelmistä ja niiden sisällöistä. Tarvittaisiin enemmän alan toimijoiden ja menetelmien kehittäjien välistä yhteistyötä. Ennen uuden menetelmän kehittämistä olisi hyvä selvittää, mistä on jo kehitetty menetelmiä ja mistä vielä tarvitaan uusia menetelmiä. Lisäksi on syytä pohtia, milloin on tarpeen kehittää uusia menetelmiä ja milloin tulisi kehittää jo olemassa olevia ja tukea niiden käyttöönottoa ja juurtumista osaksi kasvatus- ja opetustyötä. Kehittämistoiminnan selkiyttämisen ja koordinoinnin lisäksi tulisi kiinnittää erityistä huomiota siihen, miten jo olemassa olevat lasten ja nuorten mielenterveyttä edistävät menetelmät juurtuvat osaksi kasvatus- ja opetustoimintaa. On olemassa runsaasti tietoa menetelmien implementaatiosta eli käyttöönottamisesta ja juurtumisesta ja tätä tietoa tulisi hyödyntää entistä tehokkaammin.

Menetelmän juurtuminen osaksi jokapäiväistä kasvatus- ja opetustoimintaa riippuu paljon siitä, miten se sopii ja integroituu koulun ja oppilaitoksen muuhun toimintaan ja toimintakulttuuriin. Merkittävä vaikutus on opetussuunnitelmilla ja sillä, miten niissä huomioidaan mielenterveyden ja hyvinvoinnin edistäminen. Hyvä kasvatus ja opetus toimivat jo sinällään mielenterveyttä tukevana tekijöinä. Tärkeää olisi myös, että lapset ja nuoret voisivat kokea kouluyhteisön toiminnan merkityksellisenä ja turvallisenä. Lisäksi kokemukset kuulluksi tulemisesta, arvostamisesta ja osallisuudesta sekä siitä, että voi yhdessä toisten kanssa rakentaa yhteisönsä toimintaa ja hyvinvointia vahvistavat mielenterveyttä. (ks. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, 2014). Myös omien vahvuuksien löytäminen ja selviytyminen epäonnistumisista kantavat lasta ja nuorta elämässä. Näitä kokemuksia voidaan varhaiskasvatuksessa ja koulussa tuottaa ja vahvistaa.

Tärkeässä roolissa lasten ja nuorten mielenterveyden edistämässä ja tukemisessa ovat kouluissa ja oppilaitoksissa erityisesti opettajat. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa tulisikin kiinnittää entistä enemmän huomiota siihen, millaisia valmiuksia opettajat saavat lasten ja nuorten mielenterveyden edistämiseen ja tukemiseen. Opettajilla ja muulla kasvatus- tai kouluyhteisössä toimivilla työntekijöillä tulisi olla keinoja toimia myös silloin, kun lapsella tai nuorella on jo todettu mielenterveyden ongelmia. Näissä tilanteissa on usein myös tärkeää, miten hyvin lasta ja nuorta tukevat eri ammattialojen työntekijät tekevät yhteistyötä koulussa ja koulun ulkopuolisten yhteistyöverkostojen ja huoltajien kanssa. Opiskeluhuollon ja sen palvelujen toimivuus, resursointi, arvostus sekä opiskeluhuoltotyötä tekevien kouluttautuminen eri menetelmien käyttöön on myös keskeistä. Yhteiskunnallisina instituutioina myös ympäröivä yhteiskunta ja sen asenteet ja arvostukset vaikuttavat siihen, millaisen roolin kasvatus ja koulutus voi saada lasten ja nuorten mielenterveyden edistämässä. Huomion kiinnittäminen mielenterveyden tukemiseen yhtenä hyvinvoinnin peruspilarina sekä yleinen arvostus mielenterveyden tukemiseen vaikuttaa myös kasvatukseen ja koulutukseen.

Kartoittaessamme lasten ja nuorten mielenterveyttä edistävää kirjallisuutta löysimme sitä melko paljon. Eniten ja monipuolisimmin kirjallisuutta löytyi perusopetusikäisten mielenterveyden tukemiseen. Varhaiskasvatukseen ja toisen asteen opintoihin liittyviä tieteellisiä katsauksia on julkaistu vähän, väitöskirjoja ja käsikirjoja löytyi sen sijaan enemmän. Viime vuosina on tehty melko paljon väitöstutkimuksia ja muita tieteellisiä julkaisuja erityisesti vuorovaikutuksesta varhaiskasvatuksessa ja koulukontekstissa. Sen sijaan tunteiden huomioiminen osana kasvatusta ja koulutusta on vielä jäänyt vähemmälle huomiolle. Osallisuus ja vertaistoiminta varhaiskasvatuksessa ja koulussa ovat kirjallisuuskatsauksemme mukaan vielä melko vähän tutkittu alue.

Suomessa on useita kansallisia laajoja tutkimushankkeita, joissa tutkitaan perusopetusikäisten lasten ja nuorten hyvinvointia toistetuissa aikasarjatutkimuksissa. Tietoa kerätään myös toisen asteen opiskelijoilta. Säännöllisesti toistettavat kyselyt lasten hyvinvoinnista ja mielenterveydestä toistaiseksi puuttuvat, mutta ovat suunnitteilla.

Tämän katsauksen selvitystyö alkoi osana EU:n mielenterveyden edistämisen yhteistoimen Mielenterveyden edistäminen kouluissa -työpakettia. Lasten ja nuorten mielenterveyden edistämisen menetelmiä, hyviä käytäntöjä ja kirjallisuutta haettiin monista eri lähteistä. Eri maista kerättyjen tietojen ja aikaisemman kirjallisuuden perusteella EU-yhteistoimi päätyi antaman EU-tasoiset suositukset mielenterveyden edistämisestä varhaiskasvatuksessa ja koulussa. Suosituksissa painotetaan tiedon merkitystä. EU-yhteistoimen suositusten mukaan lasten ja nuorten mielenterveyden edistämiseksi tulisi luoda kattava tietopohja lasten ja nuorten mielenterveydestä ja häiriöiden esiintyvyyksistä. Suositusten mukaan myös tieto käytettävien menetelmien vaikuttavuudesta, laajuudesta ja kustannuksista tulisi koota sekä seurata lasten ja nuorten mielenterveystyöhön kohdistettua työvoimaa ja rahoitusta ja varmistaa riittävä, kestävä ja yhteinen rahoitus eri sektoreille. Verkkopohjaisten teknologioiden mahdollisuuksia tulisi tutkia ja ottaa käyttöön. Suositusten mukaan varhaiskasvatus ja kouluympäristö tulisi nähdä ensisijaisena paikkana, jossa edistetään terveyttä, ehkäistään ja tunnistetaan mielenterveys- ja käyttäytymishäiriöitä, sillä nämä kehitysympäristöt tavoittavat kaikki lapset ja nuoret. Lasten, vanhempien, huoltajien, opettajien sekä koulun henkilökunnan ja terveydenhuoltohenkilöstön välistä yhteistyötä tulisi vahvistaa. Lapsia, nuoria ja heidän perheitään tulisi kuulla ohjelmia ja menetelmiä kehitettäessä. Lasten ja nuorten kanssa vuorovaikutuksessa olevien koulun työntekijöiden koulutustarpeet tulisi määritellä ja tarjota koulutusta mielenterveydestä ja siihen vaikuttavista tekijöistä myös lasten ja nuorten perheenjäsenille (Liite 2).

Tämän katsauksen kokoajina ja kirjoittajina toivomme, että lasten ja nuorten mielenterveyden edistämistyötä tekevät työntekijät ja toimijat varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja oppilaitoksissa, alan päättäjät, tutkijat ja menetelmien kehittäjät voivat hyödyntää työssään kokoaamme tietoa lasten ja nuorten mielenterveyttä edistävästä menetelmästä ja kirjallisuudesta ja tätä kautta voidaan edistää lasten ja nuorten mielenterveyttä ja hyvinvointia maassamme.

Kirjallisuus

- Alila, K. 2012. Toteutuneiden arvioiden yleisiä tuloksia ja arviointia. Lapsikuopio II -hanke. Ediva Oy. http://lapsikuopio.kuopio.fi/c/document_library/get_file?uuid=b8b74e43-4fb6-44c5-8d20-792b4594d727&groupId=166543 Luettu: 3.5.2015.
- Alavillamo, N. & Tiainen, S. 2013. Toteutuuko kasvatuskumppanuus – toimiiko Hyve 4 -malli? Vanhempien kokemuksia yhteistyöstä päiväkodin ja neuvolan kanssa. Metropolia ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Sosionomi (AMK) opinnäytetyö.
- Antila, P. ym. 2013. Pohjanmaan Perhekaste II loppuraportti.
- Armanto, A. ym. 2011. Etelä-Suomen Lapsen ääni – Lapsen ääni koulussa. Loppuraportti. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja D. Työpapereita 57. Tampere: Juvenes Print.
- Appelqvist-Schmidlechner, K. ym. 2015. Yhteispeli. Arviointitutkimus menetelmien turvallisuudesta, soveltuvuudesta ja koetusta hyödyistä. Työpapereita 9/2015. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Aronniemi, M. & Levola, J. 2007. Me emme puutu, me puutumme. Tutkimus sosiaalisen urheiluseura Iceheartsin vaikutuksista lapsiin ja perheisiin. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Kristillisen lapsi- ja nuorisotyön suuntautumisvaihtoehto. Sosionomi (AMK) ja kirkon nuoriso-ohjaajan virkakelpoisuus opinnäytetyö.
- Axberg, U. ym. 2007. Evaluation of the incredible years series - an open study of its effects when first introduced in Sweden. *Nordic Journal Psychiatry*, 61(2):143-51.
- Barry, M. & Jenkins, R. 2007. *Implementing Mental Health Promoting*. Churchill Livingstone Elsevier.
- Bronfenbrenner, U. & Ceci, S. J. 1994. Nature-nuture reconceptualized in developmental perspective: A bioecological model. *Psychological Review*, 101(4):568-586.
- Clucas, C. ym. 2014. Mothers and fathers attending the International Child Development Programme in Norway. *The Family Journal*, 22(4):409-418.
- Cooke, M-B. ym. 2007. The effects of city-wide implementation of “second step” on elementary school students’ prosocial and aggressive behaviors. *Journal of Primary Prevention*, 28(2):93-115.
- Ebeling, H. ym. 2014. Oleellinen lasten perhekuntoutuksen kehittämisestä. <http://www.kela.fi/documents/10180/751941/LAKU+-pilottiraportti.pdf/523f48b2-c685-4be2-9064-469ede422e6c> Luettu: 3.5.2015.
- Ehrling, L. 2014. Uusi työtapa nuoren monimuotoisiin ongelmiin. Kokemuksia MDFT:n mahdollisuuksista. http://www.mielenterveysseura.fi/sites/default/files/materials_files/mdft_net.pdf Luettu: 3.5.2015.
- European Commission. Health and Consumer Protection. Directorate General. 2005. Green Paper Improving the mental health of the population: Towards a strategy on mental health for the European Union. COM(2005)484. Brussels, 14.10.2005. https://www.google.fi/search?q=eu+green+paper+mental+health+and+children&oq=eu+green+paper&aqs=chrome.1.69i57j69i59j0l4.4808j0j4&sourceid=chrome&es_sm=122&ie=UTF-8 Luettu: 19.1.2016.
- Gellin, M. 2011. Lapsikin osaa sovitella. Minkälaista oppimista koulujen restoratiivinen toiminta tuottaa? Artikkelitutkimuksen tuloksista. <http://www.ssf-ffm.com/vertaissovittelu/assets/files/Artikkeli%20Restoratiivinen%20Oppiminen%20%20MGellin%202011.pdf> Luettu: 24.2.2015.
- Gjerstad, E. 2011. Levottomat Tuhkimot - tutkimus tyttöjen väkivallasta. Tutkimusraportti. Non Fighting Generation. <http://www.nfg.fi/modules/system/stdreq.aspx?P=2&VID=default&SID=715118792336489&A=open:news:item:290&S=1&C=26711> Luettu: 12.12.2014.
- Gordon, T. 2006. (suom.) Savolainen, M. Toimiva koulu. LK-kirjat: Helsinki.
- Haanpää, L. & Roos, S. 2013. Nuoret luupin alla 2012. Osallisuudesta hyvinvointiin. Turun lapsi- ja nuorisokeskuksen julkaisuja 7.
- Hastrup, A. ym. (toim.). 2013. Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen uudistaminen. Lasten Kaste kehittämistyöstä pysyväksi toiminnaksi. Raportti 3. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hietikko, T. ym. 2012. Lasten mielenterveysambulanssi 2009-2012 -loppuraportti. Kaste-hanke/ VSSHP Lastenpsykiatrian akuuttityöryhmä. <http://www.turku.fi/public/download.aspx?ID=169737&GUID=%7BFD091F2C-813C-4570-8700-653A3C8ED2EF%7D> Luettu: 3.5.2015.
- Humaljoki, K. ym. 2009. Masennuksen tunnistamisen ja hoidon kehittämishanke Vantaan yläkoulussa, lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa. Vantaan kaupunki. Sateenvarjoprojekti 2005-2009. <http://www.edu.vantaa.fi/teho/wp-content/uploads/2010/02/2010/07/Masennuksen-tunnistamisen-ja-hoidon-kehitt%C3%A4mishanke.pdf> Luettu: 3.5.2015.
- Hynninen, T. 1999. Lasten sosiaalisten taitojen kehittäminen koulussa Skidikantti-ohjelman avulla. Jyväskylän yliopisto. Psykologian lisensiaattityö.

- Hyvätti, A. & Leman, U. 2005. Tutkimus koulutusinterventiosta SOSEM-hankkeessa. Teoksessa: Kallio, T. & Pihlaja, P. (toim.): Lasten sosiaalis-emotionaalisten vaikeuksien hoito ja kasvatuksen kehittäminen päiväkodissa -hankkeen loppuraportti. Vasso julkaisuja 3.
- Joronen, K. ym. 2012. School-based drama, health and well-being: Challenges to studying its effectiveness. *Education and Health*, 30(3):141-144.
- Järppinen, S. ym. 2009. Lastensuojelun, perhetyön ja päivähoiton yhteistyötä kehittämässä. Jyväskylän Kuokkalan pilottihankkeen 2008-2009 arviointia ja tulevaisuuden näkymiä. Jyväskylän yliopisto.
- Karasti, A. 2010. Nuorten palvelupiste TsekPoint. Ulos-pääsy vaikeasta vaiheesta. TUKEVA Loppuraportti.
- Kekkonen, Marjatta. 2012. Kasvatuskumppanuus puheena. Varhaiskasvattajat, vanhemmat ja lapset päivähoiton diskursiivisilla näyttämöillä. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteen väitöskirja. Tutkimus 72. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kolari, J. 2007. Opittiinko itsehillintää? Oppilaiden, ohjaajien ja vanhempien kokemuksia ART-menetelmästä koulussa. Helsingin yliopisto. Käytännöstä tiedekunta. Soveltavan kasvatustieteenlaitos. Erityispedagogiikan seminaaritutkimus.
- Koponen, K. 2013. Osaamisverkostoista monimuotoisen tuki lasten ja nuorten kehitysympäristöihin 2011-2013. Loppuraportti. http://www.tampere.fi/material/attachments/o/6KhgBAfA/OSMOhankkeen_loppuraportti.pdf Luettu: 23.2.2015.
- Koposov, R. ym. 2014. Efficacy of Aggression Replacement Training among children from North-West Russia. *The International Journal of Emotional Education*, 6(1):14-24.
- Korhonen, V. 2014. Opintoihin kiinnittymisen arviointia kehittämässä. Nexus-itsearviointikyselyn teoreettista taustaa ja empiiristä kehittelyä. Tampere: Juvenes Print.
- Korkalainen, P. & Tuliharju, A. Turvallinen päivähoiton aloitus ja omahoitajuus. Autetaan lasta pitämään vanhemmat mielessä! VARKEEn kehittämisprosessin kuvaus, perusteluja ja kuntakohtaisia esimerkkejä toimintamallista. <http://koskeverkko.fi/wp-content/uploads/2014/02/4.2.2010-Raportti-Turvallinen-p%C3%A4iv%C3%A4hoidon-aloitus-ja-oma-hoitajuus.pdf> Luettu: 1.5.2015.
- Koskinen, J. ym. 2012. Vanhempien kokemuksia Jyväskylän avoimista varhaiskasvatuspalveluista ja neuvolan perhetyöstä. *Tarinaviikot 2011*. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala opinnäytetyö.
- Kärnä, A. ym. 2011. A large-scale evaluation of the KiVa antibullying program: Grades 4-6. *Child Development*, 82(1):311-30.
- Laajasalo, T. & Pirkola, S. 2012. Ennen kuin on liian myöhäistä. Ehkäisevän mielenterveyshuollon toimivia käytäntöjä palvelujärjestelmän kehittäjille. Raportti 47. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Laakso, M-L. ym. 2011. Ylivillkkaiden lasten vanhempien kokemuksia perhekoulu-interventiosta. *Kasvatus*, 42(2):118-130.
- Laatua kodin ja koulun yhteistyöhön -laatusuosituksat. 2007. Opetushallitus ja Suomen Vanhempainliitto.
- Lahtiharju, V. 2011. Vahvuutta perheelle - verkostopalvelu. Lohjan sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistoiminta-alue ja perusturvakuntayhtymä Karviainen. Etelä-Suomen Lapsen ääni 2009-2011. http://www.lohja.fi/Liitetiedostot/perusturva/Lapsenaani_WEB_0509.pdf Luettu: 3.5.2015.
- Lajunen, K. ym. 2012. Turvataitoja lapsille. Turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Stakes.
- Lappalainen, A. 2008. ”Jos ne ei olis esittäny mulle paikkoja, niin olisin eksynyt”. Kummiooppilastoiminnan käynnistäminen ja arviointi Rekolanmäen koulussa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Sosionomi (AMK) opinnäytetyö.
- Larsson, B. ym. 2009. Treatment of oppositional defiant and conduct problems in young Norwegian children: results of a randomized controlled trial. *European Child Adolescent Psychiatry*, 18(1):42-52.
- Lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin tukeminen Pohjois-Suomessa - Loppuraportti TUKEVA 2 (jatkokhanke) 1.10.2010 – 31.10.2012. Kaste-ohjelma.
- Lindblom, J. ym. 2015. Yhteispelin tieteellinen tausta: Lasten tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehitys ja niiden edistäminen kouluissa. Teoksessa: Solantaus, T., ym. Yhteispelin toimintatapojen kehittäminen ja teoriatausta. Työpäperi. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Lintunen, T. & Kuusela, M. 2011. Tunne- ja vuorovaikutustaitojen oppiminen ja käyttäminen. Tapaustutkimus Lions Quest -kouluttajien ja opettajien kokemuksista. Jyväskylän yliopisto.
- Lukion ja ammatillisen peruskoulutuksen oppilaskuntatoiminnan kartoitus 2006. Opetushallitus. <http://www.opi.fi/julkaisut/2007/oppilaskuntakartoitus> Luettu: 3.5.2015.
- Metsäpelto, R-L. ym. A school-based intervention program as a context for promoting socioemotional development in children. *European Journal of Psychology of Education*, 25:381-398.
- Mäki, P. & Sorvali, E. 2012. Perhekoulu POP -menetelmät lapsiryhmässä. Päivähoiton kasvatushenkilöstön kokemuksia. Metropolia ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Sosionomi (AMK) opinnäytetyö.

- Männikkö, J. & Siikaluoma, T. 2013. EETU –kehittämistyön helmet loppuraportti 2011-2013. Kasperi II. Hämeenkyrö. <http://hameenkyro-fi-bin.al-done.fi/@Bin/7799547f3a4e9d25d256accd74e7b74c/1430676383/application/pdf/707387/Eetu-kehitta%CC%88mistryo%CC%88n%20helmet%20loppuraportti%208%209%2013.pdf> Luettu: 3.5.2015.
- Niemi, P. ym. 2012. Pysyvät pienryhmät oppimisyhteisöinä yläkoulussa: oppilaiden ja opettajien kokemuksia kehittämisohjelmasta. Kasvatus, 43(4):391-405.
- Notkola, V. ym. 2013. Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia? Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1.
- Nöjd, T. ym. 2013. Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä. KONSTI- hankkeen loppuraportti. http://www.eksote.fi/Fi/Eksote/Tutkimus_kehittaminen/Paattyneet_hankkeet/Documents/KONSTI%20loppuraportti%2013062013.pdf Luettu: 4.7.2015.
- Paajanen, S. 2014. Intensiiviyö nuorisoikäisten huostaanottoja vähentämässä: lastensuojelun avohuollon intensiiviyön vaikutukset nuorten elämäntilanteisiin lastensuojelun asiakaskirjojen valossa. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Sosiaalityön pro gradu- tutkielma.
- Palviainen, T. & Salo, P. 2011. Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto 2009-2011. Loppuraportti. <https://sites.google.com/site/perhepalveluverkosto/hankkeentuotoksia/page> Luettu: 3.5.2015.
- Pennanen, M. & Joronen, K. 2007. Koulupohjaisen syrjäytymiskehityksen ehkäisy (SYKE) –pilottihankkeen loppuraportti. Kansanterveyslaitoksen julkaisu B 23.
- Perusopetuksen oppilaskuntatoiminnan kartoitus 2005. Opetushallitus http://www.oph.fi/download/47217_oppkunta.pdf Luettu: 23.2.2015.
- Puukka, A-M. Tukea vanhemmuuteen. Kasvamme yhdessä vanhempainillat 7. luokan oppilaiden vanhemmille. Seminaariesitys Tukea vanhemmuuteen päivä 28.2.2014, Turku. https://www.kaarina.fi/.../Hyla_20140228_Kasvamme%20yhdessa.pdf Luettu: 5.7.2015.
- Rampazzo, L. ym. 2016. Joint Action on Mental Health and Wellbeing Situation Analysis and Policy Recommendations in Mental Health and Schools. <http://www.mentalhealthandwellbeing.eu/publications>. Luettu: 19.12.2016.
- Remontti-hanke Lasten Rajapinta-pilotti 3/2010-9/2012 Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen uudistaminen Länsi-Suomessa -projektiraportti. <http://www.turku.fi/public/download.aspx?ID=162468&GUID=%7B431198CE-4C96-4072-A313-D520DA3998C1%7D> Luettu: 3.5.2015.
- Remsu, N. 2010. Videoavusteinen vuorovaikutuksen ohjaus päivähoitossa. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiön raportti.
- Rinne, I. ym. Intensiivimalli nuorten avohuoltoon – hanke 2009–2011 loppuraportti. http://kasperi-hanke.fi/sv/materiaalit/cat_view/31-kasperi-ii/37-pohjanmaan-perhekaste Luettu: 12.11.2014.
- Salmi, M. 2011. Lasten kokemuksia päivähoitosta ja kotoa Järvenpäässä, Kirkkonummella, Lohjalla ja Vihdissä 2010. Sosiaalitaito. http://www.kirkkonummi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/kirkkonummi/embeds/kirkkonummiwwstructure/23324_Lasten_kokemuksia_paivahoidosta_ja_kotoa.pdf
- Salmi, S. & Lipponen, L. 2013. Lapsen voimavarat hyvinvoinnin edistäjinä - Alle kouluikäisten lasten hyvinvoinnin tukeminen vanhempien, päivähoiton ja neuvolan yhteistyöllä. Työpapereita 1. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca 1.
- Savolainen, M. 2008. Maailman ihanin tyttö. Helsinki: Blink Entertainment.
- Scheithauer, H. 1995. Papilio – Preventing behavioural disorders and promoting socio-emotional competence in pre-school children. <http://www.papilio.de/download/papilio-englisch.pdf> Luettu: 2.5.2015.
- Sehwan, K. & Laird, M. 1995. An outcome evaluation of Lions Quest skills for growing grades K-5. <http://www.lions-quest.org/pdfs/OutcomeEvaluation-SkillsForGrowingK-5.pdf> Luettu: 1.5.2015.
- Seikkula, J. ym. 2009. Five-year experience of first-episode nonaffective psychosis in open-dialogue approach: Treatment principles, follow-up outcomes, and two case-studies. *Psychotherapy Research*, 16(2):214-228.
- Siltala, E. & Paananen, M. 2010. Mitä Kasteesta on kasvamassa? THL – Avauksia. Helsinki: Yliopistopaino.
- Solantaus, T. ym. 2010. Preventive interventions in families with parental depression: children's psychosocial symptoms and prosocial behaviour. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 19(12):883-92.
- Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma Kaste 2012-2015. 2012. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 1.
- Sourander A. ym. 2004. Have there been changes in children's psychiatric symptoms and mental health service use? A 10-year comparison from Finland. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 43:1134-45.
- Stewart-Brown, S. L. & Schrader-McMillan, A. 2011. Parenting for mental health: what does the evidence say we need to do? Report of Workpackage 2 of the DataPrev project. *Health Promotion International*, 26 (Suppl 1):i10-28.

- Surakka, A-K. 2013. Lasten tunnetaidot päiväkodissa: 5-vuotiaat ja Tunnetuksi-ohjelma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen pro gradu tutkielma.
- Säkkinen, S. & Kuoppala, T. 2011. Lasten päivähoito 2010. Tilastoraportti 46. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Talvio, M. 2014. How do teachers benefit from training on social interaction skills? Developing and utilising an instrument for the evaluation of teachers' social and emotional learning. Kasvatustieteen väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Talvio, M. ym. 2015. Progress in teachers' readiness to promote positive youth development among students during the Lions Quest teaching workshop. *Journal of Education and Training Studies*, 3(6):1-13.
- Tamminen, T. ym. 2016. Mielenterveyden edistäminen ja ennaltaehkäisy. Teoksessa: Kumpulainen, K. ym. Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Duodecim.
- Tattari, N. Varhainen perhetyö – loppuraportti. Remontti-hanke. Salon terveyskeskus. <https://www.innokyla.fi/documents/106585/592bfe78-7a47-42e7-ad4f-65d6b3ba886e> Luettu: 1.5.2015.
- Tiilikainen, M. <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon-tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/hyvien-kaytantojen-dialogit/hyvien-kaytantojen-dialogit-koulussa>. Luettu: 22.2.2015.
- Tuomela-Jaskari, S. ym. 2011. Etelä-Pohjanmaan lapset, nuoret ja lapsiperheet kehittämishanke – loppuraportti.
- Treutiger, B-M. Disa Din inre styrkas aktiveras. Esitelmä. <http://www.boxholm.se/download/18.1f08e9ff13cfd25f6136fa/1362044296147/Disaforskning.pdf> Luettu: 12.12.2015.
- Valiola, V. 2012. Usko nuoriin – asiakasyhteistyöryhmien aktivointi loppuraportti. Satakunnan sairaanhoitopiiri. Usko nuoriin -pilotti.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Oppaita 56. Stakes. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Weare, K. & Nind, M. 2011. Promoting mental health of children and adolescents through schools and school based interventions. Evidence outcomes. Report of Workpackage Three of the Dataprev project.
- Weare, K. & Nind, M. 2011. Mental health promotion and problem prevention in schools: what does the evidence say? *Health Promotion International*, 26:29-69.
- Wettig, H. ym. 2011. Evaluating the effectiveness of Theraplay in treating shy, socially withdrawn children. *International Journal of Play Therapy*, 20(1):26-37.
- Williford, A. 2012. Effects of the KiVa antibullying program on adolescents' depression, anxiety and perception of peers. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 40(2):289-300.
- Wiss, K. ym. 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen peruskouluissa 2013. Tutkimuksesta tiiviisti 12. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Liite 1. Tiedonhaussa käytetyt lähteet:

1. Koti- ja ulkomaiset kirjallisuusviitetietokannat:
 - ERIC
 - PsychInfo
 - Medline
 - Social Sciences Citation Index
 - yliopistojen väitöskirjakokoelmat
2. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön, opetus- ja kulttuuriministeriön, Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen, Opetushallituksen, yliopistojen verkkosivut
3. Eri tutkimus- ja osaamiskeskusten sekä -verkostojen verkkosivut
 - Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämissivut
 - CICERO learning
 - Hyvinvointitutkimuskeskus KWRC
 - Terveyden edistämisen tutkimuskeskus
 - Perhetutkimuskeskus
 - Koulutuksen tutkimuslaitos
 - OUNAS - Oppimisen, opiskelun ja opetuksen tutkimuskeskus
 - Eudaimonia - Ihmistieteiden tutkimuskeskus
 - Lasten terveyden tutkimuskeskus
 - Lapsuuden, nuoruuden ja perheen tutkimuskeskus PERLA
 - Turun lapsi- ja nuorisotutkimuskeskus
 - Lastenpsykiatrian tutkimuskeskus
 - sosiaalialan osaamiskeskukset
4. Muut
 - Innokylä
 - ProMenPol (Promoting and Protecting Mental Health)
 - alan järjestöjen, yhdistysten, säätiöiden ja seurakuntien internetsivut sekä hankkeiden ja menetelmien kotisivut

Liite 2. EU-yhteistoimen menettelytapasuositukset mielenterveyden edistämiseen kouluissa

1. Lasten ja nuorten mielenterveyttä ja hyvinvointia koskevan tiedon ja tutkimuksen vahvistaminen

- a. Luodaan kattava tietopohja yksityiskohtaisen epidemiologisen kuvan saamiseksi lasten ja nuorten mielenterveydestä ja interventioista.

Strategisen suunnittelun on nojattava näyttöön perustuvaan tietoon mielenterveyden painopisteiden määrittämiseksi lasten ja nuorten hyvinvoinnin tason sekä mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden yleisyyden mukaisesti (Vilnan konferenssin johtopäätökset, 2013). Tämä sisältää riskiryhmät, kuten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt (LGBTQ), kiusaamisen kohteena olevat tai köyhissä oloissa elävät lapset ja nuoret.

- b. Tarjotaan tietoa interventioiden kattavuudesta ja tuloksista, myös riskiryhmissä, sekä asianmukaisten interventioiden laajuudesta, vaikutuksesta, kustannuksista ja mahdollisista taloudellisista säästöistä.

Interventioiden kustannustehokkuutta koskevien ajantasaisten tietojen selvittämisen ja sopivien mielenterveyttä edistävien interventioiden ansiosta saatujen säästöjen järjestelmällinen arvioiminen luo mahdollisuuksia resurssien tehokkaampaan kohdistamiseen (Campton & Fitch, 2012).

- c. Suoritetaan nykyisten seulontamenetelmien kartoitus ja analyysi lasten ja koululaisten mielenterveyden häiriöiden ja heikentyneen hyvinvoinnin varhaiseksi tunnistamiseksi.

Parhaat kouluympäristöön soveltuvat menetelmät pystytään tunnistamaan ottamalla huomioon uusimmat tulokset, jotka koskevat lasten ja nuorten masennuksen lievittämiseen tähtäävien seulontamenetelmien vaikuttavuutta (Williams, 2013), pyrkimällä kokonaisvaltaiseen ymmärrykseen erilaisista Euroopassa käytetyistä mielenterveyden seulontakäytännöistä sekä arvioimalla kunkin käytännön tehokkuus tai kielteiset vaikutukset (Kaess ym., 2013).

- d. Tutkitaan mahdollisuuksia tietojen ja palveluiden saavutettavuuden parantamiseksi verkkopohjaisia teknologioita (e-mental health) hyödyntämällä. Näiden teknologioiden avulla edistetään henkistä hyvinvointia ja ehkäistään mielenterveys- ja käyttäytymishäiriöitä.

Mielenterveyshäiriöiden laiminlyönti johtuu pääasiassa leimautumisesta, joka tutkimusten mukaan on yksi tärkeimmistä tekijöistä, joka estää ihmisiä hakemasta apua ja saa heidät välttämään kasvotusten annettavaa terapiaa (Klein, Mitchell ym., 2009). Internetin käyttö on lisääntymässä erityisesti nuorten parissa. eHealth-palvelun suuret mahdollisuudet hoidon laadun parantamiseksi on tunnustettu, myös palveluiden saatavuuden ja kustannusten vähentämisen näkökulmasta (Lal & Adair, 2014; Thonnet ym., 2010). Lukuisia tutkimuksia internetpohjaisten mielenterveysinterventioiden kehittämisestä on saatavilla (Ritterband, Andersson ym., 2006), mutta niiden vaikuttavuus ja kustannustehokkuus on arvioitava huolellisesti.

2. Asetetaan kouluympäristö ensisijaiseen asemaan paikkana, jossa terveyden edistäminen sekä mielenterveys- ja käyttäytymishäiriöiden ehkäisy ja varhainen tunnistaminen tavoittaa kaikki lapset ja nuoret.

- a. Tunnustetaan varhaiskasvatuksen, koulun ja ikätovereiden merkitys sekä niiden olennaisen tärkeä tehtävä mahdollisuuksien luojana lasten, vanhempien, huoltajien, opettajien sekä koulun henkilökunnan ja terveydenhuoltohenkilöstön väliselle yhteistyölle koulun kokonaisvaltaisen lähestymistavan (Whole School Approach WSA) mukaisesti.

Koulun tärkeys elektiivisenä sosiaalistumisen ja terveyden edistämisen toimintaympäristönä on laajalti tunnustettu (WHO, 1998), ja WSA-lähestymistapa (Weare, 2000) kattaa sen kaikki olennaiset osatekijät. Ensimmäiset elinvuodet ovat mielenterveyden ja kognitiivisen toiminnan kannalta varsin olennaisia, sillä varhaisvaiheissa henkisen, sosiaalisen ja fyysisen toiminnan kehitys on huipussaan. Uusimmat varhaista oppimisympäristöä koskevat tutkimukset (Zachrisson & Dearing, 2014) ovat viitanneet terveyttä edistäviin ja mielenterveyshäiriöitä ehkäiseviin vaikutuksiin erityisesti heikoimmassa asemassa olevien lasten kohdalla.

- b. Valtuutetaan koulut kehittämään ja virallistamaan mielenterveyttä edistävän kulttuurin periaatteet, jotta voidaan järjestelmällisesti puuttua riskitekijöihin, kuten kiusaamiseen ja verkkokiusaamiseen.

Tiedon jakaminen sekä terveysopin ja elämäntaitojen opettaminen tukevat henkilökohaltaista ja sosiaalista kehitystä (WHO, Ottawa Charter, 1986) lisäten yksilön käytävissä olevia keinoja vaikuttaa omaan terveyteensä, hyvinvointiinsa ja elinympäristöönsä. Lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen tulisi näkyä koulutoiminnan joka saralla. Sen vuoksi koulujen tulee sisällyttää kansalliseen opetusohjelmaansa mielenterveyden kehittämisen opetusta ja samalla kannustaen terveyttä edistävään ja leimaantumista torjuvaan kulttuuriin toimeenpanemalla sekä yleisiä että erityisiä ohjelmia tunne-elämän, käyttäytymisen ja vuorovaikutustaitojen hallinnassa.

- c. Ohjelmia kehitettäessä kuullaan aktiivisesti lapsia, nuoria ja heidän perheitään heidän etujensa huomioon ottamisen varmistamiseksi erityisesti tavoitteiden ja laatumittarien määrittelyssä.

Tarve-arvio on ratkaisevan tärkeä vaihe intervention asianmukaista suunnittelua ja toteutusta varten. Sen lisäksi kuultavien osapuolten huolellinen määrittely on tarpeen. Terveyttä edistävän ympäristön luomiseksi kaikkien olennaisten toimijoiden näkökulmat koko kouluyhteisössä tulisi sovittaa huolellisesti yhteen (Weare & Markham, 2005). Sen vuoksi lasten, nuorten ja heidän huoltajiensa tulisi aina osallistua siihen aktiivisesti.

- d. Otetaan käyttöön näyttöön perustuvia interventioita koulunkäynnin keskeyttämisen estämiseksi, sillä koulutus osaltaan turvaa lasten ja nuorten mielenterveyttä ja hyvinvointia.

Koulutuksella on selvä vaikutus yksilön mielenterveyteen, sillä se lisää yksilön terveystietoa, helpottaa sosiaalisen tuen saantia ja lieventää sosiaalisten stressitekijöiden vaikutusta (Ross & Wu, 1995). Kouluissa toteutettavien keskeyttämismääriä vähentävien interventioiden tulisi olla erityisen mielenkiinnon kohteina. Yhdysvalloissa tehdyssä tutkimuksessa määritellään koulujen interventioita, joilla on mahdollista vähentää keskeyttänei-

den määrää (Freudenberg & Ruglis, 2007). Ne liittyvät muun muassa koulun ilmapiiriin, päihteiden käytön ehkäisyyn ja käyttäjien hoitoon, väkivallan ehkäisyyn, mielenterveyteen, HIV-tartuntoihin ja seksuaaliterveyteen.

3. Koko koulun henkilöstön lisäkoulutus mielenterveysasioissa

- a. Tarkastellaan nykyisiä käytäntöjä ammatillisen perus- ja jatkokoulutuksen kannalta ja järjestetään kuuleminen paikallisiin oloihin sovitettujen koulutustarpeiden määrittämiseksi kaikille lasten ja nuorten kanssa vuorovaikutuksessa oleville koulun työntekijöille.

Lasten ja nuorten mielenterveyden edistämiseen tähtäävän koulutuksen sisältö tulisi aina olla linjassa alan kansainvälisen kirjallisuuden ja standardien kanssa ja ottaa samalla huomioon paikallisyhteisön omat erityiset taustatekijät ja yhteiskunnalliset arvot. Tarkka analyysi kunkin koulun nykykäytännöistä onkin aina välttämätön, jotta tunnistetaan henkilöstön koulutuksen pohjaksi asetettavat kehittämiskohteet (DES, 2013).

- b. Osallistetaan koulutukseen myös muiden sektoreiden, kuten sosiaalipalveluiden, rikosoikeuden ja nuorisojärjestöjen edustajia, ja kohdennetaan niille asianmukaiset resurssit.

Mielenterveyteen vaikuttavat lukuisat tekijät yhteiskunnan eri sektoreilta (WHO, 2003). Kaikkien asianomaisten sektoreiden integroitu osallistuminen on ratkaisevan tärkeää pyrittäessä hyödyntämään mielenterveyden edistämiseen tähtäävän interventiotoiminnan koko potentiaali (Stahl ym., 2006). Eri alojen välinen koulutus voi johtaa sektoreiden välisen arkipäivän toiminnan laadulliseen paranemiseen (Hean ym., 2011) ja viime kädessä vaikuttaa lasten ja nuorten mielenterveyteen. Tämän käytäntöön panemiseksi Euroopan hallitusten tulisi varmistaa poliittinen sitoutuminen ja yhdenmukainen suunnittelu sekä varata asianmukainen rahoitus.

- c. Varmistetaan, että koulutusta on saatavilla myös lasten ja nuorten perheenjäsenille ja huoltajille. Tarjotaan mahdollisuuksia tapaamisiin ja koulutustilaisuuksiin sekä opettajille että perheille yhteisöllisen lähestymistavan mukaisesti.

Perhe on lapselle ensisijainen ja vaikutusvaltaisin viiteryhmä, ja perheitä ja kouluja tulisi kin kannustaa keskinäiseen vuoropuheluun. Vanhemmat voivat hyötyä koulutuksesta ja saada tärkeitä valmiuksia entistä aktiivisemmän roolin omaksumiseen lasten ja nuorten henkisen hyvinvoinnin edistämiseksi (Jané-Llopis, 2005). Vanhempien ja opettajien yhteinen kouluttaminen on osoittautunut tehokkaaksi lasten ja nuorten sosiaalisten valmiuksien lisääjäksi (Webster Stratton ym., 2001).

- d. Varmistetaan jatkuvan tuen ja mentoroinnin avulla, että erityistä huomiota kiinnitetään myös opettajien ja koulun henkilöstön hyvään mielenterveyteen ja hyvinvointiin. Kouluille tulisi koulutussektorin koordinoimana laatia mielenterveyden ja hyvinvoinnin edistämisen periaatteet yhteistyössä eri sektoreiden kesken, mukaan lukien nuorisojärjestöt.

Opettajien jatkuvaan koulutukseen opetusohjelmaan sisältyvissä aineissa varaudutaan useimmissa Euroopan maissa. Jatkuvan ammatillisen kehityksen tulisi koskea myös mielenterveyttä ja hyvinvointia, mikä koskee kaikkia osallisina olevia sektoreita. Kasvatusalan ammattilaiset kohtaavat monenlaisia tunteita oppilaiden kanssa työskennellessään (Chang & Davis, 2009), minkä vuoksi opettajien ja koulun muun henkilöstön mielenterve-

yttöä tulisi tukea varmistamalla uusimman materiaalin ja resurssien saatavuus ja näin taa-taan heille mahdollisuus kehittää ymmärrystään omasta mielenterveydestään.

4. Koulujen ymmärtäminen osana laajempaa paikallisyhteisöjen lasten ja nuorten mielenterveyteen liittyvien sidosryhmien ja laitosten verkostoa

- a. Varmistetaan, että lasten ja nuorten mielenterveys ja hyvinvointi otetaan huomioon eri sektoreiden politiikkaa määriteltäessä ja toteutettaessa, mukaan lukien (mutta ei niihin rajoittuen) terveys-, koulutus- ja sosiaalipalvelusektorit sekä nuorisojärjestöt. Euroopan komission vuonna 2005 laatimassa vihreässä kirjassa painotettiin muiden politiikan alojen kuin terveyspolitiikan merkitystä väestön mielenterveyden edistämässä. Vilnan konferenssissa (2013) korostettiin sektoreiden välisen ulottuvuuden yhä olevan yksi päähaasteista, joihin on vielä puututtava mielenterveyden edistämisen näkökulmasta. Kun otetaan huomioon koulunkäynnin keskeyttämiseen liittyvien tekijöiden moninaisuus, koulutussektori tarvitsee vastapainokseen yhteistyötä ulkopuolisten tahojen kanssa niin yhteisötasolla kuin poliittisella tasollakin (Euroopan komissio/EACEA/Eurydice, 2013).
- b. Laaditaan kansallinen tai alueellinen lainsäädäntö sektorien välisten yhteistyöehtojen vahvistamiseksi, laillistamiseksi ja sääntelemiseksi sekä sektorien välisen budjetoinnin hoitamiseksi ja sektorien vastuiden määrittämiseksi. Mielenterveyttä koskeva politiikka ja lainsäädäntö ovat perusta, josta toimintaa ja palveluita kehitetään (WHO:n ja EU:n mielenterveyttä koskevat politiikat ja käytännöt Euroopassa, 2008). Poliitikat ovat tarpeellisia arvojen, suuntien, vastuiden, rakenteiden sekä palveluiden toiminnan ja tulosten määrittämiseksi ja eri sektoreiden vastuiden sääntelemiseksi henkisen hyvinvoinnin edistämässä. Koska mielenterveyteen vaikuttaa lukuisa määrä eri tekijöitä, resursseja hallinnoivilla eri politiikan aloilla on vaikutusta siihen. Sen vuoksi sektoreiden välinen koordinoitu budjetointi on olennaista resurssien käytön optimoimiseksi.
- c. Esitetään sektorikohtaisesti lasten ja nuorten mielenterveystyöhön kohdistettua työvoimaa ja rahoitusta koskevat arviot, ja varmistetaan riittävä, kestävä ja yhteinen rahoitus eri sektoreilta. Tähän sisältyy budjettiaikataulujen ja hyväksyntämekanismien linjaus, jotta varmistetaan vaikuttavuuden perusteella valittujen interventioiden koordinointi ja oikea-aikaisuus. WHO:n mielenterveyspolitiikkaa ja -palveluita koskevissa suuntaviivoissa (2008) painotetaan henkilöstöresurssien määrällistä ja laadullista määrittelyä osana kokonaisvaltaista mielenterveyspolitiikkaa. Se olisi suotuisaa jatkuvuuden, täydennettävyyden, resurssien tehokkaan käytön ja pitkäjänteisen suunnittelun kannalta. Nykytilaa koskevat tiedot ovat perusta palvelutarjonnan puutteiden tunnistamiselle, sijoitusten asianmukaiselle kohdentamiselle ja interventioiden järkevälle suunnittelulle.
- d. Arvioidaan kouluissa toteutettujen interventioiden vaikuttavuus asettaen tavoitteeksi myös mielenterveyteen liittyvien kustannusten vähentäminen kaikilla sektoreilla. Kansainvälisellä tasolla koulujen mielenterveysinterventioita on tuhansittain; kuitenkin vain pienelle osalle niistä on tehty vaikuttavuusarvio (Weare & Nind, 2011). Tutkimusten mukaan Euroopan maissa on puutetta tiedosta siitä, mitkä ohjelmat mielenterveyden edis-

tämiseksi, häiriöiden ehkäisemiseksi tai lasten ja nuorten hoitamiseksi antavat sijoitetulle rahalle suurimman yhteiskunnallisen hyödyn (Kilian ym., 2011). Talouskriisi asettaa julkisen sektorin budjeteille huomattavia paineita, jolloin on entistä tärkeämpää tuoda esiin, ovatko panostukset mielenterveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen kannattavia ja auttavatko ne välttämään heikon mielenterveyden aiheuttamia kustannuksia tulevaisuudessa (McDaid & Knapp, 2010).

Alkuperäiset suositukset sekä lähdeluettelo ovat luettavissa julkaisussa: Rampazzo ym., 2016. Joint Action on Mental Health and Wellbeing Situation Analysis and Policy Recommendations in Mental Health and Schools. <http://www.mentalhealthandwellbeing.eu/publications>.

Mielenterveyttä edistävät menetelmät varhaiskasvatuksessa (Liitetaulukot 1–6)

Taulukko 1. Työntekijöiden tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamista kehittävät menetelmät varhaiskasvatuksessa

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
AGGRESSION PORTAAT Cacciatore, Raisa Väestöliitto ja Opetushallitus	Menetelmä lapsen ja nuoren kasvuhaasteiden ja tunteiden kohtaamiseen - käsikirjat ja cd - 18 kehitysporrasta lapsen ja nuoren aggressiokasvusta - materiaalia aggressiokasvatukseen tueksi - koulutukset	- tarjota aikuiselle keinoja lapsen ja nuoren erilaisten tunteiden kohtaamiseen sekä hänen tukemiseensa eri kehitysvaiheissa	Kohderyhmä: - kaikki lapset ja nuoret - kasvattajat Toteuttaja: - varhaiskasvattajat - opettajat - vanhemmat - nuorisotyöntekijät (- koulutus ja materiaali myös vanhempien kouluttajille)	Tekeillä väitöstutkimus Turun yliopistossa (Hintikka, J. <i>Sopeuttamattomien oppilaiden tunne- ja it-sesäätelytaitojen kehittyminen: Oppilaiden ja opettajien arvioita ja kokemuksia Aggression portaat -interventiosta</i>)	http://www.vaestoliitto.fi/ www.urpot.fi (sivustolla video-klippeinä kaikki aggression portaat) Kiukkukirja. Aggressiokasvattajan käsikirja vauvasta kouluikään. 2008. Cacciatore, R. Kapinakirja. Aggressiokasvattajan käsikirja koululaisesta aikuiseksi. 2009. Cacciatore, R. Puolustusvoimien materiaali: Aggression hallinta on elinikäistä harjoittelua. 2013. Cacciatore, R, Lehtonen, M, Lahtinen A.
IHMEELLISET VUODET Perustuu amerikkalaiseen ohjelmaan Incredible Years, jonka on kehittänyt Carolyn Webster-Stratton Vastuuhenkilö Suomessa Granlund, Kati Ihmeelliset vuodet ry.	Menetelmä lapsen ja nuoren kasvuhaasteiden ja tunteiden kohtaamiseen - koulutukset vanhemmille sekä ammattikasvattajille - lapsille omat kasvuryhmit - opaskirjat	- edistää myönteisiä kasvatustenetelmiä ja auttaa kasvattajia käsittelemään lasten käyttäytymistä - parantaa aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikusta - vähentää lapsen käyttös ongelmia	Kohderyhmä: - kasvattajat - kaikki lapset ja nuoret (erityisesti lapset, joilla on käyttäytymisongelmia) Toteuttaja: - varhaiskasvattajat - opettaja - vanhemmat - muut lapsen kasvattajat	Menetelmän vaikutuksia on arvioitu tieteellisesti monissa maissa, joista lähimmät Ruotsissa ja Norjassa: - lisää kasvattajien myönteisten kasvatustenetelmien käyttöä ja vähentää epäohdonmukaisista kasvatusta - parantaa sekä lasten että vanhempien hyvinvointia Axberg, U. ym., 2007. - kliinisesti merkittäviä parannuksia lasten käyttäytymisongelmien vähentämisessä - vahvistaa vanhempien tulevaisuuden uskoa Larsson, B. ym., 2009.	Ihmeelliset vuodet - Ongelmanratkaisupuos 2-8-vuotiaiden lasten vanhemmille. 2006. Webster-Stratton, C. Kuinka edistää lasten sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja. 2000. Webster-Stratton, C. http://ihmeellisetvuodet.fi/ http://incredibleyears.com/

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
KANNUSTAVA VUOROVAIKUTUS Perustuu kansainväliseen ohjelmaan: International Child Development Programme ICDP, jonka kehittäjiä ovat norjalalaiset Hundeide, K. & Henning, R. Sellergren, Hanna hankepäällikkö Suomessa (Ensi- ja turvakotien liitto)	Kasvattajan vuorovaikutusosasta kehitettävä menetelmä - koulutukset	- tukea myönteistä vuorovaikutusta lapsen ja aikuisen välillä - auttaa aikuista löytämään lapsen vahvuuksia ja voimavaroja - edistää myönteistä käsitystä lapsesta ja kykyä ymmärtää lasta - tukee kasvattajan käsitystä itsestään ja vahvistaa hänen uskoaan omaan kykyynsä kasvattajana - toteuttaa YK:n lapsen oikeuksien sopimusta käytännössä - pyrkii takaamaan lapselle oikeuden tulla ymmärretyksi, rakastetuksi ja kunnioitetuksi	Kohderyhmä: - kasvattajat - kaikki lapset ja nuoret Toteuttaja: - kaikki kasvattajat	Menetelmää on tutkittu lähinnä ulkomailla. - vaikuttaa merkittäväällä tavalla kasvatustapoihin - vahvistaa positiivista kasvatustapoa - lisää vuorovaikutteisuutta lasten ja aikuisten välillä Clucas, C. ym. 2014. Ks. lisää tutkimuksia: http://www.icdp.info/downloads	http://www.icdp.info/ Lasta kunnioittaen – YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista ja ICDP-ohjelma. 2012. Edenhammar, K.
LAPSEN SILMIN Kanninen, Katri & Sigfrids, Arja	Kokonaisvaltainen tapa ymmärtää lapsen temperamenttia, muuttuvaa persoonallisuutta ja toimintatapoja - ”omahoitajan työkalupakki”, johon sisältyy mm. käytännönläheisiä keinoja seuraaviin tilanteisiin: miten luoda turvallinen ja viihtyisä ryhmä, miten toimia haasteellisten lasten kanssa ja miten vahvistaa yhteistyötä vanhempien kanssa - käsikirja	- tukea lapsen ja aikuisen kohtaamista - auttaa tunnistamaan lapsen tarpeita - lujittaa yhteistyötä vanhempien kanssa	Kohderyhmä: - kasvattajat - varhaiskasvatustyöntekijät ja heidän vanhempansa Toteuttaja: - varhaiskasvattajat	Menetelmää on tutkittu lähinnä ulkomailla. - vaikuttaa merkittäväällä tavalla kasvatustapoihin - vahvistaa positiivista kasvatustapoa - lisää vuorovaikutteisuutta lasten ja aikuisten välillä Clucas, C. ym. 2014. Ks. lisää tutkimuksia: http://www.icdp.info/downloads	http://www.akat.fi/Akat/Lapsen_silmin.html Tunne minut! Tunva ja tunteet lapsen silmin. 2012. Kanninen, K. & Sigfrids, A.
SKIDIKANTTI Juvonen, Aila	Menetelmä työntekijän vuorovaikutusosaamisen ja ryhmänhallinnan tueksi - harjoituksia esimerkiksi ryhmäytymisen ja sosiaalisten taitojen opettamisen tueksi - koulutukset	- vahvistaa kasvattajan vuorovaikutusosaamista - tukea lasten ryhmäytymisen prosessia - vahvistaa sosiaalisten taitojen oppimista - lisätä elämäntaitojen oppimista	Kohderyhmä: - kaikki kasvattajat - varhaiskasvatustyöntekijät Toteuttaja: - varhaiskasvatustyöntekijät - koulun henkilökunta - vanhemmat	- kehittää lasten assertiivista toimintatapaa - vähentää häiriökäyttäytymistä Hynninen, T. 1999. (lisensiaattitutkimus)	http://www.skidikantti.com/

<p>VARHAISTA VUORO-VAIKUTUSTA TUKEVA VAVU-TYÖMENETELMÄ</p> <p>Hastrup, Arja ym. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos</p>	<p>Menetelmä varhaisen vuorovaikutuksen tueksi</p> <ul style="list-style-type: none"> - koulutus ja työmenetelmäohjaus, koulutuksen kesto 2 v - opas kouluttajille ja luettavaa materiaalia työn tueksi - varhaisista vuorovaikutusta tukevat haastattelulomakkeet työn tueksi - kumppanuuteen perustuva toimiva vuorovaikutus työntekijän ja vanhempien välillä - lapsen ja vanhempien välisen vuorovaikutuksen tukeminen 	<p>- vahvistaa varhaista vuorovaikutusta</p> <ul style="list-style-type: none"> - tukea mielenterveyttä - vahvistaa perheiden voimavaroja 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - alle kouluikäiset lapset ja heidän kasvattajansa <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pienten lasten kanssa työskentelevät kasvattajat - työmenetelmä on siirretty kasvatuskumppanuuskoulutukseen, joka on suunnattu erityisesti varhaiskasvatuksen ja koulun henkilöstölle 	<p>Tutkittu tieteellisesti terveydenhuollossa.</p>	<p>https://www.thl.fi/fi/web/lapset- nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/vavu</p>
<p>VIDEOAVUSTEINEN VUOROVAIKUTUKSEN OHJAUS (VIG MLL®)</p> <p>päivähoidossa</p> <p>(sovellus hollantilaisesta menetelmästä: Video Home Training)</p> <p>Suomessa menetelmän kouluttamisesta vastaavat Mannerheimin lastensuojeluliitto ja Nuorten kuntoutussäätiö</p>	<p>Kasvattajan vuorovaikutusosasta videoavusteisesti kehitävä menetelmä</p> <ul style="list-style-type: none"> - ohjaustapaamiset, videokuvaukset ja vuorovaikutuksen arviointi 	<p>- vahvistaa kasvattajan tunne- ja vuorovaikutustaitoja</p> <ul style="list-style-type: none"> - tukea myönteistä vuorovaikutusta - tukea lapsen yksilöllistä kehitystä ja tarpeisiin vastaamista 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - varhaiskasvatuksen työntekijät <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> -VIG-ohjaaja 	<p>- auttaa kasvattajia huomioimaan tarkemmin omaa toimintaansa ja sen vaikutuksia lapsiin</p> <ul style="list-style-type: none"> - vahvistaa työyhteisön keskinäistä luottamusta - ohjaa kiinnittämään enemmän huomiota lapsen tunneilmaisuuksiin <p>Remsu, N. 2010.</p>	<p>Videoavusteinen vuorovaikutuksen ohjaus päivähoitossa. Raportti 2010. Remsu, N.</p> <p>http://www.lastenkuntoutus.net/ palvelut-ammattilaisille/wideoavusteinen-vuorovaikutuksen/videoavusteinen-vuorovaikutuksen/</p>
<p>VUOROVAIKUTUS KOULUSSA</p> <p>Cantell, Hannele</p> <p>Heisingin yliopisto</p>	<p>Kasvattajan vuorovaikutusosasta kehitävä menetelmä</p> <ul style="list-style-type: none"> - käsikirjat - koulutukset 	<p>- tarjota myönteisiä keinoja erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin</p>	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - varhaiskasvatuksikäiset lapset, peruskoulun oppilaat, vanhemmat, koulun opetushenkilöstö <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - varhaiskasvattajat ja opettajat 	<p>Hankkeesta julkaistut Cantell, Hannen kirjoittamat kirjat:</p> <p>Ratkaiseva vuorovaikutus – Pedagogisia kohtauksia lasten ja nuorten kanssa</p> <p>Ratkaiseva vuorovaikutus erikoispainos varhaiskasvattajille – Kasvatuksellisia kohtauksia lasten kanssa</p>	<p>Hankkeesta julkaistut Cantell, Hannen kirjoittamat kirjat:</p> <p>Ratkaiseva vuorovaikutus – Pedagogisia kohtauksia lasten ja nuorten kanssa</p> <p>Ratkaiseva vuorovaikutus erikoispainos varhaiskasvattajille – Kasvatuksellisia kohtauksia lasten kanssa</p>

Taulukko 2. Lasten tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamista kehittävät menetelmät varhaiskasvatuksessa

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
ASKELEITAIN Alunperin Yhdysvalloissa kehitetty ohjelma: Second Steps Sigfrids, Arja (Oy Akat Consulting Ab) yhteistyöhenkilö Suomessa	Lapsen sosioemotionaalista kehitystä tukeva menetelmä - opettajan oppaat eri ikäryhmille, jotka sisältävät valmiita opetustuokioita sekä neuvoja taitojen opetteluun arkipäivän tilanteissa - julisteita ja opetusvideo	- vahvistaa lapsen empatia-, tunteiden säätely- ja ongelmanratkaisutaitoja	Kohderyhmä: - varhaiskasvatuskäiset lapset - esikouluikäiset - 1.-5.-luokkalaisten oppilaat Toteuttaja: - varhaiskasvattajat - alakoulun opettajat	Menetelmää on tutkittu paljon erityisesti ulkomailla esim.: - lasten välinen yhteistyö ja välittämisen vahvistavat - aggressiivisuus ja toisten arvostelu vähenee Cooke, M. B. ym., 2007. Lisää tutkimustuloksia osoitteessa: http://www.cfchildren.org/second-step/research	Ohjelman yhdysvaltalaiset kotisivut: http://www.cfchildren.org/second-step Ohjelman kotisivut Suomessa: http://www.psykologienkustannus.fi/askelaittain/index.html
FRIENDS Alun perin australialaisen Paula Barrettin kehittämä ohjelma Ohjelmaa koordinoi Suomessa Aseman lapset ry.	Menetelmä lasten ja nuorten mielen hyvinvoinnin tueksi - lapsille suunnatut opetustuokiot - Friends-työkirja - vanhempaintapaamiset	- tukea lasten ja nuorten mielen hyvinvointia - ennaltaehkäistä ahdistusta ja mahdollista sennusta	Kohderyhmä: - 4-8-vuotiaille Fun Friends - 9-12-vuotiaille lasten ohjelma - 13-16-vuotiaille nuorten ohjelma Toteuttaja: - opettajat - vanhemmat	Menetelmän vaikutuksia on arvioitu tieteellisesti monissa maissa. Ks. http://pathwayshrc.com.au/ Suomessa Pennanen & Joronen ovat tutkineet menetelmää: - vahvistaa oppilaiden tunteiden tunnistamista ja hallintaa - erityisesti ne oppilaat, joilla oli ahdistuneisuushäiriöitä, kokivat ohjelman hyödylliseksi - opettajat kaipaivat lisää toiminnallisuutta ohjelmaan Pennanen, M. & Joronen, K. 2007.	http://www.asemanlapset.fi/fi/koivintamuotomme/friends http://pathwayshrc.com.au/
KOULUTUS ELÄMÄÄN Alun perin Australiassa Ted Noffsin kehittämä ohjelma: Life education, Teikko, Sami (Koulutus elämään säätiö) toiminnanjohtaja Suomessa	Lapsen ja nuoren terveitä elämäntapoja edistävä menetelmä - jokaiselle luokka-asteelle erilaisia terveyteen liittyviä elämyksellisiä opetustuokioita	- edistää lasten ja nuorten terveitä elämäntapoja ja tukea koulun terveyskasvatusta - tukea lapsen ja nuoren terveen itsetunnon rakentumista sekä jokaisen ainutkertaisuuden oivaltamista	Kohderyhmä: - 3-13-vuotiaat lapset Toteuttaja: Koulutus elämään -säätiön ohjaajat		http://www.koulutuselamaan.fi/index.php http://www.lifeeducation.org.au/

<p>LIONS QUEST -elämisen-taitoja ohjelma on LCIF:n säätiön kehittämä ja hallinnoima ohjelma</p> <p>Yhteyshenkilö: Ulla Sirviö-Hyttinen, LQ-elämisentaitoja ohjelman pääkouluttaja ja koulutuskkoordinaattori</p>	<p>Menetelmiä ryhmäyrittämiseen sekä elämäntaitojen oppimisen ja harjoittelun tueksi</p> <ul style="list-style-type: none"> - opettajan oppaat - koulutukset 	<ul style="list-style-type: none"> - tukea ja vahvistaa lasten ja nuorten terveellisiä elämäntapoja - vahvistaa lasten ja nuorten tunne- ja vuorovaikutustaitoja - auttaa lasta ja nuorta henkilökohtaisten taitojensa saavuttamisessa 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 5–25-vuotiaat (eri ikäryhmille oma materiaali) <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - varhaiskasvattajat - opettajat - koulunkäynnin-ohjaajat - vapaa-ajanohjaajat esim. urheiluseuravalmentajat 	<ul style="list-style-type: none"> - LQ-koulutus vaikutti myönteisesti opettajien suhtautumiseen ja heidän taitoihinsa tunne- ja vuorovaikutustaidoissa, oppilaan terveyden edistämisesä ja oppilaitten ohjaamisessa auttamisen taitoihin - opettajan kyvykkyys edistää myönteistä ilmapiiriä luokassa kasvoituksen aikana - Talvio, M. ym. 2015. <p>Tutkimuksen toinen osa toteutetaan 2015- viidessä LQ-maassa. <i>International Lions Quest evaluati-on project</i> (Helsingin yliopisto)</p> <ul style="list-style-type: none"> - vahvistaa oppilaiden tunne- ja vuorovaikutustaitoja - parantaa luokan ilmapiiriä - lisää opettajan ryhmätuntemusta - Lintunen, T. & Kuusela, M. 2011. 	<p>www.lions-quest.org</p> <p>www.lions.fi/toiminta/lions-quest - elämisentaitoja/</p>
<p>MUUMIEN MALLIN JA REILUSTI RYHMÄSSÄ</p> <p>Mannerheimin lasten-suojeluliitto</p>	<p>Menetelmä lapsen sosiaalisten taitojen kehittämisen sekä yhdenvertaisuuskasvatuksen tueksi</p> <ul style="list-style-type: none"> - valmiita tuntuksuuksia sekä opetusta tukevaa kuvamateriaalia 	<ul style="list-style-type: none"> - vahvistaa lapsen sosiaalisten taitojen kehittymistä - tukea yhdenvertaisuuskasvatusta 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kaikki lapset ja kasvattajat <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - varhaiskasvattajat 	<p>http://www.mll.fi/kasvattajille/tapa-kasvatus/</p>	
<p>PAPILIO</p> <p>Saksassa kehitetty ohjelma, jonka tieteellinen johtaja on Scheithauer, Herbert</p> <p>Laakso, Marja-Leena (Suomen Papillon-koordinaattori)</p>	<p>Menetelmä sosioemotionaalisen kasvun tueksi sekä käytöshäiriöiden ennaltaehkäisyyn</p> <ul style="list-style-type: none"> - Opettajan opas, joka sisältää lapsiryhmälle suunnatut toimintatukiot, ryhmänhallintakeinoja sekä keinoja myönteisen vuorovaikutuksen tukemiseen sekä yhteistyöhön vanhempien kanssa - koulutukset 	<ul style="list-style-type: none"> - ennaltaehkäistä lapsen varhaisia käytöshäiriöitä, kuten aggressiivista käytöstä ja vetäytyvyyttä - kehittää lasten sosio-emotionaalista kykyä - osallistaa vanhempia ja tukea heidän kasvattajuuttaan 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - varhaiskasvatuskäiset lapset sekä heidän vanhempansa <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - varhaiskasvattajat 	<ul style="list-style-type: none"> - vähentää haastavaa käytöstä - vahvistaa sosioemotionaalisia taitoja - vähentää kasvattajien stressiä ja lisää työviihtyvyyttä - Scheithauer, H. 1995. <p>Jyväskylän yliopistossa on menneillä hankke, jonka tarkoituksena on tutkia Papilio-ohjelman toimivuutta Suomessa. Tutkijoina hankkeessa: Marja-Leena Laakso & Merja Koivula. Hankkeen nimi: Papilio-ohjelman sosio-emotionaalisten taitojen tukemiseen ja itsesäätelypulmi-en ennaltaehkäisyyn</p>	<p>http://www.papilio.de/fn_eng-lish.php</p>

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
THERAPLAY-ryhmäterapia Yhdysvalloissa kehitetty ohjelma, jonka kehittäjä on Jernberg, Ann Autio, Päivi (Suomen Terapia-yhdistyksen toiminnanjohtaja)	Vuorovaikutuksellinen ja leikkisä lyhytterapia, joka varhaiskasvatuksessa toteutetaan usein ryhmämuotoisena - ryhmätapaamiset	- vahvistaa lapsen ja hoitajan välisiä kiintymyssuhteita ja vuorovaikutusta - tukea lapsen tervettä itsetuntoa - vahvistaa sosiaalisia taitoja Lisäksi ryhmäterapiassa on tavoitteena tukea erilaisia ryhmäprosesseja (esim. ryhmäytymistä)	Kohderyhmä: - varhaiskasvatuskäiset lapset ja heidän kasvattajansa - ohjelmaa voidaan käyttää myös peruskoulussa Toteuttaja: - koulutetut Terapia- terapeutit tai Terapia-työntekijät (esim. Terapia koulutuksen käynyt lastentarhanopettaja)	- lisää lasten itsetuntoa ja luottamusta - vähentää sosiaalista vetäytymistä - kehittää kommunikaatioaitoja Wettig, H. G. ym., 2011.	http://www.theraplay.fi/ http://www.theraplay.org
TUNNEMUKSU JA MUTUTOUKKA Kullberg-Piilola, Tarja, Peltonen, Anne, Kullberg-Turtiainen, Marjo Koulutusta antavat mm. Triini Anne Peltonen, Seurakuntien Lapsityön Keskus ja Aseman Lapset	Lasten tunnetaitoja kehittävä ohjelma - opettajan opas, joka sisältää 12 opetustuokiota, joissa asioita opitaan leikin, draaman, musiikin ja kuvallisen ilmaisun keinoin - tehtäväkirja - Tunnemuku käsikirja tunnekasvatuksen tueksi	- vahvistaa lapsen tunnetaitoja - lisää lapsen itseluottamusta - tukea myönteistä ryhmähenkeä	Kohderyhmä: - 4–9-vuotiaat lapset Toteuttaja: - varhaiskasvatijat - alakoulun opettajat	Menetelmää tutkittu lähinnä opinnäytteissä. - lisää tunnesanojen ja tunteisiin liittyvien selitysten käyttämistä lapsen keskustellessa aikuisen kanssa. Vertaisvuorovaikutuksessa samaa ei tapahtunut. Surakka, A-K. 2013.	http://personal.fimnet.fi/palvelu/tunnetaidot/ Tuntemuksi ja mututoukka: tunnetaito-ohjelma esikouluun ja alkuopetukseen. 2002. Peltonen, A.
TUNTEESTA TUNTEESEEN Kerola, Kyllikki, Kujanpää, Sari ja Kallio, Anja. Opetushallitus	Tunnekasvatuksen menetelmä - käytännöllisiä opetustuokiota tunnekasvatukseen sekä harjoituskirja	- vahvistaa lapsen tunnetaitoja - tukea lapsen elämäntunnetaitoa - lisää elämäniloa	Kohderyhmä: - ala- ja yläkoulujen oppilaat - sopii soveltaen myös varhaiskasvatukseen Toteuttaja: - varhaiskasvatijat (soveltuvin osin) - opettajat - vanhemmat - vapaa-ajan ohjaajat - erityiskasvatijat	Tuntee tunteeseen - ihmismielen tarinat kuvin ja sanoin. 2007. Kerola ym. www.edu.fi/tunteeesta_tunteeseen	
TURVATAITOJA LAPSILLE Menetelmä perustuu Kotkan turvakasvatustyöryhmän julkaisemaan Tenavien turvataito- materiaaliin ja siitä saatuihin kokemuksiin Lajunen, Kaija. ym. Stakes	Turvataitoja kehittävä menetelmä - opetusmateriaali turvataitojen opettamista varten	- vahvistaa lapsen tunne- ja vuorovaikutustaitoja - ennaltaehkäistä lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa - tukea yhteistyötä kotien kanssa	Kohderyhmä: - varhaiskasvatuskäiset lapset - alakoulun oppilaat Toteuttaja: - varhaiskasvatijat - luokanopettajat - vanhemmat	- vahvistaa lasten itsearvostusta sekä edistää heidän vuorovaikutustaitojaan ja suhteitaan muihin lapsiin - vahvistaa aikuisten valmiuksia selviytyä tilanteissa, joissa epäillään lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa Kokemuksia turvataitomateriaalin käytöstä teoksessa Lajunen, K. ym. 2012. Turvataitoja lapsille	Turvataitoja lapsille – opetusmateriaali löytyy osoitteesta: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90799/URN_ISBN_978-952-245-796-7.pdf?sequence=1

Taulukko 3. Lasten vertaistoimintaa ja osallisuutta tukevat menetelmät varhaiskasvatuksessa

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
LAPSET KERTOAVAT HYVINVOINNISTAAN – KUKA KUUNTELEE? (TeLLis) Syrjälä, L. & Karlsson, L. Helsingin yliopisto	Lasten osallisuutta ja hyvinvointia vahvistava tutkimus- ja kehittämishanke - teoreettista ja metodologista ymmärrystä koskien kerronnallisuutta lasten sosiaalisissa konteksteissa - tuottaa uutta empiiristä tietoa lasten koetusta hyvinvoinnista erilaisissa kasvuympäristöissä - kehittää käytännön työkaluja, jotka edistävät lasten kerrontaa sekä auttavat aikuisia kuuntelemaan lasten ääniä	- syventää teoreettista ja metodologista ymmärrystä koskien kerronnallisuutta lasten sosiaalisissa konteksteissa - tuottaa uutta empiiristä tietoa lasten koetusta hyvinvoinnista erilaisissa kasvuympäristöissä - kehittää käytännön työkaluja, jotka edistävät lasten kerrontaa sekä auttavat aikuisia kuuntelemaan lasten ääniä	Kohderyhmä: 0–12-vuotiaat lapset Toteuttaja: Helsingin yliopiston tutkijaryhmä sekä lasten kanssa työskentelevät aikuiset	Hankkeessa on tehty lukuisia tutkimuksia, jotka ovat luettavissa Helsingin yliopiston sivuilla: http://blogs.helsinki.fi/kasvatustutkimus/ http://blogs.helsinki.fi/kasvatustutkimus/gia/tutkimusarkisto/lapset-kertovat-hyvinvoinnistaan-kuka-kuuntelee-tellis/	www.helsinki.fi
MINIVERSO PÄIVÄKODEISSA Gellin, Maija ohjelmajohtaja	Toimintamalli, jonka avulla lapset voivat itse ratkaista ristiriitaitilanteita - koulutukset - käsikirja	- lisätä lasten osallisuutta - vahvistaa lasten vuorovaikutus- ja ongelmanratkaisutaitoja	Kohderyhmä: - varhaiskasvatuskäiset lapset Toteuttaja: - Varhaiskasvatuskäiset lapset (kasvattajan tuella)	- kartuttaa vuorovaikutustaitoja ja lisää toisten huomioimista - opettaa odottamaan omaa puhevuoroa - auttaa omien ja toisten tunteiden tunnistamisessa ja nimeämisessä Miniverso-hanke 2014	Sovittelu koulussa. Gellin, M. 2011. http://www.ssf-ffm.com/vertaisto-vitteli/index.php?id=97

Taulukko 4. Kasvatussyhteisön toimintakulttuuria kehittävät menetelmät varhaiskasvatuksessa

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
DIALOGISET VERKOSTOMENETELMÄT Arnkil, T.E. & Sankalahti, K. ym. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos	Dialogisia toimintamenetelmiä erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin - menetelmät seuraaviin vuorovaikutustilanteisiin: huolen kartoittaminen ja puheeksi ottaminen, ennakointidialogit kehittämistyöhön sekä tilanteisiin, joissa halutaan oppia tietyistä teemasta tai hankkeesta ja levittää kehittämistyön tuloksia - koulutukset - käsikirjat	- vahvistaa työntekijän dialogisia vuorovaikutustaitoja - tarjota ratkaisukeskeinen työote esimerkiksi haastavan oppilaan kanssa - selkiyttää yhteistyön tekemistä esim. vanhempien kanssa	Kohderyhmä: - kaikki lapset ja nuoret - työyhteisö Toteuttaja: - varhaiskasvattajat - opettajat - vanhemmat - rehtori	Menetelmää on tutkittu Suomessa lähinnä mielenterveyskuntoutujilla (Seikkula ym., 2006). Oppilaiden ja opettajien kokemuksia dialogisesta työskentelystä: - toisten ajatusten kuunteleminen lisääntyy - helpottaa huolien kertomista esim. opettajalle - vahvistaa osallisuuden kokemusta Tililikainen, M.	http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvun-kumppanit-fityon/menetelmat/dialogiset-verkostomenetelmat Dialoginen verkostotyö. 2005. Seikkula, J. & Arnkil, T. E. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. 2012. Eriksson, E. & Arnkil, T. E.
ESKARIRAUHA Mannerheimin Lastensuojeluliiton, Poliisihallituksen, Opetushallituksen, Folkhälsanin ja Suomen Vanhempainliiton yhteinen ohjelma	Kiusaamista vähentävä työmenetelmä - toimintasuunnitelma eskarirauhan toteuttamiseen http://www.koulurauha.fi/images/stories/eskarirauha/MILL_Eskarirauha_juliste_02B.pdf	- vähentää ja ennaltaehkäistä kiusaamista eskoulussa	Kohderyhmä: - esikouluikäiset lapset ja heidän kasvattajansa Toteuttaja: - esikouluikäiset lapset ja heidän kasvattajansa	http://www.koulurauha.fi	
HYVEKASVATUS Perustuu amerikkalaiseen menetelmään The Virtue Project, jonka on kehittänyt Linda Kavelin- Popov Käytössä Suomessa lähinnä yksittäisissä kouluissa, ei tiedossa olevaa vastuutaohoa Suomessa.	Lapsen hyviä ominaisuuksia vahvistava kasvatuskäsitely - käytännöllinen opaskirja hyvekasvatuksesta	- luoda välittämisen kulttuuri varhaiskasvatukseen ja kouluun - vahvistaa yhteisöllisyyttä - löytää ja tukea yksilön hyveitä	Kohderyhmä: - kaikki lapset ja nuoret Toteuttaja: - varhaiskasvattajat - ala- ja yläkoulujen opettajat - toisen asteen opettajat Suomessa käytössä tällä hetkellä lähinnä alakouluissa	Reilu, reipas ja vastuuntuntoinen - 52 keinoa vahvistaa hyvää käytöstä. 2010. Kavelin-Popov, L. http://www.virtuesproject.com/	

HYVINVOINTI- OPPIMINEN Tuomainen, Tarja (projektipaällikkö)	Lasten hyvinvointia ja yksilöllistä oppimista tukeva kasvatuskäytäntö - koulutukset - Vahvuudet ja vaikeudet -arviointimenetelmä	- vahvistaa vuorovaikutustaitoja - tukea terveellisiä elämäntapoja sekä antaa keinoja arjen hallintaan - em. teemoja käsitellään eri oppitunneilla sekä päiväkodin/koulun muussa toiminnassa	Kohderyhmä: - varhaiskasvatuskäiset - ala- ja yläkoulujen oppilaat Toteuttaja: - varhaiskasvattajat - vanhemmat - luokanopettajat - muut lapsen kasvattajat	Hyvinvointioppimista tutkitaan ja kehitetään mm. Jyväskylän perusopetuksessa	http://www.peda.net/veraja/jyvaskyla/opetustoitomi/hyvinvointioppi-minen
KASVATUKUMPPANUUS Kekkonen, Marjatta Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos	Dialogisen vuorovaikutuksen menetelmä - koulutukset - käsikirja	- rakentaa dialogista kasvatustilaa - auttaa aikuista tunnistamaan lapsen erityisen tuen tarpeen varhaiskasvatuksessa - vaihtelee	Kohderyhmä: - varhaiskasvattajat - vanhemmat - luokanopettajat - muut lapsen kasvattajat Toteuttaja: - varhaiskasvattajat	- kasvattajien tietoisuus lasten, perheiden ja kasvattajien tasavertaisuudesta sekä kasvatusyhteistyön prosessimaisesta rakentamisesta luovat edellytykset toimiville kumppanuuskäytännöille Kekkonen, M. 2012.	http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvatukumppanit-fityon/menelmat/kasvatukumppanuus Kasvatukumppanuus puheena. Kekkonen, Marjatta. 2012.
LAPSEN MIELI Suomen Mielen terveysseura	Menetelmä lasten mielen terveyden edistämiseen varhaiskasvatustyössä - laaja materiaali paketti mielen terveyden edistämisen tueksi ja perehdytys pakettiin käyttöön	- vahvistaa mielen terveyden edistämistä varhaiskasvatuksen toimintaympäristöissä - vahvistaa lasten mielen terveyden taitoja	Kohderyhmä: - varhaiskasvatuskäiset lapset Toteuttaja: - 0-6-vuotiaiden kanssa työskentelevät aikuiset	Menetelmän levittäminen alussa ja vaikuttavuusarviointi kesken Tehty opinnäytetöitä osaksi arviointia.	Lapsen mieli - mielen terveyttä tukeva varhaiskasvatukseen ja neuvolaan -kirja. 2015. Mariamäki, E., Kosonen, S., Törrönen, S. & Hannukkala, M. www.mielenterveysseura.fi
PAAPU - lapsen parhaaksi Sipilä, Anita Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus oy	Kasvatukumppanuutta kehittävä menetelmä - havainnointi-työkalu ja reflektio-työote - koulutukset	- tukea lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia - kehittää kasvuympäristöön ja yksilölliseen kehitykseen liittyvien riskitekijöiden havaitsemisen osaamista	Kohderyhmä: - alle kouluikäiset lapset Toteuttaja: - pienten lasten kanssa työskentelevät kasvattajat ja lasten vanhemmat	Paapu - Lapsen parhaaksi -hankkeen loppuraportti. 2008. Kirvesniemi, T.	http://www.voimauttavavalokuvava.net
VOIMAUTTAVA VALOKUVA Savolainen, Miina	Sosiaalipedagoginen valokuvauksen perustuva menetelmä - koulutukset - käsikirja	- lähentää ihmisiä ja parantaa vuorovaikutusta - selkiyttää omia tunteita ja ajatuksia - reflektoida itseään sekä yhteisön toimintaa	Kohderyhmä: - kaikki lapset ja nuoret (menetelmä kehitetty alun perin lastensuojelutyöhön) Toteuttaja: - koulutetut ohjaajat (esim. koulutuksen käynyt opettaja)	- vahvistaa itsetuntoa - auttaa minäkuvaan rakentamisessa Savolainen, M. 2008.	http://www.voimauttavavalokuvava.net

Taulukko 5. Kohdennettua tukea tarvitseville lapsille suunnatut menetelmät varhaiskasvatuksessa

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
CAMILLE Kansainvälinen ohjelma, jossa Tampereen yliopiston terveystieteen laitos on yhtenä toimijana Kaunonen, Marja Koordinaattori Tampereen yliopisto	Mielenterveysongelmista kärsivien vanhempien ja heidän lastensa tueksi kehitetty menetelmä - opasmateriaali - koulutukset - kirjallisuus	- kehittää työntekijöiden osaamista kohdata ja tukea perheitä, joissa vanhemmilla on todettu mielen-terveyden ongelmia	Kohderyhmä: - lapset ja nuoret, joiden vanhem- milla on todettu mielen-terveyden ongelmia Toteuttaja: - kaikki perheitä kohtaavat työn- tekijät	Menetelmän kehittäminen on vie- lä kesken. Projektin aikana kehit- tään, arvioidaan ja levitetään me- netelmä.	http://mailto:dawson.wix.com/camil- leproject
LASTEN SOSIAALIS-EMOTIONAALISTEN VAIKEUKSIEN HOITO JA KASVATUKSEN KEHITTÄMINEN PÄIVÄHOIDOSSA Kallio, Tarja projekti- päällikkö Oy Vasso Ab	Työmenetelmä varhaisen puuttu- misen tueksi silloin, kun lapsella on havaittu sosioemotionaalisia on- gelmia - koulutuksia ja erilaisia työpajoja kasvattajille	- puuttua varhain lapsen sosioemo- tionaalisiin ongelmiin - ehkäistä syrjäytymistä - vahvistaa henkilökunnan osaa- mista - kehittää päivähoiton kehitysym- päristöä lasten sosioemotionaalista kehitystä tukeväksi	Kohderyhmä: - varhaiskasvatijat Toteuttaja: - hankkeen työntekijät	- lisää reflektiokykyä - jäsentää omia ajatuksia ja toimin- tatapoja - auttaa lapsen tunne-elämän on- gelmien varhaisessa tunnistami- sessa Hyvätti, A. & Leman, U. 2005.	Lasten sosiaalis-emotionaalisten vaikeuksien hoito ja kasvatuksen kehittäminen päivähoitossa -hank- keen loppuraportti. Kallio, T. & Pih- laja, P. (toim.)
Perhekoulu POP (Pre-school Overactivity Programme) Barnavårdsföreningen i Finland r.f.	Menetelmä, joka tarjoaa keinoja lapsen haasteiden kohtaamiseen - perhekoulun käsikirja - koulutus	- lisätä myönteistä vuorovaikutusta ja myönteisen käyttäytymisen huo- mioimista - kehittää toimivampia ohjausme- netelmiä arkeen ja sitä kautta eh- käistä lapsen mahdollisia käytös- häiriöitä	Kohderyhmä: - 3-6-vuotiaille haastavasti käyt- täytyville lapsille sekä heidän van- hemmilleen ja muille lapsen kas- vattajille Toteuttaja: - Perhekoulu POP:n ohjaajat	- ryhmässä käydyt keskustelut ja vertaisvuorovaikutus koetaan tär- keäksi Laakso, M-L. ym. 2011. - menetelmä antaa lapsille positiiv- ista huomiota ja vahvistaa lapsen hyvää käyttäytymistä - päivähoiton henkilöstö kokee menetelmät toimiviksi päiväkodin arjessa, kun niitä käyttää soveltaen - menetelmien koettiin vaikuttavan myönteisesti työntekijän ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen sekä lasten väliseen vuorovaikutukseen - isossa ryhmässä menetelmien käyttö koettiin haastavaksi, koska huomiota pitää jakaa useammal- le lapselle Mäki, P. & Sorvali, E. 2012. Sosiaa- lialian oppimäyttyö.	http://www.pop.bvif.fi/fi/alku/

Taulukko 6. Mielenterveyspalveluja kehittävät menetelmät varhaiskasvatuksessa

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
Lasten perhekuntoutus – LAKU Sukula, Seija kehittäjäpäällikkö (Kansaneläkelaitos Kelan terveysosaston kuntoutusryhmä)	Monimuotoinen perhekuntoutusmalli - yksilöllinen, kuntoutujan tarpeisiin vastaava ja joustava n. 1 vuoden mittainen kuntoutusprosessi, jossa on mukana lapsen tai nuoren lisäksi koko hänen perheensä ja keskeiset arjessa mukana olevat verkostot	- tukea lapsen kasvua ja kehitystä sekä arjen sujumista kodissa, päiväkodissa, koulussa ja kavereiden kanssa - turvata ja parantaa kuntoutujan toiminta- ja/tai opiskelukykyä	Kohderyhmä: - 5–12-vuotiaat lapset, joilla on diagnosoitu neuropsykiatrinen häiriö tai käytös- ja tunne-elämän häiriö - lapsen vanhemmat ja muu perhe Toteuttaja: - moniammatillinen tiimi (esim. lastenpsykiatri, toimintaterapeutti, psykoterapeutti) tekee yhteistyötä lapsen eri kehitysympäristöjen toimijoiden kanssa	Lapin yliopisto toteuttaa LAKU-hankkeeseen liittyvän arviointitutkimuksen yhteistyössä Kuntoutussäätiön, Oulun yliopistollisen sairaalan ja Jyväskylän ammattikorkeakoulun kanssa. Lisätietoja: www.ulapland.fi - auttaa lapsen käyttäytymisen ongelmissa - tukee vanhempien jaksamista Ebeling, H. ym., 2014.	http://www.medifamilia.fi/laku-hanke/laku/ http://www.kela.fi/kehittamistoiminta-lasten-perhekuntoutus
TOIMIVA LAPSI & PERHE Solantaus, Tytti Suomen mielenterveysseura, THL	Työmenetelmiä lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen tukemiseen ja ongelmien ehkäisemiseen erityisesti silloin, kun vanhemmilla on vaikeuksia - perheinterventiot - Lapsen puhkeksi –keskustelu - lapsiperheneuvonpidot - vertaisryhmätoiminta - koulutukset - konsultaatiot	- tukea aikuisten perus- ja erityis- palveluita ottamaan huomioon asikkaina olevien vanhempien lapset - rakentaa yhteistyössä kuntien kanssa lasten hyvinvointia tukevia ja ongelmia ehkäiseviä yli sektorirajojen ulottuvia palveluita	Kohderyhmä: - kaikki lapset ja nuoret sekä heidän vanhempansa Toteuttaja: - sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijät - kasvatus- sekä sivistystoimen työntekijät	- vähentää lasten emotionaalista oireita esim. ahdistuneisuutta - vahvistaa lasten sosiaalista käytöstä - auttaa masentuneita vanhempia (tutkimukset on tehty terveydenhuollon kontekstissa) Solantaus, T. ym., 2010.	http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvun-kumppanit-fi/tyon/menetelmat/toimiva_lapsi_perhe www.mielenterveysseura.fi
Lasten Kaste - ohjelmaan kuuluvat lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen kehittämishankkeet (0-6 -vuotiaat) Lasten Kaste -ohjelma on sosiaali- ja terveysministeriön lasten, nuorten ja perheiden palveluiden valtakunnallinen kehittämishankkeiden vuosille 2008-2015. Kaste-ohjelmaa varten on luotu maanlaajuinen kehittämisenverkosto, jossa Suomi on jaettu viiteen kehittämisalueeseen: Etelä-Suomi, Itä- ja Keski-Suomi, Länsi-Suomi, Pohjois-Suomi sekä Väli-Suomi. Alueellisten hankkeiden sisällä on monia pienempiä osahankkeita. Katsauksessa mukana hankkeet, joissa varhaiskasvatus tai koulu on mukana toimijana.					
ETELÄ-SUOMI Lapsen ääni kehittämisohjelma					
ETELÄ-KYMENLAAKSON PERHEPALVELUVERKOSTO	Perhepalveluverkostoa kehittävä hanke toimintamallit: - THL:n avoimen yhteistyön toimintaperiaatteet - monitoimijainen perhevalmennus - laaja-alaiset terveystarastukset - erityispalveluiden jaikauttaminen peruspalveluihin - varhaiskasvatuksen kehittämisverkosto	- edistää lasten ja nuorten hyvinvointia kehittämällä monitoimijais- ta yhteistyötä sekä varhaisen tuen ja osallisuuden toimintamalleja	Kohderyhmä: - kaikki lapset ja nuoret perheineen Toteuttaja: - verkostoon kuuluvat kaikki työskään lapsia, nuoria tai lapsiperheitä kohtaavat työntekijät	- vanhemmat kokevat hyvinvointinsa kohentuneen - riittävän ajoissa saatu tuki on auttanut vanhemmuudessa - työntekijät kokiivat koulutusten ja kehittämisprosessin osallistumisen lisänneen heidän osaamistaan Palvainen, T. & Salo, P. 2011.	https://sites.google.com/site/perhepalveluverkosto/

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
KATSE LAPSEEN –HANKE Lisätiedot: Nevanen, Salla Varhaiskasvatuksen erityisluonnittelija	Vanhempien, päivähoitoon ja neuvolan yhteistyön kehittämisen hanke - Hyve hallussa - Opas vanhempien, päivähoitoon ja neuvolan yhteistyön vahvistamiseen lapsen laajan 4-vuotistarkastuksen yhteydessä - lisäksi hankkeessa kehitettiin lasten havainnointia ja dokumentointia varten havainnointivihko, kiusaamisen ennaltaehkäisyä, lapselle ominaista tapaa toimia, osallisuutta ja vuorovaikutustaitoja sekä lasten positiivisten voimavarojen vahvistamista.	- lisätä lapsiperheiden hyvinvointia - vahvistaa vanhempien, päivähoitoon ja neuvolan yhteistyötä ja mahdollistaa tarvittava tuki oikeaan aikaan	Kohderyhmä: - 4-vuotiaat lapset sekä heidän perheensä, päivähoitoon ja neuvolan työntekijät Toteuttaja: - 4-vuotiaat lapset sekä heidän perheensä, päivähoitoon ja neuvolan työntekijät	- kehittää lapsen ja perheen hyvinvointia - Hyve-malli koetaan toimivaksi - syventää tietoa lapsen ja perheen hyvinvoinnista Salmi, S. & Lipponen, L. Tutkittu myös opinnoyhteyksissä. Esim.: - lisää kuulluksi tulemistä haastatteluilanteissa - tekee keskustelusta vastavuoroista - luo luottamuksellisen ja avoimen ilmapiirin - haastattelurunko voi myös asettaa liian tiukat raamit keskustelulle Alavillamo, N. & Tiainen, S. 2013. Sosiaalialan opinnoyhteyksissä	Hyve hallussa - Opas vanhempien, päivähoitoon ja neuvolan yhteistyön vahvistamiseen lapsen laajan 4-vuotistarkastuksen yhteydessä Lapsen voimavarat hyvinvoinnin edistäjinä - Alle kouluikäisten lasten hyvinvoinnin tukeminen vanhempien, päivähoitoon ja neuvolan yhteistyöllä Salmi, S. & Lipponen, L.
KEHIKKO- Kaakkoi-Suomen lasten ja nuorten hyvinvoinnin kehittämisverkosto	Lasten ja nuorten kehittämisverkosto	- koota ja verkostoida alueen toimijoita - osallistua kehittämistoimintaan sekä toiminnan rakenteiden luomiseen - koota tietoa lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilasta - kutsua koolle asiantuntijoita ja kehittää uusia käytänteitä	Kohderyhmä: - lapset ja nuoret perheineen Toteuttaja: Kehikko-työryhmän jäsenet yhdessä alueen kehittäjien kanssa		http://www.socom.fi/node/9
RAJAN LAPSET JA NUORET / Konsti-hanke Etelä-Karjalan sairaanhoitopiiri	Peruspalvelujen toimintakyvyn kehittäminen lapsen ja nuoren psyykkisen sosiaalisen huolen ratkaisemiseksi - lähipalvelu- ja konsultaatiotiimin kehittäminen - konsultaatiopuhelin - kriisitö - lyhykestoinen perhetyö perhe- neuvolan yhteydessä - kouluille mielenterveystyöntekijät	- lisää moniammatillista yhteistyötä - vahvistaa osallisuutta - edistää terveyttä ja hyvinvointia	Kohderyhmä: - kaikki lapset ja nuoret perheineen Toteuttaja: - neuvolatyöntekijät, terveydenhoitajat, koulun henkilökunta, erikois- sairaanhoidon henkilökunta	- lapset ja perheet ovat kokeneet tulleensa kuulluiksi - työpärityö koettu hyväksi, koska se tuo monia näkökulmia asioihin Nöjd, T. ym., 2013.	http://www.eksote.fi/Fi/Eksote/Tutkimus_kehittaminen/Paattyneet_hankkeet/Documents/KONSTI%20loppuraportti%2013062013.pdf
TUKEVASTI ALKUUN - VAHVASTI KASVUUN von Schantz, M-R Projektisuunnittelija Espoon kaupunki	Menetelmä lapsen esikoulun aloituksen tueksi - henkilökohtaiset huoltajapalaverit - tiedonsiirtopalaverit - lähialueen kasvatusverkoston yhteiset tapaamiset - dialogiset vanhempainillat - koululokastapaamiset - aloituskeskustelu koulun vaihtuessa - ABC- opas ekaluokan vanhemmille - vanhempainnappaimiset	- kehittää, laajentaa ja juurruttaa ehkäisevän työn ja varhaisen tuen toimintamalleja lapsen siirtymisestä päivähoitoon kautta esikouluun - tukea lapsen hyvää siirtymää päivähoitosta kouluun	Kohderyhmä: - lapset ja heidän perheensä - varhaiskasvatustajat ja esiopettajat - ensimmäisen luokan opettajat Toteuttaja: - lapset ja heidän perheensä - varhaiskasvatustajat ja esiopettajat - ensimmäisen luokan opettajat		Päivähoitosta esiopetuksen kautta kouluun – käsikirja von Schantz, M-R.

<p>ULAPPA -lasten hyvinvointia koskevan tiedon kerääminen</p>	<p>Menetelmä lasten ja nuorten hyvinvointia koskevan tiedon keräämiseen</p> <ul style="list-style-type: none"> - sähköinen kysely, jossa lapset ja nuoret tuottavat itse tietoa omasta hyvinvoinnistaan (4-7-vuotiaiden kysely ja 11-12-vuotiaiden kysely) 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ikäryhmään 4-7 sekä 11-12 vuotta kuuluvat lapset <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - toimijat, jotka haluavat kerätä tietoa lasten ja nuorten hyvinvoinnista 	<p>- kyselyn avulla saadaan tietoa lasten kokemuksista omasta hyvinvoinnistaan</p> <ul style="list-style-type: none"> - tuloksia voidaan hyödyntää kehittämistyössä, varhaiskasvatuksen toiminnan laadinnassa tai vanhempien kanssa käytävien keskustelujen pohjana <p>Salmi, M. 2011.</p>	<p>Lasten kokemuksia päivähoitosta ja kotoa Järvenpäässä, Kirkkonummella, Lohjalla ja Vihdissä 2010. Salmi, M. 2011.</p>
<p>VAHVUUTTA PERHEELLE</p>	<p>Työmenetelmä lastensuojelun ja lastenpsykiatrisen hoidon yhteisasiakkaille</p> <ul style="list-style-type: none"> - verkostotapaamiset (Verkostoon kuuluu vanhemmat ja lapsi sekä heidän lähipiirinsä aikuisia ja työntekijöitä.) 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - lastensuojelun ja lastenpsykiatrisen yhteisasiakkaat perheineen <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - lastensuojelun ja lastenpsykiatrisen työntekijät sekä muut verkostoon valitut toimijat (esim. isovanhemmat, opettajat, vapaa-ajan ohjaaja) 	<p>- verkostotapaamisiin osallistuneista n. 70 % piti tapaamisista myönteisinä</p> <ul style="list-style-type: none"> - vanhemmat kokivat saavansa uusia näkökulmia lastensa elämään - läheiset kokivat tapaamisten lisänneen ymmärrystä lasta kohtaan <p>Lahtiharju, V. 2011.</p>	<p>Vahvuutta perheelle – verkostopalvelu. Lahtiharju, V. 2011. http://www.lohja.fi/Liitetiedostot/perusturva/Lapsenaani_WEB_0509.pdf</p>
<p>ITÄ- JA KESKISUOMI Lasten ja perheiden hyvinvointipalveluiden kehittämisshanke</p>				
<p>LASTENSUOJELUN, PERHETYÖN JA PÄIVÄHOIDON YHTEISTYÖN TOIMINTAMALLI</p> <p>Lisätiedot: Korkalainen, Paula</p>	<p>Lastensuojelun, perhetyön ja päivähoidon yhteistyön toimintamalli</p> <ul style="list-style-type: none"> - ennaltaehkäisevän työn ja varhaisen puuttumisen keinot - lastensuojelutarpeen kartoittaminen - yhteistyöprosessin tiedonkulkuosio ja periaatteet 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - lapset ja nuoret perheineen <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - lastensuojelun, perhetyön sekä päivähoidon työntekijät 	<p>- päivähoidon työntekijät kokivat yhteistyön lastensuojelun ja päivähoidon välillä kehittyneen esim. kynnys yhteydenottoon madaltui</p> <ul style="list-style-type: none"> - työntekijät kokivat epävarmuutta siitä, mitä heiltä odotettiin - lastensuojelun työntekijät ja perhetyöntekijät pitivät yhteistyötä tärkeänä, mutta kokivat, ettei hankkeessa kehitetty uusia toimintatapoja - haasteena tiedonkulku eri toimijoiden kesken <p>Järppinen, S. ym., 2009.</p>	<p>www.koskeverkko.fi</p>
<p>TARINAVIIKOT</p> <p>Jyväskylän seudun varhaisen tuen tiimi Huisko, M-L Ehkäisevän työn kehittäjä</p>	<p>Tiedonkeruumenetelmä lasten ja perheiden palvelujen kehittämiseksi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Varhaisen tuen tiimi koostuu vanhempia erilaisissa toimintaympäristöissä ja keskustelee heidän toiveistaan sekä kerää perheiden "elämäntarinoita" palvelujen kehittämisen tueksi. 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - perheet, joissa on alle kouluikäisiä lapsia <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - varhaisen tuen tiimi (päivähoidon, neuvolan, perheneuvolan, seurakunnan, lasten psykologityön, MLL:n työntekijät) 	<p>- ajan löytäminen tarinoiden kirjoittamiseen vaikeaa joillekin perheille</p> <ul style="list-style-type: none"> - toiset vanhemmat kokivat vaikeana tarinan kirjoittamisen, toiset taas mukavana vaihteluna "rasti ruutuun"-kysymysten sijaan - tarinat antavat hyödyllistä ja relevanttia tietoa työntekijöille perheiden toiveista ja elämäntilanteista <p>Koskinen, J. ym., 2012.</p>	<p>www.jyväskylä.fi</p> <p>Vanhempien kokemuksia Jyväskylän avoimista varhaiskasvatuspalveluista ja neuvolan perhetyöstä. Koskinen, J. ym.. 2012. Sosiaalialan koulutusohjelma oppinnäytetyö. Tarinaviikot 2011. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.</p>

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
VARHAISEN TUEN PALVELUMALLI Kuopion kaupunki Lapsi Kuopio -hanke	Varhaisen tuen palvelumalli perheiden, lastenneuvoloitten ja varhaiskasvatuspalveluiden käyttöön - neuvolan vuositarkastusten materiaali - sähköinen varhaisen tuen materiaali neuvolan terveydenhoitajille ja lääkäreille - koulutuspaketti terveydenhoitajille - tiedonsiirtolomakkeita - varhaisen tuen oppaat ja materiaalit vanhemmille ja varhaiskasvatuksen työntekijöille - konsultoiville erityislastentarhanopettajille vuosikello - neuvolan ja päivähoiton välille yhteistyöpöytä - puhelinkonsultaatiopalvelu sekä säännölliset tapaamiset konsultoi- ja erityislastentarhanopettajien ja muiden työntekijöiden kesken - moniammatillinen tiimi	- taata tasalaatuiset ja asiakaslähtöiset palvelut - lisätä vanhempien osallisuutta - vahvistaa työntekijöiden osaamista	Kohderyhmä: - perheet, joissa on alle kouluikäisiä lapsia Toteuttaja: - neuvolan ja varhaiskasvatuksen työntekijät	- vuosikello edistää varhaisen tuen toteutumista ja yhteistyötä - varhaiskasvatukseen suunnattu materiaali ja ohjaus lisäävät varhaisen tuen toteutumista - neuvolan ja varhaiskasvatuksen yhteistyö vahvistaa merkittävästi varhaisen tuen saamista. Työntekijät kaipaavat sosiaalityöntekijän mukana oloa - puhelinkonsultaatio koetaan tärkeänä työmuotona sen helppouden, nopeuden ja toimivuuden vuoksi Allila, K. 2012.	Toteutuneiden arvioiden yleisiä tuloksia ja arviointia. Lapsi Kuopio -hanke. Ediva Oy. Allila, K. 2012. http://lapsikuopio.kuopio.fi/etusivu www.kuopio.fi
LÄNSI-SUOMI					
Remontti hanke - Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen uudistaminen Varsinais-Suomessa ja Satakunnassa					
HYVINVOIVA LAPSI JA NUORI Hanketta hallinnoi Kaarinan kaupunki Oimonen, Marjo Projektipäällikkö	Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelukokonaisuuksia kehittävä sekä varhaisen ja ehkäisevän työn palveluja vahvistava hanke - koulutuksia ja seminaareja - ennaltaehkäiseviä ja varhaisen tuen toimintamalleja	- lisää monialaista johtajuutta - ehkäistä lasten ja nuorten ongelmien syventymistä ja tukea tervettä kehitystä - uudistaa palvelurakenteita - lisätä asiakkaan osallisuutta	Kohderyhmä: - lapset ja nuoret perheineen Toteuttaja: - päiväkotien, koulujen, neuvoloiden, terveydenhuollon työntekijät	Hyvinvoiva lapsi ja nuori Tarkennettu hankesuunnitelma Länsi-Suomen Kaste II-ohjelmaan 2013–2015 https://www.kaarina.fi/lapsset_ja_nuoret/nuoret/fi_Fi/kaste/	Turun kasvat- ja perheneuvola
LASTEN KÄYTÖSONGELMIEN ENNALTAEHKÄISY JA HOITO KODIN UKO-PUOLISSA KASVUYMPÄRISTÖISSÄ Vuoti, Ritva & Viola, Kati yhteyshenkilöt Turun kasvat- ja perheneuvola	Lasten käytösongelmia ehkäisevä hanke - lasten- ja perheneuvolan osaamisen vieminen varhaiskasvatukseen (konsultaatiomalli) - Ilmeelliset vuodet –periaatteiden käyttöönotto	- lisätä positiivista vuoroaikutusta aikuisten ja lasten välillä - lisätä lasten turvallisuuden tunnetta ja parantaa lasten itsetuntoa - lisätä yhteistyötä varhaiskasvatuksen sekä lasten- ja perheneuvolan välillä	Kohderyhmä: - varhaiskasvatuksen henkilökunta Toteuttaja: lasten- ja perheneuvolan työntekijät		

RAJAPINTA - pilotti Satakunnan sairaanhoitopiiri	Lastenpsykiatrian ja varhaiskasvatuksen yhteistyön kehittämishanke - lastenpsykiatrian osaamisen ja menetelmien (mm. Varhainen vuorovaikutus, VIG, kiintymyspohjainen leikki, ART) vieminen varhaiskasvatukseen ja neuvolan työntekijöille - työpari- ja konsultaatiotoiminta - toiminnallisten ryhmämenetelmien käyttö varhaiskasvatuksessa ja koulussa	- tukea lapsen sosioemotionaalista kehitystä - tunnistaa ja puuttua ongelmiin varhain - tukea vanhemmuutta	Kohderyhmä: - 0–12-vuotiaat lapset sekä heidän vanhempansa Toteuttaja: - lastenpsykiatrian henkilöstö yhdessä lasten kasvattajien kanssa	- eri menetelmiä pidettiin hyvinä käytännön työkaluina ja ne otettiin käyttöön useassa paikassa - loi pysyviä verkostoja ja moniammatillisia tiimejä - yhteisen kielen löytyminen veivien aikaa REMONTTI-HANKE LASTEN RAJAPINTA – Pilotti 3/2010-9/2012 Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen uudistaminen Länsi-Suomessa PROJEKTIRAPORTTI	http://www.turku.fi
LAPSET FOKUKSESSA - Sosiaalisemotionaalista tukea tarvitsevat lapset varhaiskasvatuksessa Turun kaupunki	Lastenpsykiatrian ja varhaiskasvatuksen yhteistyön kehittämishanke - pilotin työntekijä toimii osana lastenpsykiatrian tiimejä ja jalkautuu varhaiskasvatuksen ryhmiin konsultimaan, havainnoimaan lasten arkea ja osallistumaan yhteisiin verkostopalaveriin - Työntekijä osallistuu lapsen kuntoutuksen varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa lapsen hoitopäivän aikana	- kehittää psykiatrisen osaamisen jalkauttamista varhaiskasvatukseen - lisätä psykiatrisen hoitotyön suunnittelussa varhaiskasvatuksen tietoa ja kokemusta lapsen arjesta	Kohderyhmä: - varhaiskasvatuksessa psykiatrisen tuen tarpeessa olevat lapset ja heidän perheensä Toteuttaja: - lastenpsykiatrian työntekijä yhdessä varhaiskasvatuksen henkilöstön ja lapsen perheen kanssa	- vanhempien tyytyväisyydessä ei merkittävää eroa siinä, toteutuuko heidän lastensa hoito polikliiniseen, osasto vai mielenterveysambulanssin akuuttihoitajaksona - vähentää merkittävästi lapsen osastohoidon tarvetta - perustason toimijat hyötyvät ulkopuolisesta tuesta tilanteissa, jossa lapsi oireilee vakavasti Hietikko, T. ym.	www.turku.fi
LASTEN MIELENTERVEYSAMBULANSSI Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri	Lastenpsykiatrian tuen tuominen lapsen kehitysympäristöön - lastenpsykiatrian erikoissairaanhoidon työpari jalkautuu lapsen ja hänen perheensä sekä lapsen kanssa työskentelevien tueksi akuuttitilanteissa	- tarjota konsultoivaa apua perustason työntekijöille - turvata lapsen ja perheen nopea avunsaanti lapsen luonnollisessa ympäristössä - luoda moniammatillinen verkosto lapsen ja perheen tueksi	Kohderyhmä: - 4–12-vuotiaat lapset, joilla on akuuttilahete lastenpsykiatriselle sekä lasten perheet Toteuttaja: - lastenpsykiatrian erikoissairaanhoidon työntekijät (2 lääkäriä, 2 psykiatria, sairaanhoitaja ja sosiaalityöntekijä sekä lapsen kanssa työskentelevät aikuiset)	Lasten mielenterveysambulanssi 2009-2012 – loppuraportti. Hietikko, T. ym. www.turku.fi	
KIINTYMYSPOHJAINEN LEIKKI LAPSEN VUOROVAIKUTUKSEN TUKENA Siirto-Honkanen, Kristiina (yhteyshenkilö)	Kiintymyspohjaisen leikin menetelmä - kiintymyspohjaisen leikin ryhmät	- tukea lapsen ja perheen vuorovaikutusta - integroida perheen arjessa mukana olevat lähtötyöntekijät perheen tukemiseen	Kohderyhmä: - lapset ja perheet, jotka tarvitsevat tukea perheen vuorovaikutuksen kehittämiseen ja vahvistamiseen Toteuttaja: - varhaiskasvattajat, koulutoimi, sosiaali- ja terveystoimi		

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
VARHAINEN PERHETYÖ Parviainen, P. & Tattari, N. Salon kaupunki	Varhaisen perhetyön menetelmä - Varhaisen perhetyön malli: erityis- palvelut viedään perustason työntekijän tueksi lapsen kasvuympäristöön - alueelliset konsultaatioitiimit	- ennaltaehkäistä ongelmia - tarjota neuvontaa lapsiperheen arjen haasteisiin - etsiä ratkaisumalleja yhdessä perheen kanssa	Kohderyhmä: - perheet, joissa on 0–8-vuotiaita lapsia Toteuttaja: - neuvolan, varhaiskasvatuksen, alkuopetuksen sekä muut lapsen kanssa työskentelevät henkilöt Tattari, N.	- 38% ohjaavista tahoista (esim. neuvola, varhaiskasvatus, alkuopettajat) koki, että perhetyöstä on tukea heidän omaan työhön - auttaa työntekijöitä ohjaamaan perheet oikean avun pariin nopeasti - tukee perheiden arkea esim. lähi- verkoston kautta, auttamalla vanhempia työllistymään Tattari, N.	www.salo.fi
POHJOIS-SUOMI					
TUKEVA (Tukea Kehitystä Vastuuta) –hanke					
LAAJIA TERVEYSTARKASTUS 4-vuotiaalle ja suppeampi tarkastus 5- ja 6-vuotiaana	Lasten terveystarkastusten malli - vanhempien, terveydenhoitajan, lääkärin ja päivähoiton henkilöstön arviot, joiden pohjalta muodostetaan kokonaiskäsitys lapsen kasvusta ja kehityksestä sekä koko perheen hyvinvoinnista	- kartoittaa lapsen kasvua ja kehitystä sekä koko perheen hyvinvointia - lisätä eri toimijoiden yhteistyötä	Kohderyhmä: - 4-, 5- ja 6-vuotiaat lapset perheineen - vanhemmat - terveydenhoitaja - lääkäri - päivähoiton henkilöstö Toteuttaja: - lapsen vanhemmat - terveydenhoitaja - lääkäri - päivähoiton henkilöstö	Yleisesti tietoa laajasta terveystarkastuksesta ja sen toteuttamisesta: Laaja terveystarkastus – Ohjeistus äitiys- ja lastenneuvolaan sekä kouluterveydenhuoltoon. Hakulinen- Viitanen, T. ym., 2012. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.	
LAPSEN JA PERHEEN TUETUN POLKU PÄIVÄHOIDON JA ESIOPIETUKSEN ALOITUSVAIHEESSA Oulunsalon kunta	Menetelmä päivähoiton ja esiopietoksen aloituksen tueksi - vanhempien ja perhepalveluohjaajan tapaaminen tai kotikäynti - perhepalveluohjaajan ja varhaiskasvatuksen työntekijöiden yhteiset tiedonsiirtopalaverit - toiminnallinen vanhempainilta ”Eskaristartti” - eskariin valmistautumista varten kehitetty Eskaripassi	- tukea lasta ja perhettä lapsen siirtymässä kotoa päivähoitoon tai esiopietukseen	Kohderyhmä: - alle kouluikäiset lapset sekä heidän perheensä Toteuttaja: - perhepalveluohjaaja sekä varhaiskasvatuksen henkilökunta	- tapaamiset perhepalveluohjaajan kanssa koettiin tarpeelliseksi - vahvistaa vanhempien osallisuutta ja toimii hyvänä pohjana kasvatuskumppanuudelle - edellyttää riittävää henkilöistö-resurssia - ”Eskaristartti” mahdollistaa toisten vanhempien kohtaamisen, opettajaan sekä luokkatiloihin tutustumisen Siitala, E. & Paananen, M. 2010.	TUKEVA- hanke Oulunsalon kunta Loppuraportti Herranen, T. ym.
VÄLI-SUOMI					
Lasten, nuorten ja lapsiperheiden kehittämishanke Kasperri					
AUTETAAN LASTA PITÄMÄÄN VANHEMMAT MIELESSÄ – turvallinen päivähoiton aloitus ja omahoitoisuus	Menetelmä turvallisen päivähoiton aloituksen tueksi Toimintamallit: - omahoitoisuus - kotikäynnit - yhteiset tutustumisviikot - rauhallinen aloitus - koulutuksia ja konsultaatioita	- ennaltaehkäistä siirtymävaiheen lapselle tuottamaa stressiä - tukea vanhemmuutta - kehittää vuorovaikutteisempaa palvelukulttuuria - lisätä lapsen ja vanhempien ajatusten ja tunteiden kuulemistä	Kohderyhmä: - päivähoiton aloittavat lapset perheineen Toteuttaja: - päivähoiton työntekijät sekä konsultaatiosta vastanneet asiantuntijat	- Toimintamallin kehittäminen ja jalkauttaminen ovat muuttaneet ennen kaikkea toimijoiden ajattelumallia ja tahtotilaa - osallistujat ovat kokeneet prosessin merkittävänä ja se on ohjannut työn kehittämiseen Korkalainen, P. & Tulliharju, A.	Turvallinen päivähoiton aloitus ja omahoitoisuus. VARKEN-kehittämisen prosessin kuvaus, perusteluja ja kuntakohtaisia esimerkkejä toimintamallista. Korkalainen, P. & Tulliharju, A.

<p>ETELÄ-POHJANMAAN LAPSET, NUORET JA LAPSI- SÄPÄRI</p> <p>Himtsa, Sari</p> <p>Varhaiskasvatuksen hyvinvointi-työprosessin menetelmä</p>	<p>Lapsen hyvinvointia varhaiskasvatuksessa tukeva hanke</p> <ul style="list-style-type: none"> - toimintamallit: siirtymä päiväkotiin, ryhmästä toiseen, esikouluun ja kouluun - omahoitajuus - pehmeä lasku ja osallistuva alku päivähoitossa 	<p>- tukea lasta ja perhettä erilaisissa siirtymävaiheissa</p> <ul style="list-style-type: none"> - kuunnella lasta yksilöllisesti - lisätä yhteistyötä eri verkostojen kanssa 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - lapset ja heidän vanhempansa <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - päivähoiton ja koulun henkilöstö - vanhemmat 	<p>http://www.epshp.fi/files/4256/Varhaiskasvatuksen_HYVINVOIVA_LAPSI_tyoproessimenetelma.pdf</p> <p>Etelä-Pohjanmaan lapset, nuoret ja lapsiperheet hankkeen loppuraportti. 2011. Tuomela-Jaskari, S. ym.</p>
<p>MONIALAINEN KASVATUSKUMPPANUUS</p> <p>Osa "Monialaisesti yhdessä lapsen parhaaksi"-hanketta</p>	<p>Vanhempien ja päivähoiton henkilöstön yhteistyön menetelmä</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kasvatuskumppanuuden "minimalli" 	<p>- luoda kuunteleva, kunnioittava ja luottamuksellinen vuorovaikutus kodin ja päivähoiton henkilöstön välille</p>	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - lapset ja heidän vanhempansa <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - päivähoiton henkilöstö sekä vanhemmat 	<p>Monialaisesti yhdessä lapsen parhaaksi -projektin 2009-2011 loppuraportti</p>
<p>NEPSY</p>	<p>Erikoissairaanhoidon ja varhaiskasvatuksen yhteistyömalli</p> <ul style="list-style-type: none"> - nepsy-tietokoulutukset - materiaalipankki - puhelin konsultaatio - vertaisryhmätoiminta - uusia toimintamalleja lasten kanssa työskenteleville - jalkautuva työ lasten ja nuorten kehitysympäristöihin - kuntoutusvälineiden lainaamo 	<p>- siirtää neuropsykiatrista tietoa ja kuntoutusta erikoissairaanhoidosta aiempaa laajemmaksi osaksi perustasoa</p>	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - neuropsykiatrista tukea tarvitsevat alle 20-vuotiaat lapset ja nuoret perheineen sekä ammattihenkilöstö <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nepsy-timi 	<p>www.tampere.fi/nepsy</p> <ul style="list-style-type: none"> - konsultaatioapu on tuonut konkreettista apua arkeen - moniammatillisuus on koettu hyväksi ja se on antanut laajan kuvan lapsen tilanteesta - lapset ja nuoret kokevat tulevansa kuulluiksi tapaamisissa Koponen, K. 2013.
<p>PIRKAN PERHEPALVELUT - osahanke</p> <p>Junno, Seija Yhteishenkilö</p> <p>Päikänne ja Parkano</p>	<p>Monialaisten ja matalan kynnyksen työnuotojen kehittämishanke</p> <ul style="list-style-type: none"> - monialaiset tiimit - kotiin vietävien palveluiden kehittäminen - varhaiskasvatustarpeiden määrittäminen monialaisena yhteistyönä 	<p>- lisätä monialaista yhteistyötä</p> <ul style="list-style-type: none"> - kehittää monialaisia toimintamuotoja - tukea perheiden osallisuutta 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 0–18-vuotiaat lapset perheineen <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - perheet, peruspalveluiden, seurakunnan, järjestöjen ja koulujen työntekijät sekä muut toimijat 	<p>Pirkan perhepalvelut –Päikänne ja Parkanon lasten nuorten palveluiden kehittämishanke</p> <p>http://kasperi.hanke.fi/</p>
<p>POHJANMAAN PERHEKASTE</p> <p>Antila, Pamela & Tuomila-Holsti, Britt-Helen Projektiyhteistyökäyttäjät</p>	<p>Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia edistävä ja lastensuojelua kehittävä hanke</p> <ul style="list-style-type: none"> - monikulttuurinen perhetyö - resurssikoulu – ja -tiimi (lastenpsykiatrian palvelujen ja osaamisen tuominen osaksi peruspalveluita ja lapsen arkea) - alueellinen perhehoitomalli - moniammatillisten tiimien perustaminen - ICDP- ja Huoli puheeksi -koulutukset sekä muu osaamisen lisääminen 	<p>- lisätä valmiuksia varhaiseen puuttamiseen</p> <ul style="list-style-type: none"> - lisätä varhaisista puuttamista tukevia yhteistyön käytäntöjä - selkeyttää palveluprosesseja ja työnjakoa eri toimijoiden kesken - turvata laaja-alainen lastensuojelutyö 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kaikki lapset ja nuoret perheineen <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelevät toimijat 	<p>Pohjanmaan Perhe-kaste loppuraportti. 2013. Antila, P. ym.</p>

Mielenterveyttä edistävä kirjallisuus varhaiskasvatuksessa (Liitetaulukko 7)

Tekijä ja julkaisuvuosi	Nimeke
TYÖNTEKIJÄN TUNNE- VUOROVAIKUTUS- JA MIELENTERVEYSOSAAMINEN	
Käsikirjat ja oppaat	
Alasuutari, M. 2010.	Suunniteltu lapsuus: keskustelut lapsen varhaiskasvatuksesta päivähoitossa. Tampere: Vastapaino.
Kalliala, M. 2011.	Kato mua - kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Gaudeamus.
Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012.	Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. PS-Kustannus.
Karila, K. ym. (toim.). 2006.	Kasvatusvuorovaikutus. Vastapaino.
Kauppi, R. 2010.	Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot - Vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille. PS-Kustannus.
Oulasmaa, M. & Riihonen, R. 2013.	Ammattikasvattajan kielletyt tunteet. Väestöliitto.
Väitöskirjat	
Holkeri-Rinkinen, L. 2009.	Aikuinen ja lapsi vuorovaikutusta rakentamassa. Diskurssianalyttinen tutkimus päiväkodin arjesta. Sosiaalipsykologian väitöskirja. Tampereen yliopisto.
Kekkonen, M. 2012.	Kasvatuskumppanuus puheena. Varhaiskasvattajat, vanhemmat ja lapset päivähoiton diskursiivisilla näytämöillä. Kasvatustieteen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
Lundán, A. 2010.	Kutsu dialogisuuteen - Diskurssianalyttinen tapaustutkimus kasvattajan ja lapsen haasteellisesta vuorovaikutuksesta päiväkodissa. Kasvatustieteen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
LASTEN TUNNE- VUOROVAIKUTUS- JA MIELENTERVEYSOSAAMINEN	
Käsikirjat ja oppaat	
Hännikäinen, M. & Rautamies, E. 2007.	Vuorovaikutus, sosiaaliset suhteet ja yhdessä oppiminen päiväkodissa. Julkaisu D (7). Jyväskylän yliopisto, Varhaiskasvatuksen laitos.
Kirves, L. & Stoor-Grenner, M.	Kiusaavtko pienetkin lapset? Mannerheimin lastensuojeluliiton ja Folkhälsanin julkaisu.
Marjamäki, E., Kosonen, S., Törrönen, S. & Hannukkala, M. 2015.	Lapsen mieli – mielenterveyttä edistävä varhaiskasvatukseen ja neuvolaan. Suomen Mielenterveysseura.
Väitöskirjat	
Eerola-Pennanen, P. 2013.	Yksilönä vaan ei yksin - Lapset minuuden muodostajina päiväkodissa. Kasvatustieteen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
Kronqvist, E-L. 2004.	Mitä lapsiryhmässä tapahtuu?: pienten lasten yhteistoiminta, sen rakentuminen ja kehittyminen spontaaneissa leikkitalanteissa. Kasvatustieteen väitöskirja. Oulun yliopisto.
Laaksonen, V. 2014.	Lasten vertaisuudetaidot ja kiusaaminen esikoulun vertaisryhmissä. Kasvatustieteen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
Takala, K. 2014.	3-4-vuotiaiden päiväkotilasten sosioemotionaalisten taitojen ilmeneminen ja arviointi liikunnassa. Liikuntatieteen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
Tieteelliset katsaukset	
Aiila, K. & Parrila, S. (toim.) 2011.	Lapsen arki ja vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa: katsaus varhaiskasvatuksen väitöskirjoihin vuosilta 2006-2010.

VERTAISTOIMINTA JA OSALLISUUS	
Käsikirjat ja oppaat	
Gellin, M. & Linnanahde, J. 2015.	Sovittelu varhaiskasvatuksessa. PS-Kustannus.
Heikka, J. ym. (toim.) 2014.	Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Suomen Varhaiskasvatus.
Mäkitalo, A-M. ym. (toim.). 2011.	Löytöretkellä osallisuuteen - Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa II. VKK-Metron julkaisu.
Venninen, T. ym. 2010.	"Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi": Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa: Tutkimusraportti Sosiaalialan osaamiskeskus.
Väitöskirjat	
Koivula, M. 2010.	Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa. Kasvatustieteen väitöskirja Jyväskylän yliopisto.
Virkki, P. 2015.	Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä. Kasvatustieteen väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto.
TOIMINTAKULTTUURI	
Käsikirjat ja oppaat	
Lehtinen, V. (toim.) 2008.	Building up Good Mental Health – Guidelines based on existing knowledge. Stakes.
Kirves, L. & Stoor-Grenner, M.	Kiusaavtko pienetkin lapset? Mannerheimin lastensuojeluiton ja Folkhälsanin julkaisu.
Kirves, Laura & Stoor-Grenner, Maria.	Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisy ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Mannerheimin lastensuojeluliiton ja Folkhälsanin julkaisu.
Marjamäki, E., Kosonen, S., Törrönen, S. & Hannukkala, M. 2015.	Lapsen mieli – mielenterveyttä ja varhaiskasvatukseen ja neuvoalan. Suomen Mielenterveysseura.
Repo, L. 2013.	Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Käsikirja.
Väitöskirjat	
Koivisto, P. 2007.	Yksilöllistä huomiota arkisissa tilanteissa - Päiväkodin toimintakulttuurin kehittäminen lasten itsetuntoa vahvistavaksi. Kasvatustieteen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
Tuompo-Johansson, E. 2001.	Päivähoito ja mielenterveys. Lastenpsykiatrian väitöskirja. Helsingin yliopisto.
KOHDENNETTU TUKI	
Käsikirjat ja oppaat	
Pihlaja, P. & Kontu, E. 2001.	Työkaluja päivähoiton erityiskasvatukseen. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2001:14.
Väitöskirjat	
Pihlaja, P. 2002.	Varhaiserityiskasvatus suomalaisessa päivähoitossa. Erityisen tuen tarpeet sosiaalis-emotionaalisella ja kielellisen kehityksen alueilla. Kasvatustieteen väitöskirja. Turun yliopisto.
Suhoonen, E. 2009.	Erityistä tukea tarvitsevan taaperon päiväkotiryhmään sopeutuminen: Monitapaustutkimus vuorovaikutussuhteista ja niiden rakentumisesta. Kasvatustieteen väitöskirja. Helsingin yliopisto.
Väitala, R. 2014.	<i>Jotenkin häiriöksi</i> . Etnografinen tutkimus sosioemotionaalista erityistä tukea saavista lapsista päiväkotiryhmässä. Kasvatustieteen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
MIELENTERVEYSPALVELUT	
Käsikirjat ja oppaat	
Hastrup, A. ym., (toim.) 2013.	Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen uudistaminen. Lasten kaste kehittämistyöstä pysyväksi toiminnaksi. Raportti 3/2013. THL.
Perälä M-L. ym. 2011.	Miten lasten ja perheiden palvelut vastaavat tarpeita? Vanhempain näkökulma. Raportti 36/2011. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).

Mielenterveyttä edistävät menetelmät perusopetuksessa (Liitetaulukot 8-13)

Taulukko 8. Työntekijöiden tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamista kehittävät menetelmät perusopetuksessa

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmistä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
AGGRESSION PORTAAT	ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 1.				
IHMEELLISET VUODET	ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 1.				
KANNUSTAVA VUOROVAIKUTUS	ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 1.				
MUKAVA HANIKKEEN OSAPROJEKTI: Opettajankoulutus	Opettajaksi opiskelevien tunne- ja vuorovaikutusosaamista kehittävä projekti - 3-vuotinen yhteistyö Jyväskylän opettajankoulutuslaitoksen, normaali- ja erityispedagogian tutkimuskeskusten ja terveys- ja liikuntatieteiden tutkimuskeskusten kanssa opettajankoulutuksen kehittämiseksi - seminaareja ja oppimäytenäytteitä	- vahvistaa opettajaksi opiskelevien tunne- ja vuorovaikutustaitoja - kiinnittää opettajankoulutuksessa enemmän huomiota oppilaiden sosioemotionaaliseen kehitykseen ja siihen vaikuttamiseen	Kohderyhmä: - opettajaksi opiskelevat - Jyväskylän opettajankoulutuslaitoksen henkilöstö Toteuttaja: - MUKAVA- hankkeen työntekijät	Rasku-Puttonen, H. & Rönkä, A. 2004. Opettajankoulutuksen tehtävät ja koulukulttuurin muutoksessa. http://www.mukavahanke.com/projektit/opettajankoulutus.html	
TOIMIVA KOULU Alun perin Yhdysvalloissa Thomas Gordonin kehittämä menetelmä Jatu, Sanna koulutus-suunnittelija Nuorten keskus	Opettajan vuorovaikutustaitojen kehittävä menetelmä - vuorovaikutuskurssi, jonka aikana opitaan erilaisia vuorovaikutustekniikoita (esim. eläytyvä kuuntelu, ongelmanratkaisu ja minä-viesti)	- kehittää opettajien vuorovaikutus- ja ryhmänhallintataitoja	Kohderyhmä: - opettajat Toteuttaja: - Toimiva koulu -ohjaajat	- kehittää opettajan tunne- ja vuorovaikutustaitoja, millä on vaikutusta oppilaiden ja koko oppimisyhteisön hyvinvointiin - parantaa jonkin verran opettajien kokemaa hyvinvointia - vahvistaa oppilaiden autonomisuutta ja toimijuutta Talvio, M. 2014. Menetelmää on tutkittu myös joissakin ulkomaisissa väitöskirjoissa. (ks. tarkemmin: http://www.gordontraining.com/school-programs/t-e-t-research/)	Gordon, Thomas. 2006. Toimiva koulu. http://www.nuortenkeskus.fi/valineita/koulutus/kaikki+kurssit+ja+koulutukset/toimiva+koulu+kurssi/ http://www.gordontraining.com/school-teacher-effectiveness-training-te-t-programs/
VANTAALAISEN HYVÄ MIELI	Opettajan toiminnanohjaus- sekä vuorovaikutustaitojen kehittävä menetelmä - työvälineitä ja materiaalia lapsen toiminnanohjauksen tukemiseen sekä vuorovaikutukseen oppilaan kanssa	- vahvistaa opettajan oppilaan toiminnanohjauksen taitoja sekä taitoja tukea oppilaan mielenterveyttä lähikoulussa	Kohderyhmä: - alakoulun oppilaat Toteuttaja: - opettajat		http://www.vantaa.fi/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/terveyspalvelut/mielenterveysvantaalaisen_hyva_mieli_-_hanke/materiaalia_alkakouluille
VUOROVAIKUTUS KOULUSSA Cantell, Hannele Helsingin yliopisto	Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 1.				

Taulukko 9. Lasten ja nuorten tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamista kehittävät menetelmät perusopetuksessa

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
ARVOKAS	Lasten ja nuorten sosiaalista kompetenssia vahvistava arvokasvatuksen opetusmenetelmä - materiaali Arvokas-oppituntien pitämiseen	- vahvistaa tunne- ja vuorovaikutustaitoja sekä itsehillintää - tukea eettistä kasvatusta	Kohderyhmä: - alakoulun oppilaat Toteuttaja: - luokanopettajat		Menetelmä on käytössä ainakin Espoon Hansakallion koulussa.
BELLA- SUOMI –projekti Naistenkartano	Työille suunnattu elämäntaitojen oppimisen menetelmä - ryhmätapaamisia, joissa käsitellään erilaisia nuoria tyttöjä koskevia teemoja, esimerkiksi: ystävyys, itsetunto, väkivalta, terveys	- tukea tyttönä kasvamista ja antaa välineitä arjessa selviytymiseen	Kohderyhmä: - 14–17-vuotiaat tytöt Toteuttaja: - kaikki kasvattajat		http://www.naistenkartano.com/projektit/bella-suomi/
TIETOISUUSTAIDOT KOULUSSA -osa kansainvälistä Mindfulness in schools- projektia (b) Hankkeesta vastaa Salla Maarit Volanen, Folkhälsanin tutkimuskeskus ja Helsingin yliopisto	Lasten ja nuorten sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja kehittävä menetelmä - 9 erilaista oppituntia	- vahvistaa tarkkaavuutta ja keskittymiskykyä - tukea sosiaalisia taitoja - vahvistaa stressinsieto-kykyä - lisätä onnellisuutta ja myötätuntoa	Kohderyhmä: - ala- ja yläkoulujen oppilaat Toteuttaja: - opettajat	Toimintamallin vaikuttavuustutkimus käynnissä Suomessa (Terve Oppiva Mielä (TOM)-tutkimushanke. Lisätietoja tutkimuksesta: Internet-osoitteesta: https://terveoppivamieli.wordpress.com/	http://mindfulnessschools.org/what-is-b/ Lisätietoja tutkimuksesta: http://www.folkhalsan.fi https://terveoppivamieli.wordpress.com/
DRAAMAMENETELMIIN POHJAUTUVA OHJELMA Tampereen yliopisto	Lasten ja nuorten sosio-emotionaalista hyvinvointia tukeva draamamenetelmiin pohjautuva ohjelma - erillaiset draamaharjoitukset - vanhempanillat - vanhempien ja lasten yhteiset tehtävät	- tukea lasten sosio-emotionaalista hyvinvointia - vahvistaa kodin ja koulun yhteistyötä	Kohderyhmä: - 4. ja 5. luokkalaisten oppilaat Toteuttaja: - opettajat - kouluterveydenhoitajat	- parantaa vertaisuhteita ja empatiakykyä - vähentää kiusaamista - tukee sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen oppimista Joronen, K. y.m.. 2012.	Tunne- ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen koulu yhteisössä. Joronen, Katja & Koski, Anna. 2010. Draama-interventio vaikutus 4.- ja 5.-luokkalaisten oppilaiden sosiaaliseen kompetenssiin. Kemppainen, J. ym. Sosiologiaaika-lehti aikakauslehti 2010:47, 164–173.

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
FRIENDS	ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 2.				
K 12 kasvukurssi tytöille ja pojille	Lasten ja nuorten tunne- ja vuorovaikutustaitojen vahvistava menetelmä - 12 toiminnallista tuntia	- vahvistaa lasten ja nuorten tunne- ja vuorovaikutustaitoja	Kohderyhmä: - 11–13-vuotiaat tytöt ja pojat Toteuttaja: - K 12 ohjaajat		http://k12ptk.fi
Kuuluu osaksi yhdysvaltalaisen Thomas Gordonin perustamaa Gordonin Toimivat Ihmissuhteet ry:tä.					
Suomessa toiminnasta vastaa Suomen Poikien ja Tyttöjen Keskus					
KOULUTUS ELÄMÄÄN	Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 2.				
LIONS QUEST -elämissuhteiden taitoja	Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 2.				
MIELEN HYVINVOINTI	Opetuskokonaisuus yläkoulun terveys tiedon opetukseen - Mielenterveystietojen ja -taitojen opetuskokonaisuus kolmelle vuodelle	- vahvistaa mielenterveystietoja ja -taitoja - tukea arjessa tarvittavia elämäntaitoja ja vahvistaa itseymmärrystä koulujen kanssa	Kohderyhmä: - yläkoulun oppilaat Toteuttaja: - opettajat ja muu koulun henkilökunta	Tehdyt oppinnäytetyöt löytyvät Mielenterveysseuran verkkosivuilta.	Mielen hyvinvointi -opetuskokonaisuus terveystietoon. 2009. Hannukkala, M. & Törrönen, S. Psykisistä välbefinnande. En studie i helhet i hälsokunskap. 2009. Hannukkala, M. & Törrönen, S. www.mielenterveysseura.fi
MIMI – Terve mieli, mitä kuuluu? Hyvinvointia ja ilmaisun iloa -projekti	Taidetta ja itseilmaisua hyödyntävä ennaltaehkäisevä mielenterveysprojekti - taidelähtöisiä työpajoja ja ryhmämielenterveyden edistämiseksi	- kehittää taidelähtöisiä menetelmiä ennaltaehkäisevään mielenterveytyöhön yhteistyössä esimerkiksi koulujen kanssa - tavoittaa ne nuoret, joiden perheessä tai lähipiirissä on ollut mielenterveyden ongelmia - tehdä tutuksi hyvinvointitaitteen ajattelutapaa ja käytäntöjä nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten parissa	Kohderyhmä: - 12–25-vuotiaat nuoret Toteuttaja: - projektin työntekijät yhdessä koulujen työntekijöiden kanssa		http://www.mimiotu.fi/?page_id=16
Omaiset mielenterveys-työn tukena ry. Uusimaa Sihvola, Sanni (projekti-koordinaattori)					

MUUMIEN MALLIIN	Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 2.				http://www.nuortenkeskus.fi/fi/walaineita/koulutus/kaikki+kurssit+ja+koulutukset/nuis-ku-kurssi/
NUISKU Alun perin yhdysvaltalaisen Thomas Gordonin kehittämä menetelmä	- Nuorten ihmissuhdetaitoja kehittävä menetelmä - erilaiset vuorovaikutteiset harjoitteet, joiden avulla harjoitellaan yhdessä toimimista ja vuorovaikutustaitoja	- harjoitellaan vuorovaikutustaitoja	Kohderyhmä: - nuoret, erityisesti yläkoululikäiset Toteuttaja: Nuisku-ohjaajakoulutuksen suorittaneet opettajat		
Nuisku-menetelmää koordinoi Suomessa Nuorten keskus					
RAUTA Lankinen, Mari	Positiiviseen psykologiaan perustuva ryhmämalli - Rauta –kirja - koulutukset - opetusmateriaali	- tukea oppilaan luonteenvahuuksia - vahvistaa myönteisiä tunteita ja elämäniloa	Kohderyhmä: kaikki lapset ja nuoret Toteuttaja: - opettaja - yhteisöllinen oppilashuolto		www.emotio.fi
TUNTEESTA TUNTEESEEN	Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 2.				
TUNTEIDEN VERKKO Pelastakaa lapset ry.	Internet-perustainen menetelmä nuorten elämäntaitojen tueksi - nettiaineisto nuorille (7 videot ja niihin liittyvät lyhyet tekstiosiot) käsiteltäväksi esimerkiksi opitunneilla	- tukea nettikasvatusta mm. seuraavia teemoja käsittelemällä: tunteet verkossa, tutustuminen ja luottamus netissä sekä oman seksuaalisuuden esille tuominen nettityöparistössä	Kohderyhmä: - erityisesti 13–18-vuotiaat nuoret Toteuttaja: - esimerkiksi opettajat voivat hyödyntää valmista nettiaineistoa koulussa		http://www.pelastakaa-lapset.fi/nuorisotoiminta/luettavaa-nuorille/tunteiden-verkko/
TURVATAITOJA LAPSILLE	Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 2.				
VOIMANEIDOT Lankinen, Mari	Työille suunnattu tunnekasvatusmenetelmä - 10 tytölle suunnattua ryhmätapaamista - tunnekasvatusmateriaali - Voimaneidot -kirja	- oppia tunnistamaan omia tunteita - harjoitellaan aggression ja oman tahdon ilmaisemista rakentavasti	Kohderyhmä: - nuoret tytöt Toteuttaja: - Voimaneidot -ohjaajakoulutuksen käynyt kasvatustalain ammattilainen		http://www.voimaneidot.fi/ http://www.setlementti.fi/tyttotyo/voimaneidot/ Voimaneidot. Lankinen, M. 2011
äXäri Alun perin aasialaisen Ren-Jou Liun perustama menetelmä Action for life Jattu, Sanna (koulutus-suunnittelija Nuorten keskus)	Lasten ja nuorten vuorovaikutustaitoja kehittävä toiminnallinen menetelmä - toiminnalliset harjoitteet, joiden avulla opitaan yhdessä toimimista - teoriaa ja keskusteluja	- harjoitella vuorovaikutustaitoja - tukea ryhmätyömistä - tukea itsetuntoa	Kohderyhmä: - 10–17-vuotiaat nuoret Toteuttaja: - koulutetut ohjaajat (esimerkiksi äXäri- ohjaajakoulutuksen suorittanut opettaja)		http://www.aeijaction.com/What-WeDo-TC-AFL.html

Taulukko 10. Lasten vertaistoimintaa ja osallisuutta tukevat menetelmät perusopetuksessa

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
KUMMIOPPILASTOIMINTA Mannerheimin lastensuojeluliitto	Koulunsa aloittavien oppilaiden koulunaloituksen tueksi kehitetty menetelmä - 5. ja 6. luokan oppilaat auttavat ensimmäisen luokan oppilaita tutustumaan kouluun ja luokkatovereihin	- luoda kouluun yhteisöllisyyttä - edistää uusien oppilaiden turvallista koulun alkua ehkäisemällä kiusaamista ja yksinäisyyttä	Kohderyhmä: - 1. luokan oppilaat Toteuttaja: - 5. ja 6. luokkien oppilaat	- 1. luokan oppilaat oppivat kummioppilailta koulussa toimimiseen liittyviä asioita - lisää lasten ohjattua toimintaa, mutta ei vaikuta esimerkiksi välituntitoimintaan Lappalainen, A. 2008. opinäytetyö	Kaveritaidot kaikille – opas opettajalle. Tallgren, S. 2013. Kummioppilaiden koulutusmalli http://www.mll.fi
NUORET LUUPIN ALLA Haanpää, Leena Turun yliopisto	Lasten ja nuorten osallisuutta vahvistava menetelmä - Nuoret luupin alla on hankekokoisuus, mihin kuuluu Nuoret luupin alla -koulukyselyn lisäksi kyselystä saadun tiedon jalkauttaminen lasten ja nuorten kanssa toimiville luuppi-kyselyn pohjalta järjestetään mm. kunnallisia Osallisuuden työpajoja. Osallisuuden työpajoissa nuoret ja kunnan päättäjät keskustelevat lapsia ja nuoria koskettavista asioista	- luoda vaikuttamisen kanavia, joiden avulla lapset ja nuoret saavat äänensä kuuluviin laajasti yhteiskunnassa, myös koulussa	Kohderyhmä: - lapset ja nuoret Toteuttaja: - kuntapäättäjät - opettajat	- 86% oppilasta kokee voivansa vaikuttaa vähän tai hyvin vähän koulua koskeviin asioihin - oppilaiden mahdollisuuden ja siitä kautta myös halu vaikuttaa yhteisiin asioihin vähenevät yläasteelle siirryttäessä - 45% oppilasta tietää, miten voi vaikuttaa koulun asioihin Haanpää, L. & Roos, S. 2012.	www.utu.fi Haanpää, L. & Roos, S. 2012. Nuoret luupin alla. Osallisuudesta hyvinvointiin. Turun lapsi- ja nuorisokeskuksen julkaisuja 7/2013.
LAPSET KERTOAVAT HYVINVOINNISTAAN – KUKA KUUNTELEE? (Teilis)	Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 3.				
OPPILASKUNTATOIMINTA	Laiissa säädetty lasten ja nuorten osallistumista sekä vaikuttamista edistävä toimintamuoto - oppilaskunnan hallitus - koulukohtaiset oppilaskunnan toimintamallit	- kehittää koulu yhteisön toimintaa ja vaikuttaa oppilaita/opskeiljoita koskeviin kysymyksiin - luoda hyvää koulu yhteisön yhteyshenkeä - edistää demokratiakasvatusta	Kohderyhmä: - kaikki koulun oppilaat Toteuttaja: - kaikki koulun oppilaat	- oppilaat kertoivat, että ovat voineet oppilaskuntatoiminnan kautta vaikuttaa erityisesti teemapäivien ja juhlien järjestämiseen sekä kouluympäristöön - vaikutusmahdollisuudet opetus- suunnitelmaan tai järjestysääntöihin koettiin vähäisemmiksi - oppilaskuntatoiminta koetaan tärkeäksi ja yhteisöllisyyttä lisääväksi - tärkeänä pidettiin, että oppilaskunnan ohjaava opettaja pysyy useamman vuoden samana, mikä tuo jatkuvuutta toimintaan Perusopetuksen oppilaskuntatoiminnan karttoitus 2005	Ohjeita ja materiaalia koulun oppilaskuntatoiminnan käynnistämiseen ja kehittämiseen: http://www.edu.fi/yhteisvoima http://www.edu.fi/yhteisvoima http://www.edu.fi/yhteisvoima http://www.edu.fi/yhteisvoima

TUKIOPIILASTOIMINTA Mannerheimin lastensuojeluliitto	Menetelmä 7.luokkalaisten oppilaiden koulun aloituksen tueksi - koulutetut tukioppilaat toimivat nuorempien oppilaiden tukena, järjestävät välituntitoimintaa tutustuttavat uusia 7.- luokkalaista koululuun ja järjestävät teemapäiviä	- vahvistaa toiset huomioivaa käytäytymistä - lisää nuorten osallisuutta - ennaltaehkäistä ongelmia - tukea yksilönä kehittymistä	Kohderyhmä: - 7. luokan oppilaat (noin joka kolmannessa koulussa tukioppilaat tukevat myös 8-9-luokkalaisia) Toteuttaja: - 8. ja 9. luokan oppilaat sekä opettajat ja koulun muut työntekijät	- auttaa uusia oppilaita sopeutumaan koululuun - toiminnan laatu vaihtelee eri koululuissa - toiminta on tärkeää ja mielekästä siihen osallistuville, mutta muulle kouluyhteisölle se voi jäädä vieraksiksi. - auttaa kiusaamisen ehkäisyssä - tukioppilalla huoli siitä, ettei pysty vaikuttamaan riittävästi kiusaamiseen Peura, J. (toim.) 2012.	Tukioppilastoiminnan arviointi. 2012. Peura, J. (toim.) https://ml-fi.directo.fi/kasvatustajille/tukioppilastoiminta/ MÄ OON JEE! Aineisto itseturvatekuksesta tukioppilasohjaajalle. Mannerheimin lastensuojeluliitto.
VERTAISOVITTELU Gellin, Maija	Menetelmä, jonka avulla oppilaat voivat sovittaa itse ristiriitailanteita - kaava, joka ohjaa oppilaita sovittamaan ristiriitailanteita yhdessä	- harjoitella toisen ihmisen näkökulman ymmärtämistä - kehittää sosiaalista ongelmanratkaisua ja vuorovaikutustaitoja - lisätä oppilaiden osallisuutta	Kohderyhmä: - oppilaat (soveltuu myös esikoululuun) - opettajat Toteuttaja: - oppilaat - opettajat	- oppilaat pitävät hyvänä sitä, että voivat sovittaa itse ristiriitansa - auttaa pitämään sovittelussa annetut lupaukset (88% osapuolista pitää sovittu lupauksen) - lisää ristiriitailanteiden havaitsemista ja selvittämistä Gellin, M. 2010	Sovittelu koulussa. 2011. Gellin, M. Gellin M. 2011. Lapsikin osaa sovittella. Minkälaista oppimista koulujen restoratiivinen toiminta tuottaa http://www.sovittelu.com/vertaissovittelu/assets/files/Artikkeli_Res-toratiivinen_oppiminen_MGellin_2011.pdf http://www.sovittelu.com/vertaissovittelu

Taulukko 11. Kouluyhteisön toimintakulttuuria kehittävät menetelmät perusopetuksessa

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
AITO YHDENVERTAISUUS KOULUSSA Itkonen, Tuija & Talib, Tytti-Mirja Helsingin yliopisto	Yhdenvertaisuutta lisäävä ja syrjintää vähentävä menetelmä - koulutusmateriaali, joka sisältää teoriaa sekä toimintaohjeita	- auttaa opettajaa rakentamaan ja ylläpitämään luokassa hyvää ilmapiiriä, jossa erilaisuus on voimavara - ehkäistä kiusaamista ja tarjota opettajalle työkaluja kiusaamislanteiden ratkaisemiseen - tarjota opettajalle mahdollisuus omien asenteiden tutkiskeluun	Kohderyhmä: - opettajaksi opiskelevat - opettajat Toteuttaja: - opettajat		http://www.yhdenvertaisuus.fi/hyvavatkavannot/koulutusmateriaalit/aito-yhdenvertaisuus-koulussa/
DIALOGISET VERKOSTO-MENETELMÄT	ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 4.				

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
ENNALTAEHKÄISEVÄ MONITOIMIIUUS: OSALISUUS JA SYRJÄYTYMISEN EHKÄISY OSAKSI KOULUJEN TOIMINTAKULTTUURIA (EMOK)	Oppilaslähtöistä ja perheitä osallistavaa monitoimijuuskulttuuria edistävä menetelmä - koulutukset - työpajat - materiaalit	- tukea lasten ja nuorten siirtymävaiheita kouluasteelta toiselle ja siten ennaltaehkäistä syrjäytymistä - soveltaa ja juurruttaa monitoimijuusmalliin pohjautuva monitoimijuuskulttuuri kouluihin - kehittää sosiaaliryöy ja kasvatus-tieteiden yhteistyötä	Kohderyhmä: - koko koulun yhteisö - vanhemmat Toteuttaja: - koko koulun yhteisö - kuntapäättäjät	Hanke on vielä kesken. Hanke on käynnistynyt 1.5.2015.	www.ulapland.fi
Turunen, Tuija (hankkeen vastuullinen johtaja) Lapin yliopisto					
HYPPÄÄ HYVÄN KIERTEESEEN	Menetelmä, jonka avulla voidaan tukea myönteistä vuorovaikutusta kouluyhteisössä - materiaali- ja vinkkipankki	- luoda yhteisöllistä toimintakulttuuria - vahvistaa työrauhaa - oppia tunnetaitoja	Kohderyhmä: - koko koulun yhteisö Toteuttaja: - koko koulun yhteisö		http://peda.net/veraja/lohja/kelpo/myonteinen_oppimisolmapaari
HYVEKASVATUS	ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 4.				
HYVINVOINTIOPIIMINEN	ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 4.				
HYVÄÄ MIELTÄ YHDESSÄ Hannukkala, Marjo ym. Suomen Mielenterveysseura	Menetelmä oppilaiden mielenterveyden edistämiseen sekä yhteisön toiminnan kehittämiseen - koulutus ja opetusaineisto, jota antavat valmiuksia ja välineitä mielenterveyden edistämiseen koulussa - kehittämispäivä oppilashuoltoryhmille	- vahvistaa opettajan ammatillisia mielenterveyden taitoja - kehittää yhteisöllistä oppilashuoltoa	Kohderyhmä: - koko kouluyhteisö (edustusopettajista, johdosta sekä oppilashuollostasta) Toteuttaja: - Suomen Mielenterveysseuran kouluttajat yhdessä opettajien ja rehtoreiden kanssa	Menetelmän levittäminen alussa ja vaikuttavuusarviointi kesken. Hyvää mieltä yhdessä -käsiä ja alakouluun mielenterveyden edistämiseen Mielen hyvinvointi - opetuskokousnaisuus terveystietoon www.mielenterveysseura.fi	
KASVATUSKUMPPANUUS KOULUSSA THL yhdessä eri toimijoiden kanssa (esim. Tukevasti alkuun -hanke)	Kodin ja koulun välistä toimintaa kehittävä menetelmä - koulutuskastapaamiset - dialogiset vanhempainillat - lapsi- ja perhekohtaiset koulunaloituskeskustelut	- tiivistää vanhempien ja koulun kasvattajien yhteistyötä - vahvistaa osapuolten keskinäistä kunnioitusta	Kohderyhmä: - opettajat ja vanhemmat Toteuttaja: - opettajat	- hyvä koulun ja vanhempien yhteistyö vaikuttaa myönteisesti lasten koulumenestykseen, kotitehtävien tekemiseen sekä yleiseen koulunvotukseen - hyvällä yhteistyöllä voidaan ennaltaehkäistä ongelmien syntymistä ja helpottaa niiden ratkaisemista Opetushallitus 2007.	http://www.thl.fi/fi/Fi/web/kasvatuskumppanit-fi/tyon/menettelimat/kasvatuskumppanuus Laatua kodin ja koulun yhteistyöhön -laatusuosituksen. Opetushallitus. 2007.
KOPSY - Kodin ja koulun yhteistyöprojekti Pietiläinen, Hannele (projektipäällikkö)	Menetelmä mielenterveyden edistämisen ja psykososiaalisen hyvinvointiosaamisen kehittämiseksi - opettajille tietoa mielenterveydestä ja sen tukemisesta - koulukohtaisia toimintamalleja mielenterveyden edistämiseksi	- vahvistaa opettajien mielenterveysosaamista	Kohderyhmä: - peruskoulun oppilaat - opettajat - vanhemmat Toteuttaja: - Kemi-Tornio ammattikorkeakoulun kouluttajat		Pietiläinen, H. & Vuokila-Oinonen, P. (toim.) 2012. Ilo antaa silvet.

<p>KODIN JA KOULUN YHTEISTYÖ – Mukava-hankkeen osaprojekti</p> <p>Pulkkinen, Lea MUKAVA-hankkeen tieteilijöiden johtaja</p>	<p>Kodin ja koulun välistä toimintaa kehittävää menetelmää</p> <ul style="list-style-type: none"> - vanhempien kouluvierailut - luokka- ja koulukohtaisten vanhempienverkostojen muodostaminen - opetustoimen ja vanhempien tapaamiset 	<p>- kehittää opettajien ja vanhempien välistä vuorovaikutusta ja yhteistyötä</p> <p>- tutustuttaa vanhempia toisiinsa</p>	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opettajat - vanhemmat - opetustoimi <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opettajat 	<p>Mukavaa yhdessä - Sosiaalinen alikupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Pulkkinen, Lea. 2002.</p> <p>http://www.mukavahanke.com/projektit/kk_yhteisty.html</p>
<p>MUN SIELUUN SATTUU</p> <p>Ojala, Terhi & Kontu, Elina</p> <p>Heisingin yliopisto yhteistyössä oppimisen ja koulunkäynnin tuen verkoston Valterin, lastensuojelun erityisosaamiskeskus Pesäpuu ry:n ja Palmenian kanssa</p>	<p>Menetelmä oppilaiden psyykkisen hyvinvoinnin edistämisen tueksi</p> <ul style="list-style-type: none"> - seminaarit, työpajat ja työpöytä 	<p>- vahvistaa koulujen henkilöstön valmiuksia parantaa ja ylläpitää oppilaiden psyykkistä hyvinvointia</p> <p>- kehittää ja tukea yksilöllistä ja yhteisöllistä oppilashuoltotyötä</p>	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koulu yhteisö <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - hankkeen asiantuntijat 	<p>https://tuhat.halvi.helsinki.fi/portail/fi/projects/</p>
<p>KOULURAUHA</p> <p>Mannerheimin Lastensuojeluliiton, Poliisilaitoksen, Opetushallituksen, Folkhälsanin ja Suomen Vanhempainliiton yhteinen ohjelma</p>	<p>Koulu yhteisön turvallisuutta ja hyvinvointia edistävä menetelmä</p> <ul style="list-style-type: none"> - koulurauhan julistustapahtuma - koulut laativat koulurauhaa tukevan toimintasuunnitelman 	<p>- edistää koulu yhteisön turvallisuutta ja hyvinvointia</p> <p>- vähentää ja ennaltaehkäistä kiusaamista</p>	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koko koulu yhteisö <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koko koulun yhteisö 	<p>http://www.koulurauha.fi/</p>
<p>LAPSEN MIELI</p> <p>LUONTEENVAHVUUKSIEN OPETUSOHJELMA – Vahvuuksilla vahvaksi interventio</p> <p>Talvio, M., Vuorinen, K. & Jusitalo-Malmivaara, M.</p> <p>Perustuu VIA- The Values in Action –projektiin (Peterson, C. & Seligman, M.</p>	<p>Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 4.</p> <p>Myönteistä, myötuntoista ja voimavaroja tukevaa koulukulttuuria kehittävää menetelmää</p> <ul style="list-style-type: none"> - VIA – luonteenvahvuusmittari - luonteenvahvuusoppimateriaali (perustuu menellään olevaan väitöstutkimukseen) 	<p>- auttaa oppilaita huomaamaan ja kehittämään omia ja muiden luonteenvahvuuksia</p> <p>- tukea myönteistä luokkailmapiiriä</p> <p>- lisäksi tutkimuksessa on tavoitteena selvittää, voidaanko kyseisellä pedagogisella mallilla vahvistaa myönteistä, myötuntoista ja voimavaroja tukevaa koulukulttuuria ja miten se vaikuttaa oppilaiden ja opettajien hyvinvointiin</p>	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ala- ja yläkoulujen oppilaat - opettajat <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opettajat 	<p>http://www.viacharacter.org/www/</p> <p>Interventioiden pohjalta kirjoitetaan oppimateriaalia vahvuusperustaiseen opetukseen ja kirja julkaistaan tammikuussa 2016.</p>

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
EHEYTTY KOULUPÄIVÄ - Mukava -hankkeen runkohanke Pulkkinen, Lea MUKAVA-hankkeen tieteilijän johtaja	Koulupäivän uudistaminen lapsilähtöisesti - koulupäivän rakentaminen siten, että opiskelu, lepo ja mieluisat harjastuskokemukset vuorottelevat päivän aikana	- tukea lasten sosiaalista kehitystä - vähentää lasten yksinoloa ennen ja jälkeen koulupäivän- esimerkiksi valvotulla aamu- ja iltapäivätoiminnalla - luoda perustaa hyvälle päivärytmille ja vapaa-ajanvietto-avoille - koulun verkottuminen lähimpäristöön toimintakeskukseksi	Kohderyhmä: - kaikki oppilaat Toteuttaja: - koko koulu yhteisö - vapaa-ajan ryhmät	- vähentää lasten sosiaalista ahdistuneisuutta ja masennusoireita Metsäpelto, R-L, ym. 2010.	Pulkkinen, L. & Launonen, L. Eheytytty koulupäivä: Lapsilähtöinen näkökulma koulupäivän uudistamiseen. 2005. Metsäpelto, R-L, et al. A school-based intervention program as a context for promoting socioemotional development in children. European Journal of Psychology of Education, 25, 381-398. http://www.mukavahanke.com/projektit/eheyty_koulup.html
KIVA KOULU Salmivalli, Christina & Poskiparta, E. ym. Turun yliopisto Opetus- ja kulttuuriministeriö	Kiusaamisen vastainen toimenpideohjelma - opittuun kiusaamisesta - koulun henkilökunnalle tietoa kiusaamisesta ja siihen puuttumisesta - KiVa-työmuotojen muodostaminen koululle, jonka tehtävänä on selvittää ilmitulevat kiusaamistapaukset - kiusaamisen selvittämiseen keskustelurunko - koulutukset	- vähentää ja ennaltaehkäistä kiusaamista	Kohderyhmä: - oppilaat (erityisesti 1., 4. ja 7. luokan oppilaat) Toteuttaja: - koko koulu yhteisö	Menetelmä on tutkittu laajasti Suomessa ks. http://www.kivakoulu.fi/tutkimus - vähentää kiusaamista ja lisää kouluviihtyvyyttä Kärnä, ym. 2011. - ohjelmaan osallistuneilla vähemmän ahdistuneisuusoireita Williford, ym. 2011.	http://www.kivakoulu.fi/
HYVÄÄ MIELTÄ YHDESSÄ Mä bra tillsammans Hannukkala, Marjo Suomen Mielenterveysseura	Menetelmä mielenterveyden edistämiseen alakoulussa - aineisto ja koulutus mielenterveystaitojen edistämiseksi - oppilaiden ja opettajien hyvinvointia vahvistavia toimintatapoja kouluyhteisöön sekä kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön	- tukea koulujen mielenterveysosaamista - vahvistaa oppilaiden mielenterveystaitoja - lisätä kouluyhteisön hyvinvointia	Kohderyhmä: - alakoulun oppilaat Toteuttaja: - opettajat - rehtori - yhteisöllisestä oppilashuollosta vastaava ryhmä	Menetelmän levittäminen on alussa. Vaikutavuusarvointi on kesken. Menetelmästä tehdyt oppinäytetyöt luettavissa Mielenterveysseuran Internet-sivuilta.	Hyvää mieltä yhdessä -käsikirja alakoululaisen mielenterveyden edistämiseen www.mielenterveysseura.fi
POSITIIVINEN PEDAGOGIIKKA Kumpulainen, Kristiina Helsingin yliopisto	Menetelmä tasa-arvoisen ja hyvinvoivan kouluyhteisön muodostamiseksi - positiivisen pedagogiikan materiaalipaketti	- edistää hyvinvointia ja oppilaiden elämäntaitoja - ehkäistä syrjäytymistä - edistää tasa-arvoisen ja hyvinvoivan kouluyhteisön muodostamista	Kohderyhmä: - oppilaat (soveltuu myös esikouluun) Toteuttaja: - koko koulu yhteisö	Materialipaketti löytyy OPH:n Hyvien käytäntöjen sivuilta: https://hyvatkaytannot.oph.fi/	https://tuhat.havi.helsinki.fi/portal/fi/projects/
Pro-koulu (Positiivisesti ryhmässä oppien) Savolainen, Hannu Projektin johtaja Itä-Suomen yliopisto	Koko koulun toimintamalli positiivisen käyttäytymisen tukemiseksi - toimintamalli, jonka avulla voidaan kehittää koko koulun toimintaa positiivista käyttäytymistä tukeviksi	- tarjota ratkaisuja mm. työrauhongelmiin ja käyttäytymisen pulmiin - kehittää koulun omaa laatutyötä, opetusmenetelmätystä sekä oppilashuoltoa	Kohderyhmä: - kouluyhteisö Toteuttaja: - opettajat ja koulun johto	Tutkimus käynnistynyt syksyllä 2013	http://www.prokoulu.fi/info/

PULINAPAJA Suomen Mielenterveysseura	Ehkäisevän kriisityön menetelmä - tietoa, tukea ja työvälineitä ehkäisevään kriisityöhön - tutkimustietoa nuorten ehkäisevästä kriisityöstä ja sen edelleen kehittämisestä	Kohderyhmä: - yläkoulun oppilaat Toteuttaja: - koko koulu yhteisö	- koulun henkilökunta piti toimintaa erittäin tärkeänä - oppilaat kokivat tärkeänä erityisesti mahdollisuuden keskustella päivästävänsä tukihenkilön kanssa - yli puolet oppilaista piti keskeisiä toimintoja tarpeellisina Juote, A. ym. 2009.	www.mielenterveysseura.fi Vinkkilista hyväksi koetuista käytännöistä ja toimintamuodoista. 2012. Suomen mielenterveysseura.
PYSYVÄT PIENRYHMÄT (väiryhmät) Niemi, P. ym. Turun yliopisto	Yhteisöllisyyttä kehittävä toimintamalli - pysyvien pienryhmien toimintamalli, jossa luokka jaetaan 4-7 oppilaan ryhmiin, jotka pysyvät yhdessä lukuvuoden ajan	Kohderyhmä: - yläkoulun oppilaat ja opettajat (soveltuu myös alakouluun) Toteuttaja: - opettajat	- enemmistö oppilaita pitää toimintaa myönteisenä. Osa toivoisi ryhmien vaihtuvan lukuvuoden aikana - vähentää yksinäisyyttä - tukee myönteistä vuorovaikutusta oppilaiden kesken - edesauttaa uusien ystäväyhteyksien syntyä - tarjoaa mahdollisuuden sosiaalisten taitojen oppimiseen osana jokapäiväistä koulutyötä Päivi, N.y.m. 2012. Sosioemotionaalinen oppiminen ja hyvinvointi yläkouluikäisissä - tutkimuksessa selvitetään ”Pysyvät pienryhmät” -mallin toteutus- ja vaikutuksia oppilaiden sosioemotionaaliseen kehitykseen ja hyvinvointiin, koulutyöskentelyyn ja vertaisvuorovaikutukseen kouluyhteisössä. (Lisätietoja: http://www.utu.fi/fi/yllk-sikot/edu/tutkimus/painopisteet/projektit/lieto/Sivut/home.aspx)	Niemi, P. ym. Pysyvät pienryhmät oppimisyhteisönä yläkoulussa – oppilaiden ja opettajien kokemuksia kehittämisohjelmasta. Kasvatus (4), 391-405.
TYÖRAUHA KAIKILLE Närhi, Vesa (hankevas- taava) Niilo Mäki instituutti	Työrauhaongelmia ehkäisevä toimintamalli - työrauhaongelmia ennaltaehkäisevä ja niitä korjaava tukitoimimalli sekä opas ohjaajalle	Kohderyhmä: - yläkoulun oppilaat Toteuttaja: - yläkouluikäisten oppilaiden kanssa työskentelevät aikuiset	- tukea nuorten tervettä kasvua - ohjata nuoria pitämään huolta omasta hyvinvoinnistaan sekä vähentää erilaisten elämään liittyvien vastoinkäymisten aiheuttamaa kuormitusta	Työrauha kaikille -tukitoimintamalli yläkoulun työrauhaongelmiin. Opas ohjaajalle. Kiiski, T. Niilo Mäki Instituutti.
YHTEISPELI Kampman, M., Solantaus, T., Anttila, N. & Ojala, T. ym. Santalahti Päivi Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos	Menetelmä, jonka tarkoituksena on kehittää koulujen toimintatapoja ja enemmän lasten tunne- ja vuorovaikutustaitoja tukeviksi - käytännöllisiä toimintatapoja koulun eri osa-alueille: luokkaan, kotiin ja koulun yhteistyöhön, koulun kehittämiseen, työyhteisölle sekä esi- ja alkuopetuksen yhteistyöhön - koulutukset - oppaat	Kohderyhmä: - koko koulu yhteisö Toteuttaja: - opettajat - rehtori - vanhemmat	- vähentää työrauhaongelmia - parantaa oppimisympäristöä - vahvistaa lasten tunne- ja vuorovaikutustaitoja, hyvinvointia ja mielenterveyttä	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-586-8 Yhteispelejä - arviointitutkimus menetelmien turvallisuudesta, soveltuvuudesta ja koetusta hyödyistä. Appelqvist-Schmidlehner, K. ym. 2015.

Taulukko 12. Kohdennettua tukea tarvitseville lapsille ja nuorille suunnatut menetelmät perusopetuksessa

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
AGGRESSION REPLACEMENT TRAINING® (ART) Yhdysvaltalaisen Arnold P. Goldsteinin & Barry Glickin kehittämä menetelmä Röning, Tiina Suomen ART ry. puheenjohtaja	Lasten ja nuorten sosiaalisia ja motorisia taitoja vahvistava menetelmä - toiminnalliset ryhmäharjoitukset - koulutukset ja opas	- kehittää lapsen ja nuoren moraalista ajattelua, itsehillintää ja sosiaalisia taitoja	Kohderyhmä: - 12-17-vuotiaat nuoret (erityisesti aggressiivisille nuorille) Toteuttaja: - opettaja tai muu ART- koulutuksen käynyt ammattilainen	- antaa toimintamalleja oman toiminnan ohjaamiseen haastavissa tilanteissa - antaa eväitä itsehillinnän kasvulle Kolari, J. 2007. Ohjelmaa on tutkittu laajemmin ulkomailla esim. - vähentää ongelmakäyttäytymistä - vahvistaa sosiaalisia taitoja Koposov, R. ym. 2014.	www.suomenart.com
CAMILLE	Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 5.				
DISA (Din Inre Styrka Aktiveras, Sinun Sisäinen Voimasi Aktivoidaan) Perustuu yhdysvaltalaisen Aron Beckin kognitiivisesta terapiasta kehittelemään menetelmään Lisätietoja Suomessa: Selli, Kati Barnavårdsföreningen i Finland r.f.	Kognitiivinen käyttäytymisterapeuttinen menetelmä - 10 ryhmätapaamista	- parantaa stressin ja negatiivisten ajatusten käsittelyä - vähentää ja ennaltaehkäisee masentuneisuuden oireita	Kohderyhmä: - erityisesti masennusoireista kärsivät nuoret Toteuttaja: - Disa-koulutuksen käyneet kasvatusalan ammattilaiset tai muut nuorten parissa työskentelevät ammattilaiset	Lähimmät tutkimukset löytyvät Ruotsista esim. - vähentää tyttöjen masentuneisuusoireita - parantaa kykyä käsitellä negatiivisia ajatuksia Treutiger, B.-M. ym. 2006. http://familiehornan.bvif.fi/fin/palvelut/kouluille/disa_projekti/	Yhdysvaltalainen alkuperäismalli kuvataan teoksessa The Adolescent Coping With Stress Class: Leader Manual. Clarke, G. 1995. http://www.niitykkappeli.net/hiijaiten-tyttojen-ryhmat http://www.espoonseurakunnat.fi/
HILJAISTEN TYTTÖJEN RYHMÄ Espoon seurakuntayhtymän Korsi-projekti Hyttönen, Taru (vastaava työntekijä)	Työille suunnattu ryhmämuotoinen toimintatapa - ryhmätapaamiset	- tukea hiljaisia tyttöjä	Kohderyhmä: - alakoulu- ja yläkoululikäiset tytöt Toteuttaja: - ohjaajakoulutuksen saanut kasvatusalan ammattilainen	Kokemukset ja palaute toiminnasta ovat olleet positiivisia sekä innostuneita (Espoon seurakuntayhtymä)	http://www.niitykkappeli.net/hiijaiten-tyttojen-ryhmat http://www.espoonseurakunnat.fi/
ICEHEARTS Turkka, Ville Suomen Icehearts ry.	Joukkueurheilun toimintamallin hyödyntäminen sosiaalisen ja vapaa-ajan tueksi - joukkueurheilu - retket ja leirit - erilaiset tapaamiset	- ennaltaehkäistä syrjäytymistä - edistää sosiaalisia taitoja - luoda lapsille pitkäkestoinen ja turvallinen aikuisen läsnäolo läpi kasvun nivelvaiheet	Kohderyhmä: - lapset, jotka tarvitsevat Icehearts-yhteisön tukea esikoululikäisestä nuoreen aikuisuuteen Toteuttaja: - päävastuu on Icehearts -kasvattajilla, jotka tekee yhteistyötä esikoulun opettajien, peruskoulun opettajien, rehtorin sekä iltapäiväohjaajien kanssa	- tukee lapsen mahdollisuutta hyvään elämään - parantaa perheiden elämänlaatua Aronniemi, M. & Levola, J. 2007. - THL käynnistänyt v. 2015 tutkimuksen, jossa tarkastellaan toimintamallin vaikutuksia sekä lasten, nuorten ja perheidensä kokemuksia toiminnasta	www.icehearts.fi

<p>KASVATUSKESKUSTE- LU (Kaake)</p>	<p>Keskustelumalli silloin, kun oppilas on toiminut vastoin koulun sääntöjä</p> <ul style="list-style-type: none"> - Oppilaan ja opettajan (rehtorin tai muun koulun aikuisen) kanssa käytävä kasvatuskeskustelu, joka käydään silloin, kun oppilas on toiminut vastoin koulun sääntöjä. (Oppilaan huoltajalla on mahdollisuus osallistua keskusteluun, jos se katsotaan tarpeelliseksi.) 	<p>- kuvata oppilaan ei-toivotuttu toiminta ja selvittää käyttäytymisen syyt ja seurauksia - turvata oppilaan ja muiden oppilaiden hyvinvointi jatkossa</p>	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - oppilas, joka on toiminut vastoin koulun toimintaohjeita <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rehtori tai opettaja - huoltajan on mahdollista olla mukana 	<p>http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131267</p> <p>Eri kouluilla hieman erilaisia versioita Kaake-lomakkeesta.</p> <p>Esim. Panelian koulu: http://paneliankoulu.eura.fi/Default.aspx?id=38</p> <p>Metsäkylän koulu: http://peda.net/veraja/ylajarvi/metsakylala/kaake</p>	<p>http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131267</p>
<p>KELPAAAN, OSAAN JA USKALLAN -hanke</p> <p>Osahanke Espoon srkn Korsin projektista Salmirinne, Heidi ja Malinen, Antti</p>	<p>Ryhmänuotoinen toimintatapa</p> <ul style="list-style-type: none"> - koulupäivän aikana kokoontuvat ryhmätapaamiset 	<p>- vahvistaa nuoren itsetuntemusta</p>	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - yläkoulun oppilaat, joista on herännyt huoli koulussa <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - seurakunnan ja koulun työntekijät 	<p>http://www.espoonseurakunnat.fi/web/seurakuntayhtyma/korsi-projekti/-/asset_publisher/48Uj3zFF0KF/content/id/728656</p>	<p>http://www.espoonseurakunnat.fi/web/seurakuntayhtyma/korsi-projekti/-/asset_publisher/48Uj3zFF0KF/content/id/728656</p>
<p>KRIISI-INTERVENTIO PERUSKOULUSSA OPPILAAN ITSEMURHAN JÄLKEEN</p> <p>Pojjula, Soili</p>	<p>Psykiatrisen sairaanhoitajan toteuttama kriisi-interventio</p>	<p>- tutkia kriisi-intervention merkitystä ja vaikuttavuutta oppilaan itsemurhan jälkeen</p>	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - yläkoulun oppilaat koulussa, jossa oppilas on tehnyt itsemurhan <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - psykiatrisen sairaanhoitaja tai lääkäri 	<p>Lapsi ja kriisi. 2008. Poijula, S.</p> <p>Psykologinen työ akuuteissa kriiseissä. Suositus hyvistä käytännöistä. Vainikainen, M-P. Psykologia 45 (01), 2010.</p>	<p>Lapsi ja kriisi. 2008. Poijula, S.</p> <p>Psykologinen työ akuuteissa kriiseissä. Suositus hyvistä käytännöistä. Vainikainen, M-P. Psykologia 45 (01), 2010.</p>
<p>LEVOTTOMAT TUHKIMOT</p> <p>Gjerstad, Eevastiina Non Fighting Generation ry (NFG).</p>	<p>Aggressiivisesti käyttäytyvien tyttöjen vertaistoiminta</p> <ul style="list-style-type: none"> - tytöille suunnatut keskustelun ja arvokasvatukseen perustuvat vertaistukiryhmät nuorisokasvatustilan kanssa 	<p>- ennaltaehkäistä ja vähentää 13-18-vuotiaiden tyttöjen aggressiivista käytöstä ja itsensä vahingoittamista</p>	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 13-18-vuotiaat aggressiivisesti ja/tai itsetuhoisesti käyttäytyvät tytöt <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - NFG:n työntekijät yhdessä koulun, terveydenhuollon tai sosiaalitoimen työntekijöiden kanssa 	<p>Gjerstad, Eevastiina. Levottomat tuhkimot – tutkimus tyttöjen väkivallasta. 2011.</p> <p>www.nfg.fi</p>	<p>Gjerstad, Eevastiina. Levottomat tuhkimot – tutkimus tyttöjen väkivallasta. 2011.</p> <p>www.nfg.fi</p>
<p>MAESTRO-stressinhallintakurssi nuorille</p> <p>Alun perin yhdysvaltalaisen Gregory Clarken kehittämä menetelmä Muokattu osana Vantaan Sateenvarjo-projektia 2002-2005. Käytössä nykyisin esim. Vantaan kaupungilla.</p>	<p>Stressinhallintakurssi</p> <ul style="list-style-type: none"> - ryhmätapaamiset - kotitehtävät - käsikirja ja työkirja 	<p>- ennaltaehkäistä masennusta</p> <p>- lisätä yhteistyötä eri toimijoiden välillä</p> <p>- lisätä osallisuutta ja ennaltaehkäistä syrjäytymistä</p>	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 14-28-vuotiaille nuorille, joilla on lievä masennusoireilu ja kuormittavaa stressiä <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koulukuraattori - terveydenhoitaja - psykologi 	<p>MAESTRO Ohjaajan käsikirja Clarke, G. ym. 2010</p> <p>MAESTRO Nuoren työkirja Clarke, G. ym. 2010</p>	<p>MAESTRO Ohjaajan käsikirja Clarke, G. ym. 2010</p> <p>MAESTRO Nuoren työkirja Clarke, G. ym. 2010</p>

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
MALTTI Niilo Mäki instituutti (NMI) sekä Jyväskylän perheneuvolan lasten tutkimuslinikka Marika Haakana (yhteyshenkilö NMI)	Tarokkaavuuden ja toiminnanohjauksen ryhmäinterventio - 20 ryhmätapaamista - käsikirja	- parantaa tarokkaavuuden kohdentamista ja ylläpitämistä - vähentää impulsiivista käytöstä - vahvistaa toiminnanohjauksen taitoja - tuottaa onnistumisen kokemuksia - tukea sosiaalisia taitoja	Kohderyhmä: - 8-11-vuotiaille lapsille, joilla on tarokkaavuuden ja oman toiminnanohjauksen vaikeuksia sekä ongelmia impulsiivisen kontrollioimisessa (menetelmän periaatteita ja taitoja voidaan käyttää soveltaen myös muun ikäisten lasten ja nuorten kanssa) Toteuttaja: - kuntoutusryhmää voi pitää psykologi, opettaja, koulukuraattori, sairaanhoitaja tai erityisopettaja	- lasten vanhempien ja opettajien arvio lasten tarokkaavuuden ja toiminnanohjauksen taidoista muutettiin myönteiseen suuntaan kuntoutuksen myötä. - vaikuttaa myönteisesti vanhempien kokemukseen omasta vanhemmuudestaan - vahvistaa myönteisiä ohjaamisen keinoja ja vähentää kielteisiä (esim. fyysisiä kurinpitoo) Maltti-ryhmäkuntoutuksen vaikutavuuden arviointi jatkuu Suomen Akatemian rahoittamassa Seldi-hankkeessa.	Maltti - tarokkaavuuden ja toiminnanohjauksen ryhmäkuntoutus -käsikirja Paananen, M. ym. 2011 https://hyvatkaytannot.oph.fi
NUORTEN ELÄMÄNHALLINTARYHMÄT Osahanke Espoon sr:n Korsi-projektista Pasanen, Marika	Elämänhallintaryhmä - Ryhmätapaamiset, joissa käsitellään erilaisia nuoruuteen liittyviä teemoja. Kolmella tapaamiskerralla myös vanhemmat ovat mukana.	- tukea nuorten elämänhallintaa - osallistaa vanhempia	Kohderyhmä: - 6. ja 7. luokan oppilaat, joista on herännyt huoli koulussa tai kotona Toteuttaja: - seurakunnan ja koulun työntekijät	Espeen seurakunta	
OMIS - Oppimisvaikeudet ja lapsen oma kokemus Aro, Tuuja Niilo Mäki instituutti	Lapsen itsetuntoa ja myönteistä kehitystä tukeva menetelmä silloin, kun lapsella on oppimisvaikeuksia - tieto-, arviointi- ja työskentelymateriaalia, jonka avulla lapsi tai nuori itse tai yhdessä aikuisen kanssa voi työstää vaikeuteen liittyviä kokemuksiaan. - Opas-sarja oppimisvaikeuksista	- lisätä tietoisuutta lasten ja nuorten omien kokemusten merkityksestä oppimisvaikeuksien yhteydessä - kerätä tietoa lasten ja nuorten kokemuksista ja lasten sekä tukemisen keinoista	Kohderyhmä: - lapset, joilla on oppimisvaikeuksia Toteuttaja: - opettajat - terapeutit - vanhemmat	http://www.nmi.fi/projektit/opaattiveet/omis-oppimisvaikeudet-ja-lapsen-oma-kokemus-2011-2013 Aro, T. ym. 2014. Oppilaan minäkuva ja luottamus omiin kykyihin. Paananen, M. ym. 2012. Minä koululaisena -kysely. Teoksessa Oppilaan minäkuva ja luottamus omiin kykyihin Järviuoma, E. ym. 2014. Opas-sarja oppimisvaikeuksista www.uef.fi	
SOSIAALISET JA EMOTIOONALAISET VAIKEUDET KOULUSSA Lappalainen, Kristiina Itä-Suomen yliopisto	Virtuaalisiin työkaluihin perustuva menetelmä sosioemotionaalisten vaikeuksien ennaltaehkäisyyn sekä tunnistamiseen - virtuaalisia työkaluja opettajille - arviointi- ja seurantavälineitä sosiaalisten ja emotionaalisten vaikeuksien tunnistamiseen	- tukea oppilaiden sosioemotionaalista kehitystä - auttaa opettajia tunnistamaan ja ennaltaehkäisemään mahdollisia ongelmia	Kohderyhmä: - esi- ja alkuopetuksen oppilaat Toteuttaja: - esi- ja alkuopettajat		
TAJUUA MUTI - Iiputustointamalli Espoon ja Mikkelin kaupungit	Tiedonvälitysjärjestelmä - sähköinen tiedonvälitysjärjestelmä, johon lapsen tai nuoren kanssa työskentelevä aikuinen voi ilmaista huolensa lapsen tai nuoren hyvinvoinnista, jolloin hänelle voidaan tarjota tarvittavaa apua	- parantaa tiedonkulkua eri ammattilaisten välillä - auttaa lasta tai nuorta mahdollisimman aikaisin - mahdollistaa eri alan asiantuntijoiden verkostoituminen	Kohderyhmä: - 9-28-vuotiaat lapset ja nuoret, joista on herännyt huoli Toteuttaja: - kaikki lapsen tai nuoren kanssa toimivat aikuiset		http://www.espooli.fi/fi-FI/Kulttuuri_ ja liikunta/Nuorisotajuua_muti_Projekti

<p>VALOA ELÄMÄÄN - menetelmien kehittämishanke nuorten itsemurhien ehkäisemiseksi</p> <p>Non Fighting Generation ry. Hannila, Pyry (hankekoordinaattori)</p>	<p>Tunnistamisen, lyhytneuvonnan ja yksilöauttamisen menetelmiä terveys- ja opetusalan ammattilaisille</p> <ul style="list-style-type: none"> - menetelmiä, joiden tarkoituksena on ennakoida nuorten itsemurhariskiä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa 	<ul style="list-style-type: none"> - tunnistaa ja auttaa itsetuhoisesti oirehtivia nuoria - tukea nuorta löytämään vaikeasta elämäntilanteestaan huolimatta myönteisiä kiinnukohtia sekä edistää tarkoituksellisuuden kokemuksia nuorten elämässä 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 13–25-vuotiaat itsetuhoisesti oirehtivat nuoret (erityisesti nuoret, jotka kokevat tarkoituksettomuuden tunnetta, alakulua ja yleisluonteista pahoinvointia, mutta joilla ei vielä ole diagnosoitua mielenterveysongelmaa.) <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opettajat - kouluterveydenhoitajat 	<p>www.nfng.fi</p>	
<p>VERTAISRYHMÄT AVIOERON KOKENEILLE LAPSELLE JA NUORILLE (Taikuri- ja Vetskariryhmät)</p> <p>Haverinen, Tina & Tonttila, Teea Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto</p>	<p>Vertaisryhmät avioeron kokeneille lapsille ja nuorille</p> <ul style="list-style-type: none"> - Taikuri – 7–12-vuotiaiden ryhmätapaamiset, joissa vanhempien eroa käsitellään leikkien, pelaamisen, askartelun, piirtämisen ja puhumisen kautta. - Vetskari – 12–18-vuotiaiden nuorten pienryhmät, joissa on mahdollisuus selkiyttää omaa tilannetta ja suhteita läheisiin, kuulla muiden kokemuksia, sanoittaa tunteita ja pohtia voimavaroja ja vahvuuksia. - ohjeita kasvattajille, miten tukea vanhempiensa avioeron kokenutta lasta 	<ul style="list-style-type: none"> - tukea lasta tai nuorta avioerotilanteessa - lapsen/nuoren psyykkisen hyvinvoinnin tukeminen - antaa nuorille eväitä oman parisuhteen ja vanhemmuuden rakentamiselle tulevaisuudessa 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 7–18-vuotiaat lapset ja nuoret, jotka ovat kokeneet vanhempiensa avioeron <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koulutetut ohjaajat 	<p>http://www.suomenkasvatus.fi/jarjesto/toiminta/tukea-lapsille-ja-nuorille</p> <p>Kun elämä on revennyt - opas nuorelle vanhempien erotilanteessa. 2012. Nivala, A. & Tonttila, T. Nuoren tukeminen vanhempien erotessa – tutkimusnäkökulmia ja hyviä käytäntöjä. 2012. Aapola-Karri, S. & ym. (toim.) Nuoren tukeminen vanhempien erotilanteessa – opas ammattilaisille – vinkkejä ryhmämuotoisesta tukemisesta. 2011. Nivala, A. & Tonttila, T.</p>	
<p>VÄLITTÄMISEN KOODI</p> <p>Koivuluoma, Minna (projektipäällikkö) Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymä</p>	<p>Etsivään nuorisotyöhön linkittyvä toimintamalli ja tiedonvälitysjärjestelmä</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sähköinen tiedonvälitysjärjestelmä, jonka kautta nuori voi pyytää tukea itselleen. Myös huoltaja voi pyytää tukea tiedonvälitysjärjestelmän avulla lapselleen. Lisäksi viranomaiset ja kolmannen sektorin toimijat voivat luovuttaa tiedon tarpeessa olevan lapsen/nuoren auttaa lasta/nuorta elämän pulmissa eteenpäin. 	<ul style="list-style-type: none"> - tukea lapsen/nuoren elämäntilanteen kehittymistä varhaisin tukitoimin - ennaltaenkaistia syrjäytymistä - kehittää asiakaskesteistä palvelutarjontaa monialaisen yhteistyön avulla 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 0–28-vuotiaat lapset ja nuoret itse, huoltajat/perheet ja lasten/nuorten kanssa toimivat viranomaiset ja kolmannen sektorin toimijat <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Etsivä nuorisotyö ja henkinen ensiapu (Virka-ajalla pyyntöön vastaa etsivä nuorisotyö ja virka-ajan ulkopuolella henkinen ensiapu) 	<p>http://valittamisenkoodi.fi/</p>	<p>Välittämisen koodi projektissa toteutettava arviointiyö. 1.vaihe valmistunut kesällä 2015. 2.vaihe määrittäminen vuoden 2016 loppuun mennessä. Arviointiyön toteuttavat Tampereen yliopistolta professori Eija Paavilainen ja tutkija Tuula Leppäkoski</p>

Taulukko 13. Mielenterveyspalveluja sekä opiskeluhuoltoa kehittävät menetelmät perusopetuksessa

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
MDFT (Multidimensional Family Therapy) eli monimuotoinen perheterapia Suomen mielenterveysseura	Monimuotoisen perheterapian mielenterveyspalvelumalli, jossa yksi henkilö koordinoi nuoren kuntoutuksessa kaikilla sektoreilla - tapaamiset 3-6 kuukauden ajan 2-3 kertaa viikossa	- vahvistaa perheen vuorovaikutusta - löytää nuorelle uusia toimintamalleja ja integroida ne osaksi perheen arkea - tukea tunteiden tunnistamista ja tutkimista	Kohderyhmä: - nuoret, joilla on laaja-alaisia ongelmia, kuten päihde-, käytös- tai mielenterveysongelmia tai ongelmia koulunkäynnissä Toteuttaja: - MDFT-ohjaaja yhdessä nuoren kehitysympäristöjen toimijoiden kanssa	- auttaa perheitä toimimaan yhdessä ilman riitelyä - tukee nuoren koulussa käyntiä - vahvistaa vanhemmuutta - rauhoittaa nuoren käyttäytymistä - vähentää nuorten laitos- ja osastoitoja Ehrling, L. 2014.	http://www.mielenterveysseura.fi/kehittaminen/lapset_nuoret_ja_perheet/palaset_kohdalleen_hanke/mofft_tyontekijalle Uusi työtapa nuoren monimuotoisiin ongelmiin. Kokemuksia MDFT:n mahdollisuuksista. 2014. Ehrling, L. Treating adolescent substance abuse using multidimensional family therapy. Teoksessa Evidence-based psychotherapies for children and adolescents (Weisz & Kazdin, 2010) Multidimensional family therapy: a science-based treatment for adolescent drug abuse. Teoksessa Handbook of clinical family therapy (Lebow, 2005). "Paina kaasua, kun kuulet tunnetta" Yhdistelmähoitot syrjäytymisvaarassa olevien nuorten hoidossa (Ehrling, 2010). Perheterapia, 4. vuosikerta (2010).
NUORTEN MIELENTERVEYSTALO Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri	Psyykkistä hyvinvointia edistävä nettipalveluiden kokoelma - apua ongelmien tunnistamiseen, tietoa erilaisista tuki- ja hoitomuodoista, sekä niihin ohjautumisesta - mahdollisuus nettiterapiaan	- tukea nuorten mielenterveyttä - tarjota tietoa mielenterveydestä ja siihen liittyvistä ongelmista	Kohderyhmä: - nuoret - opettajat - vanhemmat Toteuttaja: Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin henkilöstö		https://www.mielenterveystalo.fi/nuoret/Pages/default.aspx
OPPILAS- JA OPISKELUHUOLLON JOHTAMINEN -hanke Osa THL:n Lapsi- ja nuorisoyksikön Peräjä, Marja-Leena	Oppilas- ja opiskeluhuoltoa kehittävä hanke - tutkimus oppilas- ja opiskeluhuollon tilanteesta ja kehittämistarpeista - oppilas- ja opiskeluhuollon johtamisen mallin kehittäminen ja mallin arviointi	- kehittää opiskeluhuoltoa ja sen johtamista sisällöllisesti	Kohderyhmä: - ala- ja yläkoululikäiset nuoret - toisen asteen opiskelijat Toteuttaja: - opettajat - oppilas- ja opiskeluhuolto	Menetelmän toteutus vielä kesken.	https://www.thl.fi/web/lapset_nuoret_japerheet/peruspalvelut/opiskeluhuolto
TOIMIVA LAPSI JA PERHE					

Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 6.

<p>YEESI-PISTE Nuorten mielenterveysseura- Yeesi ry.</p>	<p>Matalan kynnyksen kohtaamispaikka nuorille</p> <ul style="list-style-type: none"> - nuorten ylläpitämä kohtaamispaikka, johon kuka tahansa voi tulla oleskelemaan ja keskustelemaan ohjaajan kanssa omasta mielen hyvinvoinnistaan 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kouluikäiset lapset ja nuoret <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Yeesi ry:n työntekijät - nuoret 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - jakaa tietoa mielen hyvinvoinnista - tarjota mahdollisuus keskustella mielen hyvinvointiin liittyvistä asioista 	<p>http://www.yeesi.fi/ammattilaisille/yeesi-piste/</p>
<p>Lasten Kaste - ohjelmaan kuuluvat lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen kehittämishankkeet (peruskouluikäiset)</p> <p>Lasten Kaste -ohjelma on sosiaali- ja terveysministeriön lasten, nuorten ja perheiden palveluiden valtakunnallinen kehittämishankkeita vuosille 2008-2015. Kaste-ohjelmaa varten on luotu maanlaajuinen kehittämisverkosto, jossa Suomi on jaettu viiteen kehittämisalueeseen: Etelä-Suomi, Itä- ja Keski-Suomi, Länsi-Suomi, Pohjois-Suomi sekä Väli-Suomi. Alueellisten hankkeiden sisällä on monia pienempiä osahankkeita. Katsauksessa on mukana hankkeet, joissa varhaiskasvatus tai koulu on mukana toimijana.</p>				
<p>ETELÄ-SUOMI Lapsen ääni kehittämisohjelma</p>				
<p>ETELÄ-KYMIENLAAKSON PERHEPALVELUVERKOSTO</p> <p>Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 6.</p>				
<p>JERI Roine, Mikko HUS-HYKS</p>	<p>Mielenterveyshäiriöiden varhaisinterventioita kehittävä hanke</p> <ul style="list-style-type: none"> - erikoissairaanhoidon ja peruspalveluiden yhteistyömalli, jossa perustason työntekijä ottaa yhteyttä työhöryhmään - yhteydenottaja, nuori, nuoren lähipiiri ja työryhmän edustaja tapavat nuoren kotona tai koulussa 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 13-22-vuotiaat nuoret ja heidän perheensä <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - JERI- työntekijät yhdessä oppilashuollon, vanhempien sekä lastensuojelun työntekijöiden kanssa 	<p>- ennaltaehkäistä mielenterveyshäiriötä ja puuttua niihin varhain</p> <ul style="list-style-type: none"> - osallistaa nuorta ja perhettä - kehittää yhteistyöverkostoa 	<p>Jeri -projektin loppuraportti hankkeelta 2011-2013.</p>
<p>KEHIKKO – Kaakkoi-Suomen lasten ja nuorten hyvinvoinnin kehittämiskosto</p> <p>Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 6.</p>				
<p>KOUVOLAN PERHEPALVELUVERKOSTO – HANKE</p> <p>Psykiatriset työskentely eteläisen Kouvolan alueella</p>	<p>Psykiatrisen sairaanhoitajan toiminta koululla</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1-5 tapaamista lapsen tai nuoren sekä tarvittaessa perheen kanssa - oppilaan havainnointia luokkai- tai ryhmätilanteissa - yhteydenpitoa vanhempiin ja tarvittaviin yhteistyökumppaneihin - opettajien ja oppilashuoltotyöryhmän konsultointia oppilaan tukemiseksi koulussa 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ala- ja yläkoulun oppilaat <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - psykiatriset sairaanhoitajat yhdessä koulun työntekijöiden ja oppilaan vanhempien kanssa 	<p>- tarjota tukea oppilaille heidän omassa kasvuympäristössään</p> <ul style="list-style-type: none"> - tarjota opettajille, oppilashuoltoryhmille sekä vanhemmille keinoja tukea psyykkisesti oireilevaa lasta tai nuorta 	<p>Siltala, E. & Paajanen, M. 2010. Mitä Kasteesta on kasvamassa?</p>

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmäästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
LAPSEN ÄÄNI KOU- LUSSA Kainulainen, S. Tutkimusjohtaja Helsingin Diakonia-ammattikorkeakoulu	Varhaisen tuen toimintamallit - koulu tutuksi tuleville ekaluokkalaisille - kummitoiminta - välituntileikkien ohjaus - tyttöjen kerho - tunnetaidot –iltapäiväkerho - terveyden edistämisen teema- tuokiot - aamuhetki vanhemmille - koulutus koulun henkilökunnalle - ammattikorkeakoulu ja alakou- lun yhteistyömalli - sosiaaliohjaus	- lisätä lasten osallisuutta kehittä- mällä varhaisen tuen toiminta- malleja	Kohderyhmä: - alakoulun oppilaat sekä työnte- kijät Toteuttaja: - Diakonia-ammattikorkeakoulu opiskelijat ohjaajineen	- oppilaat ottivat lähituen ja ver- taisryhmätoiminnan muodot hyvin vastaan ja hyötyivät niistä - vanhemmat kokivat aamuhetket kouluilla hyväksi ja helposti lähes- tyttäväksi toimintamuodoksi kou- luilla - erityisen hyvänä toimintamuoto- na kouluissa pidettiin välituntitoi- mintaa, mikä pyritään juurrutta- maan osaksi koulun arkea - moniammatillisen ja monialaisen yhteistyön kehittäminen koettiin haastavana Armento, A., ym. 2011. Etelä-Suo- men Lapsen ääni – Lapsen ääni koulussa. Loppuraportti. Armento, A., ym. 2011. Etelä-Suo- men Lapsen ääni – Lapsen ääni koulussa. Loppuraportti.	Armento, A. ym.. 2011. Etelä-Suo- men Lapsen ääni – Lapsen ääni koulussa. Loppuraportti. Diakonia- ammattikorkeakoulu julkaisuja D. Työpapereita 57. Tampere: Juve- nes Print
NUORTEN INTENSIIVIME- NETELMÄ – VINSSI Männistö, L. Projekti- päällikkö Helsinki, Espoo ja Vantaa	Intensiivimenetelmä huostaanotto- jen ja lastensuojelutarpeen vähen- tämiseksi - tavoitteen asettelu ja alkuvaiheen tilannearviointi - määrääkäsaimen tukiohjelma - huolellinen jälkiseuranta	- vähentää huostaanottoja - lisätä moniammatillista yhteis- työtä - kehittää intensiivimenetelmää	Kohderyhmä: - 12-14-vuotiaat lapset ja nuoret, joille on tehty lastensuojelutarpeen arviointi tai lastensuojelun asiakas- suunnitelma Toteuttaja: - oppilashuollon, lastensuojelun, nuorisopsykiatrian sekä nuorisoi- työn työntekijät - lapsen tai nuoren lähiverkosto (esim. perhe, koulu)	- mahdollistaa useamman nuoren kotona asumisen; yli puolet työ- kentelyyn ohjatuista nuorista jatko- elämänsä kotona - intensiiviyön jälkeen otettiin huostaan 23 nuorta aineiston 53 mukana olleista nuoresta Paajanen, S. 2014. Pro gradu -tut- kielma	Siitola, E. & Paajanen, M. 2010. Mi- tä Kasteesta on kasvamassa?
RAJAN LAPSET JA NUORET Etelä-Karjalan sairaan- hoitopiiri	Varhaisen tuen toimintamallit - lähipalvelu- ja konsultaatiotiimin kehittäminen - koulujen mielenterveysyöntekijät - varhaiskasvatuksen sosionomi	- lisätä moniammatillista yhteis- työtä - vahvistaa osallisuutta - edistää terveyttä ja hyvinvointia	Kohderyhmä: - kaikki lapset ja nuoret perheineen Toteuttaja: - neuvolatyöntekijät, terveydenhoi- tajat, koulun henkilökunta, erikois- sairaanhoidon henkilökunta		Siitola, E. & Paananen, M. 2010. Mi- tä Kasteesta on kasvamassa? THL – Avaluksia.
TUKEVASTI ALKUUN - VAHVASTI KASVUUN Schantz, Merja (projekti- suunnittelija esikoulusta alakouluun) Alanne, Marinoora (pro- jektisuunnittelija alakou- lusta yläkouluun)	Menetelmä lapsen siirtymävaihei- den tueksi - toimintamalleja lapsen siirtymä- vaiheiden tueksi esim. vanhem- paintapaukset, dialogiset vanhem- painillat, koulutuskastapaamiset, lähialueen kasvatusverkostotapa- miset ja tiedonsiirto	- tukea lapsen siirtymävaiheita (esi- koulusta kouluun, ala-asteelta ylä- asteelle)	Kohderyhmä: - siirtymävaiheessa olevat lapset ja nuoret (erityisesti esikouluikäiset ja 6. luokkalaiset) Toteuttaja: - opettajat - vanhemmat		Tukevasti toimintamallit: Lindqvist, U. 2011. ym.

ULAPPA - lasten hyvinvointia koskevan tiedon kerääminen	Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 6.		
VAHVUUTTA PERHEELLE –hanke	Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 6.		
ITÄ- JA KESKISUOMI Lasten ja perheiden hyvinvointipalveluiden kehittämishanke			
ENNALTAEHKÄISEVÄ, YHTEISÖLLINEN TOIMINTAMALLI LUOKAN HYVINVOINNIN KEHITTÄMISEKSI Leinonen, Seija (erikoissuunnittelija)	- vahvistaa myönteistä ja hyväksyvää luokkailmapiiriä	Kohderyhmä: - ala- ja yläkoulujen oppilaat sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijat Toteuttaja: - luokanopettaja (luokanopettajan parina voi toimia esim. nuorisotyöntekijä)	Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen uudistaminen. Lasten kaste kehittämistyöstä pysyviksi käytännöiksi. 2013. Hastrup, A. ym.
LASTENSUOJELUN, PERHETYÖN JA PÄIVÄHOIDON YHTEISTYÖN TOIMINTAMALLI NUPPIS Leinonen, Seija & Laukanen, Eija	Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 6.		
Matalan kynnyksen palvelupiste nuorille - palvelupiste, johon voi tulla ilman lähetettä ja jossa työskentelee kokeneiden asiantuntijoiden tiimi (esim. psykologi, sosiaalityöntekijä, nuorisotyöntekijä, lääkäri)	- tarjota nopeaa apua nuorelle - tuoda palvelu lähelle nuorta	Kohderyhmä: - 13–21-vuotiaat nuoret Toteuttaja: - Nuppiis-tiimi yhdessä nuoren kanssa työskentelevien aikuisten kanssa. Tiimi tekee läheistä yhteistyötä mm. koulujen oppilashuoltoryhmi- en kanssa	Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen uudistaminen. Lasten kaste kehittämistyöstä pysyviksi käytännöiksi. 2013. Hastrup, A. ym.
LÄNSI-SUOMI Remontti hanke - Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujuuudistaminen Varsinais-Suomessa ja Satakunnassa			
HYVINVOIVA LAPSI JA NUORI -hanke	Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 6.		
KASVAMME YHDESSÄ -toiminta Turun kaupunki	Varhaisen tuen toimintamalli 7. luokan oppilaille ja heidän vanhemmilleen - nuorten terveystarkastukset ja perheen tapaaminen, aikuisten jalkautuminen välitunneille sekä nuorille ja vanhemmille yhteiset illat - tietoa nuoruuden kehityksestä vanhemmille	Kohderyhmä: - 7. luokan oppilaat sekä heidän vanhempansa Toteuttaja: - opettajat	http://www.turku.fi/kasvammeyhdedessa - Vanhemmat kokevat vanhempainiltojen aiheet mielenkiintoisina ja hyödyllisinä - illat mahdollistivat tutustumisen muihin vanhempiin Puukka, A-M. Tukea vanhemmuuteen. Kasvamme yhdessä – vanhempainillat 7. luokan oppilaiden vanhemmille. Seminaariesitys. https://www.kaarina.fi/_/Hv/la_20140228_Kasvamme%20yhdedessa.pdf

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
<p>KIINTYMYSPOHJAINEN LEIKKI LAPSEN VUOROVAIKUTUKSEN TUKENA</p> <p>LASTEN MIELENTERVEY-SAMBULANSSI</p> <p>RAJAPINTA- pilotti</p> <p>USKO NUORIIN –pilotti</p>	<p>Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 6.</p> <p>Ks. varhaiskasvatuksen taulukko 6.</p> <p>Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 6.</p> <p>Varhaisen tuen toiminta- ja palvelumalli</p> <ul style="list-style-type: none"> - moniammatillisesti etsitään palveluvaihtoehtoja ja ratkaisuja nuoren elämäntilanteen tueksi 	<ul style="list-style-type: none"> - estää nuoren syrjäytyminen riittävän varhaisella tuella ja palveluohjauksella - kiinnittää nuori kouluun, jatko-opiskeluun ja elämään 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - syrjäytymisvaarassa olevat 15-25-vuotiaat nuoret <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koulun ja opetustoimen, sosiaali- ja terveystoimen, työ- ja elinkeinoveranomaisten, Kelan, poliisin ja rikosseuraamuksen sekä kolmannen sektorin (järjestöt, seurakunta ja alueen hanketoimijat) työntekijät ja nuorten vanhemmat 	<p>Toiminta lisää poikkeuksellisesti viranomaisen yhteistyötä ja ma- daltaa keskinäistä konsultaatio- kynnystä</p> <p>sekä karsii päällekkäisyyksiä, jolloin nuori saa apua nopeammin</p> <p>Siltala, E. & Paajanen, M. 2010.</p>	<p>Usko nuoriin – asiakasyhteistyötyh- mien aktivointi loppuraportti. Va- liola, V. 2011.</p>
<p>VARHAINEN PERHETYÖ</p> <p>POHJOIS-SUOMI</p> <p>TUKEVA (Tukea Kehitystä Vastuuta) -hanke</p> <p>EXIT-TIIMI</p> <p>Haastavasti käyttäytyvän nuoren poika Rounioja, Katja & Timonen, Johanna Kehittäjä- sosiaalityöntekijät</p> <p>HAASTAVASTI KÄYTTÄYTYVÄN NUOREN TUKI – Barofi-meneteimä</p>	<p>Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 6.</p> <p>Tukimuoto haastavasti käyttäytyvälle nuorelle</p> <ul style="list-style-type: none"> - nopean puuttumisen Exit-tiimi, jossa toimii sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja, jotka tekevät yhteistyötä koulutoimen sekä lapsi- ja nuorisopsykiatrian työntekijöiden kanssa - Exit-tiimi tapaa nuorta ja vanhempia sekä tekee lastensuojelutarpeen selvityksen BARO-meneteimää hyödyntäen. <p>Tukimuoto haastavasti käyttäytyvälle nuorelle</p> <ul style="list-style-type: none"> - BARO-fi- haastattelumenetelmä - nuorille suunnattu nopean tuen yksikkö - perhetapaamiset - seuranta 	<ul style="list-style-type: none"> - puuttuu nopeasti ja tehokkaasti nuoren tilanteeseen - auttaa nuorta hänen omassa elinympäristössään - vähentää laitoshoitusten ja laitoshoitotarvetta 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 12-17-vuotias nuori, josta on lastensuojelullista huolta <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - exit-tiimi yhteistyötahojen kanssa 	<ul style="list-style-type: none"> - nuoret ja heidän vanhempiensa pitävät toimintaa hyvänä ja tarpeellisenä - lisää nuorten kuulluksi ja ymmärretyksi tulemistä - toiminta vähentää lastensuojelun kustannuksia, vähentämällä sijoitusten määrää - Lasten, nuorten ja lapsiperheiden tukeminen hyvinvoinnin tukeminen Pohjois-Suomessa – Loppuraportti. 	<p>Lasten, nuorten ja lapsiperheiden tukeminen hyvinvoinnin tukeminen Pohjois-Suomessa – Loppuraportti.</p>
<p>HAASTAVASTI KÄYTTÄYTYVÄN NUOREN TUKI – Barofi-meneteimä</p>	<p>Tukimuoto haastavasti käyttäytyvälle nuorelle</p> <ul style="list-style-type: none"> - BARO-fi- haastattelumenetelmä - nuorille suunnattu nopean tuen yksikkö - perhetapaamiset - seuranta 	<ul style="list-style-type: none"> - selvittää haastavasti käyttäytyvän nuoren tuen tarve - puuttuu nuoren vaikeaan elämäntilanteeseen nopeasti ja tehokkaasti 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nuoret <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nopean tuen yksikkö, nuoren parissa työskentelevät aikuiset sekä vanhemmat 	<ul style="list-style-type: none"> - vanhemmat kokevat nopean puuttumisen hyvänä - BARO-meneteimä koetaan toimivana ja se strukturoi keskustelua <p>Hastrup, A. ym. 2013</p>	<p>Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen uudistaminen. Lasten kaste kehittämisestä pysyviksi käytännöiksi. Hastrup, A. ym. 2013.</p>

<p>JOPO – joustava perusopetus</p>	<p>Perusopetuksen opetussuunnitelman toteuttaminen pienemmässä oppimisryhmässä</p> <ul style="list-style-type: none"> - henkilökohtaiset oppimissuunnitelmat - oppilaan tuen huomioiminen 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 8–9-luokkalaisten nuoret <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - jopo-ohjaajat ja opettajat 	<p>Lisätietoa Joustavasta perusopetuksesta: www.op.h.fi</p>
<p>Soveltava taide lasten, nuorten, perheiden sekä työyhteisön kehittäjänä ja voimavarana ITU3</p>	<p>Taideperustainen toiminta tuen muotona</p> <ul style="list-style-type: none"> - erilaiset soveltavan taiteen työpajat 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - lapset, nuoret ja perheet sekä heidän kanssaan työskentelevät <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - teatteri- ja tanssitaiteen asiantuntijat yhdessä koulujen, lastensykeatrian, perhekeskusten sekä lastensuojelun työntekijöiden kanssa 	<p>Siltala, E. & Paananen, M. 2010. Mitä Kasteesta on kasvamassa? THL – Avauksia.</p>
<p>TOIMINNALLISIN MENE- TELMIN OHJATUT VAN- HEMPAINILLAT</p>	<p>Yhteisölliset vanhempainillat erilaisilla teemoilla</p>	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koulunsa aloittavien lasten vanhemmat sekä 5-luokkalaisten lasten vanhemmat <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - laaja-alaisesti opetustoimen työntekijöitä esim. erityisopettajat, kouluvuostajat, koulupsykologit, luokanopettajat 	<p>Siltala, E. & Paananen, M. 2010. Mitä Kasteesta on kasvamassa? THL – Avauksia.</p>
<p>TSEKPOINT</p>	<p>Neuvontapiste nuorille</p> <ul style="list-style-type: none"> - TsekPoint koordinaattori kartoittaa nuoren elämäntilanteen ja ongelmakohdat, laatii tapauskohtaisen toimenpidesuunnitelman yhdessä nuoren/vanhempien kanssa ja sopii suunnitelman seurannasta 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 11–29-vuotiaat lapset ja nuoret, jotka tarvitsevat tukea ja ohjausta elämäntilanteessaan <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tsekpoint –koordinaattori yhdessä sosiaali- ja terveydenhuollon, koulun työntekijöiden sekä nuoren vanhempien kanssa 	<p>- nuoret kokivat saaneensa tukea ja kannustusta - nuoret tulivat kuulluiksi heitä koskeissa asioissa - yhteistyötahot kokivat TsekPointin tärkeäksi täydentäväksi palveluksi ja yhteistyökumppaniksi Karasti, A-K. 2010.</p>
<p>VÄLI-SUOMI Lasten, nuorten ja lapsiperheiden kehittämishanke Kasper</p>	<p>Ennaltaehkäisevä ja intensiivinen toimintamalli</p> <ul style="list-style-type: none"> - koulun huolipalaverimalli - ennaltaehkäisevä perneohjauspalvelu - koulun oppilashuoltotyön käytäntöjen kehittäminen - Nopsa -toiminta 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 5.-9-luokan oppilaat ja heidän vanhempiensa <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset yhteistyössä koulun henkilökunnan kanssa 	<p>http://www.kasperihanke.fi/materiaalit/viewcategory/27-eetu</p> <ul style="list-style-type: none"> - kehittää ylisektoraalista toimintaa kunnissa - lisää yksilö- ja perhekohtaista hyvinvointia - toiminnalla mahdollisuus ehkäistä syrjäytymistä - vahvistaa lasten ja perheiden osallisuutta <p>Männikkö, J. & Siikaluoma, T.</p>

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
KOULUPILOTTI Etelä-Pohjanmaan lapset, nuoret ja lapsiperheet kehittämishanke – loppuraportti Tuomela-Jaskari, S. ym. 2011.	Oppilashuoltoryhmän toimintamallit - case-työskentely ja verkostopalaverit - psykososiaalinen huolipolku – malli - sosiaalisten taitojen parantamien kulttuurillisin keinoin - Pilari- yhteistyöryhmän perustaminen	- kehittää koulun, kodin ja verkostojen välistä yhteistyötä - lisätä lapsen osallisuutta - kehittää lapsen psykososiaalisen kohtaamisen keinoja	Kohderyhmä: - ala- ja yläkoulujen oppilaat Toteuttaja: - koulun työntekijät, vanhemmat, verkostot	- lapsen/ nuoren psykososiaalisen kohtaamisen vahvistuminen - moniammatillisen työskentelyn lisääntyminen - koululhenkiöstö kiinnittää enemmän huomiota myös omaan hyvinvointiinsa ja sen tukemiseen - kehittämistyöhön liian vähän aikaa Tuomela-Jaskari, S. ym. 2011.	Etelä-Pohjanmaan lapset, nuoret ja lapsiperheet kehittämishanke – loppuraportti Tuomela-Jaskari, S. ym. 2011.
HOIDOLLIS-PEDAGOGI- NEN NIVELLUOKKA Osahanke Monialaisesti yhdessä lapsen parhaaksi -hanketta Tuomi, Marika Hämeenlinna	Väliaikainen hoidollis-pedagogi- nen yhteisö oppilaille, jotka eivät vahvoihin tukitoimenpitein selviydy koulussa ja jotka tarvitsevat moni- puolista erityistukea elämässään.	- tarjota kuntouttava yhteisö lapselle tai nuorelle - tehdä tiivistä yhteistyötä vanhempien kanssa - mahdollistaa vanhempien vertais- tapaamiset	Kohderyhmä: - oppilas, joka odottaa lastenpsykiatrian osastopaikkaa tai on pa- laamassa sairaalajaksoilta. Myös oppilaan erilaiset kriisit, pelot, ah- distuneisuus sekä yleinen syrjäin- vetäytyminen voivat olla syy hoi- tojaksoille - oppilaan perhe Toteuttaja: - moniammatillinen tiimi: erityis- luokanopettaja, psykiatrinen sai- raanhoitaja ja kouluhoitaja.	<a href="http://www.hameenlinna.fi/Palvelut/Koulut-ja-opetus/Koulut-1-6/Ju-
kolan-koulu/Hoidollis-pedagogi-
nen-nivelluokka/">http://www.hameenlinna.fi/Palvelut/Koulut-ja-opetus/Koulut-1-6/Ju- kolan-koulu/Hoidollis-pedagogi- nen-nivelluokka/	<a href="http://www.hameenlinna.fi/Palvelut/Koulut-ja-opetus/Koulut-1-6/Ju-
kolan-koulu/Hoidollis-pedagogi-
nen-nivelluokka/">http://www.hameenlinna.fi/Palvelut/Koulut-ja-opetus/Koulut-1-6/Ju- kolan-koulu/Hoidollis-pedagogi- nen-nivelluokka/
PIRKANMAAN INTEN- SIVIMALLI NUORTEN AVOIHUOLTOON – han- ke (IINA) Rinne, Irene (koordinaattori)	Intensiivisen työotteen malli - poikkeuksellisia työkäytäntöjä ja toimintamalleja intensiivisen, oika-aikaisen ja tehokkaan tuen antamiseksi 13-17 v. nuorelle ja hänen perheelleen nuoren omassa kasvuympäristössä	- uudistaa lasten, nuorten ja perheiden palveluja perinteisiä sektori- rajoja yrittäen	Kohderyhmä: - 13-17-vuotiaat nuoret ja heidän perheensä Toteuttaja: - yhteistyössä lastensuojelun kanssa lapsi- ja nuorisopsykiatrian toimijat, perheneuvolat sekä koulu, sivistystoimi ja /tai nuorisotoimi kuntakoh- taisen tarpeen mukaan	- vahvistaa moniammatillista yhteistyötä - madaltaa kynnystä ottaa yhteyttä yli sektorirajan - lisää oman työn suunnittelua ja reflektion merkitystä - lisää ymmärrystä intensiivisesti tehtävän työn sisällöstä ja luonteesta on laajentunut - auttaa huomioimaan vuoropuhelun toteutumista omassa työssä Rinne, I. ym.	Rinne, I. ym. Intensiivimalli nuorten avoeluotoon – hanke 2009–2011 loppuraportti.
MERKKARI- TOIMINTA	Kouluilla toimiva psykiatrinen sairaanhoitaja	- tukea nuorta tämän elämässä (al- jen sujuminen, kaverisuhteet, mielenterveys)	Kohderyhmä: - Ala- ja yläkoulujen oppilaat (erityisesti mielenterveysyistä erityistä tukea tarvitsevat) Toteuttaja: Psykiatrinen sairaanhoitaja yhdessä koulun oppilashuoltoryhmän kanssa	- työskentely alakouluilla osoitti, että oppilashuollossa on selvästi palveluvaijetta - matalan kynnyksen palvelulle tilausta - merkkaritoiminta täydentää oppilashuollon ja terveydenhuollon palveluita Ylönen, P. 2011.	<a href="https://www.innokyla.fi/web/vers-
tas121110/etusivu/-/verstas/perus-
tiedot">https://www.innokyla.fi/web/vers- tas121110/etusivu/-/verstas/perus- tiedot

NEPSY-HANKE	Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 6.						
PIRKAN PERHEPALVELUT - osahanke	Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 6.						
POHJANMAAN PERHEKASTE	Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 6.						
RIIHIMÄEN RIINA -HANKE Nuorten pilotti	Lastensuojelun perhetyön kehittämishanke - verkostoneuvottelut vanhempien ja koulun kanssa - nuorten yksilötapaamiset - kodin olosuhteiden selvittäminen - vertaisryhmyöskentely	- uudistaa lasten, nuorten ja perheiden palveluja perinteisiä sektori-rajajoja yrittäen - vahvistaa nuoren eri rooleja koulussa, kotona ja vapaa-ajalla	Kohderyhmä: - nuoret, jotka ovat vaarassa jäädä ilman päättötodistusta tai joilla on suuri määrä koulupoissaoloja Toteuttaja: - lastensuojelun työntekijät yhdessä koulutoimen ja terveydenhoiton työntekijöiden sekä vanhempien kanssa				www.kasperihanke.fi

Mielenterveyttä edistävä kirjallisuus perusopetuksessa (Liitetaulukko 14)

Tekijä ja julkaisuvuosi	Nimeke
Työntekijän tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaaminen	
KÄSIKIRJAT JA OPAAAT	
Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2007.	Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen Oppaita 63. Helsinki: Stakes.
Kauppila, R. 2010.	Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot - Vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille. Käsikirja.
Kilpeläinen-Hauru, A. 2001.	Tunteet koulussa - oppimisen este vai kohde: luokanopettajan näkemyksiä tunteista ja tunnekasvatuksesta koulussa. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja. B, 1237-1017; 7:2001.
Lahti, P. ym. 2001.	Miten autan oppilasta opettajan keinoin. Suomen mielenterveysseuran julkaisu.
Latvala J-M. 2006.	Digitaalisen kommunikaatioosiovelluksen kehittäminen kodin ja koulun vuorovaikutuksen edistämiseksi. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 292.
Marttunen, M. ym. 2013.	Nuorten mielenterveyshäiriöt - Opas nuorten parissa työskenteleville aikuisille. Opas 25. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
Metso T. 2004.	Koti, koulu ja kasvat. Kohtaamisia ja rajankäyntejä. Suomen Kasvatustieteellinen Seura. Kasvatustieteen tutkimuksia 19.
Minkkinen, J. 2011.	Opettaja ja lasten hyvinvointi. Artikkeliteoksessa Toiminnallisia loukkuja: hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa.
Rimpelä, M. ym. 2009.	Vanhempainyhdistysten ja huoltajien osallisuus peruskoulun ja sen oppilashuollon kehittämässä. Stakes. Raportteja 29/2008.
Seikkula, T. 2000.	Alkuopetuksen vanhempaintapaamisten sosiaaliset kielet: dialoginen analyysi. Jyväskylän yliopisto. Tutkiva opettaja 9/2000.
Torkkeli, M. 2001.	Koululokkaiden isät lastensa koulunkäynnin tukena. Kasvatustieteellisen tutkimuskeskuksen julkaisu. Tutkimuksia 6/2001. Helsingin yliopisto.
VÄITÖSKIRJAT	
Andonov, L. 2007.	Opettajan ja vanhemman vuorovaikutus ja keskustelun kehyydet koululaisen kehityskeskusteluissa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
Aunola, K. 2001.	Children's and adolescents' achievement strategies, school adjustment, and family environment. Psykologian Kasvatustieteen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
Kautto-Knape, E. 2012.	Oppilasta lamaannuttava kouluvuorovaikutus : Aineistoperustainen teoria. Kasvatustieteen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
Lehtolainen, R. 2009.	Keitaista ja kimaltavaa: kodin ja koulun yhteistyötä koulun ja kodin yhteyteen. Kasvatustieteen väitöskirja. Helsingin yliopisto.
Saari, K. 2009.	Dialogisuus ja kohtaaminen: Tutkimus kristillisten koulujen toimintakulttuurista kasvatustieteen näkökulmasta. Kasvatustieteen väitöskirja. Helsingin yliopisto.
Talvio, M. 2014.	How do teachers benefit from training on social interaction skills? Developing and utilizing an instrument for the evaluation of teachers' social and emotional learning. Kasvatustieteen väitöskirja. Helsingin yliopisto.
Virtanen, M. 2013.	Opettajan emotionaalinen kompetenssi. Tutkimus luokanopettajien ja luokanopettajien tunne- ja taito-osaamista ja niiden tärkeydestä. Kasvatustieteen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
Wihsaari, J. 2010.	Kohtaaminen-opettajuuden ydin? Kasvatustieteen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
TIETEELLISET KATSAUKSET	
Honkanen M, Moilanen I, Taanila A. ym. 2010.	Luokanopettajan lapsen mielenterveyden edistäjänä ja ennustajana. Katsaus. Duodecim 3/2010.
Somersalo H. ym. 2002.	Classroom climate and the mental health of primary school children. Nordic Journal of Psychiatry. 2002;56(4).
Lasten ja nuorten tunne- vuorovaikutus- ja mielenterveysosaaminen	
KÄSIKIRJAT JA OPAAAT	
Hamarus, P. 2006.	Koulukiusaaminen ilmiönä. Yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta. Jyväskylä studies in education, psychology and social research,288.

Joronen, K. & Koski, A. 2010.	Tunne- ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen koulu yhteisössä. Tampereen yliopisto.
Kuusela, M. 2005.	Sosioemotionaalisten taitojen harjaannuttaminen, oppiminen ja käyttäminen perusopetuksen kahdeksannen luokan tyttöjen liikuntatunneilla. Jyväskylässä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö Likes.
VÄITÖSKIRJAT	
Ahonen, A-K. 2010.	Psychosocial well-being of schoolchildren in the Barents region: a comparison from the northern parts of Norway, Sweden and Finland and Northwest Russia. Kasvatustieteiden väitöskirja. Lapin yliopisto.
Herkama, S. 2012.	Koulukiusaaminen: Loukkaavat vuorovaikutusprosessit oppilaiden vertaisuhteissa. Humanististen tieteiden väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
Junttila, N. 2010.	Social competence and loneliness during the school years - Issues in assessment, interrelations and intergenerational transmission. Kasvatustieteiden väitöskirja. Turun yliopisto.
Kinnunen, P. 2011.	Nuoruudesta kohti aikuisuutta - varhaisaikuisen mielenterveys ja siihen yhteydessä olevat ennakoivat tekijät. Terveystieteiden väitöskirja. Tampereen yliopisto.
Korkiamäki, R. 2013.	Kaveria ei jätetä! Sosiaalinen pääoma nuorten vertaisuhteissa. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden väitöskirja. Tampereen yliopisto.
Pöyhönen, V. 2013.	Defending behavior in bullying situations. Psykologian väitöskirja. Turun yliopisto.
Sakellari, E. 2014.	Exploring the impact of mental health education on adolescents' perceptions about mental health and mental illness. Improving community health. Hoitotieteen ja lastenpsykiatrian väitöskirja. Turun yliopisto.
Soilamo, A. 2006.	Maahanmuuttajaoppilaan osallisuus koulukiusaamisessa. Kasvatustieteiden väitöskirja. Turun yliopisto.
Thuneberg H. 2007.	Psyykinen hyvinvointi koulussa ja sen yhteys akateemiseen ja prososiaaliseen itesäätelyyn sekä koulusaavutuksiin. Käyttätymistieteen väitöskirja. Helsingin yliopisto.
Tuominen-Soini H. 2012.	Student motivation and well-being: Achievement goal orientation profiles, temporal stability, and academic and socio-emotional outcomes. Kasvatustieteiden väitöskirja. Helsingin yliopisto.
Venäläinen, S. 2010.	Interaction in the Multicultural Classroom: Towards Culturally Sensitive Home Economics Education. Kasvatustieteiden väitöskirja. Helsingin yliopisto.
TIETEELLISET KATSAUKSET	
Kaitala-Heino R, Ranta K, Fröjd S. 2010.	Nuorten mielenterveys koulumaailmassa. Duodecim 2010, 126:17.
Kumpulainen K, Säiniö M. 2001.	Lasten psyykkiset häiriöt, oppiminen ja koulunkäynti. Suomen lääkärilehti 6/2011
Vertaistoininta ja osallisuus	
KÄSIKIRJAT JA OPAAAT	
Gellin, M. 2011.	Sovittelu koulussa
VÄITÖSKIRJAT	
Kiuru, N. 2008.	The Role of Adolescents' Peer Groups in the School Context. Psykologian väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
Toimintakulttuuri	
KÄSIKIRJAT JA OPAAAT	
Ahonen, A. ym. (toim.) 2008.	Psykososiaalisen hyvinvoinnin edistäminen opetustyössä
Alatupa, S., Karpainen, K., Keitinkangas-Järvinen, L. ym. 2007.	Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma. Löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaasta? Sitran raportteja 75.
Erkko, A. & Hannukkala, M. 2013.	Mielenterveys voimaksi. Suomen Mielenterveysseura.
Erkko, A. & Hannukkala, M. 2015.	Psyykkiset hälsä som livskraft. Föreningen för Mental Hälsa i Finland.
Haasjoki, E. & Ollikainen, T. 2010.	Mikä sun mieltä painaa?: kriisit nuoruudessa ja mielenterveyden tukeminen koulussa. Helsinki: SMS-tuotanto

Harinen, P. & Halme, J. 2012.	Hyvä, paha koulu: kouluhyvinvointia hakemassa. Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 56. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/Hyva_paha_koulu.pdf
Hietala T, Kaitiainen T, Metsärinne U. ym. 2010.	Nuori ja mieli. Koulu mielenterveyden tukena.
Lehtinen, V. (toim.) 2008.	Building up Good Mental Health – Guidelines based on existing knowledge. Stakes.
Lämsä, A-L. ym. (toim.) 2009.	Mun on paha olla - Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin.
Nurmi, R., Sillanpää, A. & Hannukala, M. 2014.	Hyvää mieltä yhdessä. Käsikirja alakoululaisen mielenterveyden edistämiseen. Suomen Mielenterveysseura.
Nurmi, R., Sillanpää, A. & Hannukala, M. 2015.	Må bra tillsammans. Föreningen för Mental Hälsa i Finland.
Raatikainen E. 2011.	Luottamus koulussa: Tutkimus yhdeksännen luokan oppilaiden luottamus- ja epäluottamuskertomuksista ja niiden merkityksestä oppilaiden kouluarjessa. Kasvatustieteen väitöskirja. Helsingin yliopisto.
Reivinen, J. & Vähäkylä, L. (toim.) 2013.	Ketä kiinnostaa? : lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen .
Renko E, Larja L, Liekkind K. ym. 2012.	Selvitys syrjinnän vastaisen pedagogiikan keinoista ja käytännöistä. Sisäasiainministeriön julkaisu 50/2012
Roine, M. et al. 2011.	Kaikki mukaan! Yhteisöllisyys Helsingin peruskoulujen voimavaraksi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
Solin P. ym. (toim.) 2013.	Mielenterveyden edistäminen koulussa. Työpapereita 24/2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
Välilä R, Kannas L, Lahtinen E. ym. 2008.	Innovative health education curriculum and other investments for promoting mental health and social cohesion among children and young people. Teoksessa WHO/HBSC FORUM 2007: Social cohesion for mental wellbeing among adolescents (pp. 91-103).
VÄITÖSKIRJAT	
Ellonen N. 2008.	Kasvuyhteisö nuorten turvana. Sosiaalisen pääoman yhteyden nuorten masentuneisuuteen ja rikekäyttäytymiseen. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön väitöskirja. Tampereen yliopisto.
Janhunen K-M. 2013.	Kouluhyvinvointi nuorten tulkitsena. Yhteiskuntatieteiden väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto.
Joronen K. 2005.	Adolescents' subjective well-being in their social contexts. Hoitotieteen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
Konu A. 2002.	Oppilaiden hyvinvointi koulussa. Lääketieteen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
Kuula, R. 2000.	Syrjäytymisvaarassa oleva nuori koulun paineessa. Koulu ja nuorten syrjäytyminen. Kasvatustieteen väitöskirja. Joensuun yliopisto.
Minkkinen, J. 2015.	Lapsen hyvinvointimalli. Lasten emotionaalinen hyvinvointi ja sosiaaliset suhteet alakoulussa. Sosiaalipsykologian väitöskirja. Tampereen yliopisto.
Puolakka K. 2013.	Hyvän mielen koulu. Substantiivinen teoria mielenterveyden edistämisestä yläkoulussa. Terveystieteen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
Ritakallio, M. 2008.	Self-Reported Depressive Symptoms and Antisocial Behaviour in Middle Adolescence. Terveystieteen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
Kohdennettu tuki	
KÄSIKIRJAT JA OPAAAT	
Koivula, P.	Selviytymisen polkuja: opetusjärjestelyt oppilaan tukena Opetushallitus
Paananen, M. ym. 2011.	Tarkkaavuuden ja toiminnanohjauksen ryhmäkuntoutus – käsikirja. Niilo Mäki Instituutti
VÄITÖSKIRJAT	
Eskele-Haapanen S. 2012.	Kohdennettu tuki perusopetuksen alkuluokilla. Kasvatustieteen väitöskirja Tampereen yliopisto.

Pönkkö M.-L. 2005.	Erityisoppilaan psykiatrinen hoitokeiju. Hoitokeijun tarpeen ja toiminnan monitahoarviointi. Lääketieteen väitöskirja Oulun yliopisto.
Sipari S. 2008.	Kuntouttava arki lapsen tueksi: kasvatuksen ja kuntoutuksen yhteistoiminnan rakentuminen asiantuntijoiden keskusteluissa. Kasvatustieteen väitöskirja Jyväskylän yliopisto.
Mielenterveyspalvelut ja opiskeluhuoltotyö	
KÄSIKIRJAT JA OPAAAT	
Ahtola A. 2012.	Hyvinvointia edistävä ja ongelmia ennaltaehkäisevä oppilashuoltotyö esi- ja perusopetuksessa: Esimerkkeinä nivelvaiheen yhteistyö ja Kiva-koulu toimenpideohjelma
Hastrup, A. ym. (toim.) 2013.	Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen uudistaminen. Lasten Kaste kehittämissuunnitelmasta pysyväksi toiminnaksi. Raportti 3/2013. THL
Perälä, M.-L. 2015.	Monialainen opiskeluhuolto ja sen johtaminen. THL. Opas 36, 2015
Perälä M.-L. ym. 2011.	Miten lasten ja perheiden palvelut vastaavat tarpeita? Vanhempien näkökulma. Raportti 36/2011. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).
Raninen S. & Takalo T (toim.) 2007.	Psykologina koulussa. Käsikirja.
Uusjärvi A. 2003.	Miten Helsingissä hoidetaan maahanmuuttajataustaisten lasten mielenterveyttä? Selvitys maahanmuuttajataustaisten lasten mielenterveystilanteesta ja palvelujärjestelmän kehittämissuunnitelmasta, Helsingin kaupunki.
Wallin A. 2011.	Sosiaalityö koulussa – avaimia hyvinvointiin. Käsikirja.
VÄITÖSKIRJAT	
Koskela T. 2009.	Perusopetuksen oppilashuolto Lapissa opettajien käsitysten mukaan. Kasvatustieteen väitöskirja. Lapin yliopisto.
Mäenpää T. 2008.	Alakoulun terveydenhoitajan ja perheen yhteistyö - Substantiivinen teoria ongelmalähtöisestä yhteistyöstä. Lääketieteen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
Määttä M. 2007.	Yhteinen verkosto?: Tutkimus nuorten syrjäytymistä ehkäisevistä poikkiallinnollisista ryhmistä. Valtiotieteen väitöskirja. Helsingin yliopisto.
Oikarinen K. 2008.	Terveysmuotokuva mittari kouluterveydenhoitajan työhön: mittarin kehittäminen ja arviointi. Kasvatustieteen väitöskirja. Lapin yliopisto.
Sipilä-Lähdekorpi P. 2004.	Hirveesti tekijänsä näköistä Koulukuraattorin työ peruskoulun yläluokilla. Sosiaalityön väitöskirja. Tampereen yliopisto.
Säännöllisesti toistettavat kyselyt	
Kannas L. ym. 1982- Jyväskylän yliopisto	WHO-Koululaistutkimus tutkii koululaisten koettua terveyttä, hyvinvointia ja terveydentilaa nuorten arkisissa sosiaalisissa ympäristöissä. Tutkimuksen aineistot kerätään neljän vuoden välein strukturoidun kyselylomakkein 11-, 13- ja 15-vuotiailta koululaisilta. (Lisätietoja: https://www.jyu.fi/sport/aitokset/tutkimusyksikot/teetk/vahvuuswho)
Halme N. ym. 1995- THL	Kouluterveyskysely koostuu nuorten elinoloista, kouluoloista, terveydestä, terveydentilasta, terveydentilasta sekä oppilas- ja opiskelijahuollosta. Kouluterveyskyselyn tulokset tukevat nuorten terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi tehtävää työtä oppilaitoksissa ja kunnissa. Kyselyyn vastaavat peruskoulujen 8. ja 9. luokkien oppilaat sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijat. Kysely on laajentumassa 4- ja 5. -luokkalaisiin. (Lisätietoja: http://www.thl.fi/tutkimus-ja-asiantuntijat/vo/taestotutkimukset/kouluterveyskysely)
Rimpelä A. ym 1977-Tampereen yliopisto	Nuorten terveydentilakysely on monitieteinen tutkimusohjelma, joka käynnistyi vuonna 1977. Kysely toteutetaan joka toinen vuosi. NMTT tuottaa tietoa nuorten terveyden ja terveydentilasta kehityksestä sekä sosioekonomisista terveysriskeistä ja suojatekijöistä. Tieto luo perustaa nuorten terveyden edistämistyölle ja toimii kansallisten terveysohjelmien arvioinnissa. (ks. lisää: http://www.uta.fi/hes/tutkimus/tutkimusryhmat/Kansanterveys-tiede/Nuorten_terveysraportti.html)
Tampereen yliopisto	Koulun hyvinvointiprofiili on keino tuottaa koulujen kehittämistyön sekä terveydentiedon oppisäilöiden pohjaksi tietoa koko koulun (oppilaiden ja henkilöstön) hyvinvoinnista. Tietoa voi käyttää koulun kehittämiseen ja oppilashuoltotyössä. http://www10.edu.fi/hyvinvointiprofiili/
Lastenpsykiatrian tutkimuskeskus Turun yliopisto	Lapsen tutkimuskokonaisuus koostuu time-trend-tutkimuksesta ja syntymäkohorttitutkimuksesta. Tutkittavana on mm. lasten ja nuorten mielenterveyden ongelmat sekä palveluiden käyttö. Tutkimukseen kuuluu osaprojekti: Lapsen koululaistutkimus kokoaa tietoa kahdeksanvuotiaiden lasten oireiluista ja mielenterveyspalveluiden käytöstä. Kyselytutkimuksella kerätään lasten lisäksi tietoa heidän vanhemmiltaan ja opettajiltaan. Vuosien 1989, 1999, 2005 ja 2013 kyselyiden vastausprosentti on ollut 84-94 %.
Ståhl, T. ym. THL	TEAvisari kerää peruskouluilta ja toisen asteen oppilaitoksilta terveydenedistämiskäsitteeseen liittyvää tietoa yhteistyössä Opetushallituksen kanssa. Tiedot kerätään kahden vuoden välein. Tulosten avulla koulussa ja kunnissa voidaan arvioida ja kehittää koulujen hyvinvointia ja toimintakulttuuria. Kunta- ja koulukohtaiset tiedot löytyvät TEAvisari-palvelusta. (Lisätietoja: http://www.teaviisari.fi).

Mielenterveyttä edistävät menetelmät toisen asteen koulutuksessa (Liitetaulukot 15-20)

Taulukko 15. Työntekijöiden tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamista kehittävät menetelmät toisen asteen koulutuksessa

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
AGGRESSION PORTAAT	Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 1.				
TOIMIVA KOULU	Ks. Perusopetuksen taulukko 8.				

Taulukko 16. Nuorten tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaamista kehittävät menetelmät toisen asteen koulutuksessa

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
AMIS – RYHMÄILMIÖ Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry Kim Kannussaari	Menetelmä ryhmäytymisen ja elämäntaitojen edistämisen tueksi - tuntirakenteen, jonka avulla voidaan käsitellä ryhmästä nousevia tai ryhmänohjaajan valitsemissa aiheita	- tukea ryhmäytymistä - vahvistaa työrauhaa ja opiskelumotivaatiota - parantaa ryhmän sisäistä vuorovaikutusta	Kohderyhmä: - opiskelijat Toteuttaja: - ammatillisen koulutuksen ryhmänohjaajat		http://www.ammattilainen.fi/ryhmailmio.php
FRIENDS	Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 2.				
LIONS QUEST 2.AS-TEELLE	Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 2.				
MIMI – Terve mieli, mieltä kuuluu - Hyvinvointia ja ilmiöiden iloa projekti	Ks. Perusopetuksen taulukko 9.				
NYTYIN ELÄMÄNTAITOKURSSI Savolainen, Minna Nytyi ry.	Ryhmämuotoinen elämäntaitokurssi - kurssikokonaisuus, jossa käsitellään erilaisia teemoja (esim. hyvä arki, tunteet, ihmissuhteet)	- tukea nuorten stressinhallinta- ja ajankäyttötaitoja - vahvistaa tunne- ja vuorovaikutustaitoja - pohtia omia arvoja ja tavoitteita	Kohderyhmä: - opiskelijat Toteuttaja: - Nytyin elämäntaitokurssin ohjaajat	- vahvistaa itsetuntoa - tukee tunne- ja vuorovaikutustaitoja - tarjoaa vertaistukea (kurssin käyneiden kokemuksia) https://www.nytyi.fi/elamantaitokurssi/kokemuksia/	https://www.nytyi.fi/elamantaitokurssi/
PSYKOSOSIAALISEN HYVINVOINNIN JA ELÄMÄNHALLINTATAITOJEN EDISTÄMISEN JA KILPAILUN SAAMINEN VAHENTAMISEN TOIMENPIDEOHJELMA	Opiskelijoiden hyvinvointia tukeva ohjelma - internet- ja simulaatiopelit - koulutukset	- tukea nuorten hyvinvointia - vahvistaa elämäntaitoja - vähentää kiusaamista - vähentää syrjäytymistä	Kohderyhmä: - lukion ja ammatillisen koulutuksen opiskelijat	Ohjelman kehittäminen on vielä kesken. Arviointitutkimus tulossa myöhemmin.	http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/artikkelit/Kouluyhyvinvoinnin_kehittaminen/elamanhallinta.html
Poskiparta, Elisa & Salmivalli, Christina					
TUNTEIDEN VERKKO	Ks. Perusopetuksen taulukko 9.				

Taulukko 17. Nuorten vertaistointintaa ja osallisuutta tukevat menetelmät toisen asteen koulutuksessa

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
OPISKELIJAKUNTATOIMINTA	ks. Perusopetuksen taulukko 10.			<ul style="list-style-type: none"> - lukioiden ja ammatillisten koulujen oppilaskuntatoimintaa tutkittaessa todettiin, että toiminta on erityisesti lukioissa aktiivista. - Opiskelijat ovat voineet vaikuttaa teemapäivien suunnitteluun, juhlien järjestämiseen sekä kouluympäristöön. Lukion ja ammatillisen peruskoulutuksen oppilaskuntatoiminnan kartoitus 2006 http://www.oph.fi/download/46998_oppkuntakartoitus_2006.pdf 	http://www.mil.fi/kasvatustajille/tu-tortoiminta/
TUTORTOIMINTA Mannerheimin lastensuojeluliitto	Toimintaa, jossa vertaiset auttavat toisiaan erilaisissa käytännön asioissa ja kehittävät koulun yhteisöllisyyttä	<ul style="list-style-type: none"> - tukea yhteishengen syntyä - lisätä opiskelijoiden hyvinvointia 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kaikki toisen asteen opiskelijat <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opiskelijatutorit 		

Taulukko 18. Oppilaitoksen toimintakulttuuria kehittävät menetelmät toisen asteen koulutuksessa

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
DIALOGISET VERKOSTOMENETELMÄT	Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 4.				
MIELEN HYVINVOINTIA TOISELLE ASTEELLE Ruuskanen, Ulla Keskuspuiston ammatitopisto Hannukkala, Marjo Suomen Mielenterveysseura	<p>Menetelmä mielenterveyttä tukevan oppimisympäristön kehittämisen tueksi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hyvinvoiva oppilaitos -opetus- ja koulutusmateriaali - konkreettisia, mielen hyvinvointia edistäviä työvälineitä 	<ul style="list-style-type: none"> - tukea opetus- ja oppilashuoltohenkilöstön ammatillista mielen-terveysosaamista - lisätä opiskelijoiden ja heidän vanhempiensä mielen-terveyden tietoa ja taitoja vanhempainiltojen kautta 	<p>Kohderyhmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opiskelijat - työntekijät - yhteistyö kotien kanssa <p>Toteuttaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opettajat 	<p>Hyvinvoiva oppilaitos. Mielen hyvinvoinnin opetus- ja koulutusaineisto toisen asteen oppilaitoksille. 2011. Törrönen S., Hannukkala M., Ruuskanen U. & Korhonen E.</p> <p>En välmående utbildning. Undervisnings- och förbildningsmaterial om psykisks välbefinnande för andra stadets läroanstalter. 2013. Törrönen S., Hannukkala M., Ruuskanen U. & Korhonen E.</p> <p>www.mielenterveysseura.fi</p>	

Taulukko 19. Kohdennettua tukea tarvitseville nuorille suunnatut menetelmät toisen asteen koulutuksessa

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuuhenkilö Suomessa	Kuvaus ja sisältö	Tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
AGGRESSION REPLACEMENT TRAINING® (ART)	Ks. Perusopetuksen taulukko 12.				
JÄNNITTÄJÄRYHMÄT Martin, Minna	Koulutuspäivä, joka tarjoaa perusvalmiudet jännittäjäryhmän vetämiseen	- antaa tietoa jännittämisestä ja sen taustatekijöistä - tarjota konkreettisia toimintatapoja, joilla jännitystä voidaan helpottaa	Kohderyhmä: - opiskelijat - opettajat Toteuttaja: - opettajat - koulupsykologit - koulukuraattorit - kouluterveydenhoitajat		http://www.hengittavamielei.fi/jan-nite.htm
MAESTRO - stressinhallintakurssi nuorille	Ks. Perusopetuksen taulukko 12.				
LEVOTTOMAT TUHKIMOT	Ks. Perusopetuksen taulukko 12.				
TAJUUA MUTI –liputustointimintamalli	Ks. Perusopetuksen taulukko 12.				
VALOA ELÄMÄÄN - menetelmien kehittämissanke nuorten itsemurhien ehkäisemiseksi	Ks. Perusopetuksen taulukko 12.				
VERTAISRYHMÄT AVIO-ERON KOKENEILLE NUORILLE (Vetskariryhmät)	Ks. Perusopetuksen taulukko 12.				
VÄLITTÄMISEN KOODI	Ks. Perusopetuksen taulukko 12.				

Taulukko 20. Mielenterveyspalveluja ja opiskeluhoitoa kehittävät menetelmät toisen asteen koulutuksessa

Menetelmän nimi ja kehittäjä/t tai vastuhenkilö Suomessa	Ohjelman sisältö	Ohjelman tavoitteet	Kohderyhmä ja toteuttaja	Menetelmästä tehdyt tutkimukset ja selvitykset	Lisätietoja
MDFT	Ks. Perusopetuksen taulukko 13				
NUORTEN MIELENTERVEYSTALO	Ks. Perusopetuksen taulukko 13.				
OPPLAS- JA OPISKELUJAHUOLLON JOHTAMINEN -hanke	Ks. Perusopetuksen taulukko 13.				
Lasten Kaste I ja II- ohjelmaan kuuluvat lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen kehittämishankkeet (toisen asteen opiskelijat) Lasten Kaste -ohjelma on sosiaali- ja terveysministeriön lasten, nuorten ja perheiden palveluiden valtakunnallinen kehittämishankkeiden verkosto, jossa Suomi on jaettu viiteen kehittämisalueeseen: Etelä-Suomi, Itä- ja Keski-Suomi, Länsi-Suomi, Pohjois- Suomi ja Väli-Suomi. Alueellisten hankkeiden sisällä on monia pienempiä osahankkeita. Katsauksessa mukana hankkeet, joissa varhaiskasvatus tai koulu on mukana toimijana.					
ETELÄ-SUOMI Lapsen ääni kehittämisohjelma					
JERI	Ks. Perusopetuksen taulukko 13				
ITÄ- JA KESKISUOMI Lasten ja perheiden hyvinvointipalveluiden kehittämishanke					
ENNALTAEHKÄISEVÄ, YHTEISÖL- LINEN TOIMINTAMALLI KOU- LUSSA	Ks. Perusopetuksen taulukko 13.				
NUPPIS - matalan kynnyksen palvelupis- te nuorille	Ks. Perusopetuksen taulukko 13				
LÄNSI-SUOMI Remontti hanke - Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen uudistaminen Varsinais-Suomessa ja Satakunnassa					
USKO NUORIIN -pilotti	Ks. Perusopetuksen taulukko 13				
POHJOIS-SUOMI TUKEVA (Tukea Kehitystä Vastuuta) –hanke					
EXIT-TIIMI Haastavasti käyttäytyvän nuoren polku	Ks. Perusopetuksen taulukko 13.				
HAASTAVASTI KÄYTTÄYTYVÄN NUOREN POLKU – Barofi-menetelmä	Ks. Perusopetuksen taulukko 13				
TSEKPOINT	Ks. Perusopetuksen taulukko 13				
VÄLI-SUOMI Lasten, nuorten ja lapsiperheiden kehittämishanke Kasperii					
NEPSY-hanke	Ks. Varhaiskasvatuksen taulukko 6				

Mielenterveyttä edistävä kirjallisuus toisen asteen koulutuksessa (Liitetaulukko 21)

Tekijä ja julkaisuvuosi	Nimeke
Työntekijän tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaaminen	
KÄSIKIRJAT JA OPPAAT	
Kauppila, R. 2010.	Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot - Vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille. PS-kustannus.
Marttunen, M. ym. 2013.	Nuorten mielenterveyshäiriöt - Opas nuorten parissa työskenteleville aikuisille. Opas 25. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
Numminen, A. & Talvio, M. 2011.	Hyvä oppimisilmapiiri ja opiskelijan kohtaaminen. Teoksessa Lindblom-Ylänne, S. & Nevgi, A. (toim.) Yliopisto-opettajan käsikirja.
Silka-Pyhäjokialueen koulutuskunta-yhtymä Haapaveden opisto	Opas varhaiseen puuttumiseen toisen asteen toimijoille huolta herättävissä tilanteissa.
Vehviläinen, S. 2001.	Ohjaus vuorovaikutuksena. Helsinki: Gaudeamus.
VÄITÖSKIRJAT	
Nurmi, P. 2009.	Opettaja kouluhyvinvoinnin edistäjänä - Toisen asteen opettajat dialogisuutensa ja autenttisuutensa säätelijöinä. Filosofian väitöskirja. Kuopion yliopisto.
Talvio, M. 2014.	How do teachers benefit from training on social interaction skills? Developing and utilising an instrument for the evaluation of teachers' social and emotional learning. Kasvatustieteen väitöskirja. Helsingin yliopisto.
TIETEELLISET KATSAUKSET	
Talvio, M. ym. 2015.	The development of teachers' responses to challenging situations during interaction training. Teacher Development: An international journal of teachers' professional development. Teacher Development, 19(1):97-115.
Nuorten tunne-, vuorovaikutus- ja mielenterveysosaaminen	
VÄITÖSKIRJAT	
Kinnunen, P. 2011.	Nuoruudesta kohti aikuisuutta - varhaisaikuisen mielenterveys ja siihen yhteydessä olevat ennakoivat tekijät. Terveystieteen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
Koivisto, P. 2010.	Preparing for working life: effects of group counseling on adolescents' career development and mental health. Psykologian väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
Vasalampi, K. 2012.	Appraisals of Education-Related Goals During Educational Transitions in Late Adolescence: Consequences for Academic Well-being and Goal Attainment. Psykologian väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
TIETEELLISET KATSAUKSET	
Mustonen, U. ym. 2013.	Elämänkulku, mielenterveys ja hyvinvointi – Seurantatutkimus 16-vuotiaista tamperelaisnuorista 22- 32- ja 42-vuotiaina. THL raportti 17/2013.
Vertaistointia ja osallisuus	
TIETEELLISET KATSAUKSET	
Huotari, K., Törmä, S. & Tuokkola, K. 2011.	Syrjintä koulutuksessa ja vapaa-ajalla: Erityistarkastelussa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten syrjintäkokemukset toisen asteen oppilaitoksissa. Syrjintäselvitys 2010. Sisäasiainministeriön julkaisut 11/2011.
Toimintakulttuuri	
KÄSIKIRJAT JA OPPAAT	
Lehtinen, V. (toim.) 2008.	Building up Good Mental Health – Guidelines based on existing knowledge. Stakes.
Lämä, A-L. ym. (toim.) 2009.	Mun on paha olla - Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. PS-kustannus.

Törrönen, S., Hannukkala, M., Ruuskannen, U. & Korhonen, E. 2011.	Hyvinvoiva oppilaitos. Mielen hyvinvoinnin opetus- ja koulutusaineisto toisen asteen oppilaitoksille.
Törrönen, S., Hannukkala, M., Ruuskannen, U. & Korhonen, E. 2013.	En välmående utbildning. Undervisnings- och fortbildningsmaterial om psykiskt välbefinnande för andra stadsets läroanstalter.
VÄITÖSKIRJAT	
Koistinen M. 2010.	Nuorten hyvinvointi, opiskelu ja opinto-ohjaus erityisen koulutustehtävän saaneessa lukiossa. Kasvatustieteen väitöskirja. Helsingin yliopisto.
Repo, S. 2010.	Yhteisöllisyys voimavarana yliopisto-opetuksen ja opiskelun kehittämisessä. Kasvatustieteen väitöskirja. Helsingin yliopisto.
Opiskeluhoolto ja mielenterveyspalvelut	
KÄSIKIRJAT JA OPAAAT	
Honkanen, E. 2009.	Oppilashuollon käsikirja. Helsinki.
Perälä, M-L. ym. 2015.	Monialainen opiskeluhoolto ja sen johtaminen. THL. Opas 36, 2015.
VÄITÖSKIRJAT	
Pekkari, M. 2006.	Ohjauskeskustelun nuorten lukio-opintojen ja uran pohdinnan tukena. Kasvatustieteen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
Perttula, R. 2015.	Syrjäytymissuhteiden hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalisuudessa. Sosiaalityön väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
Säännöllisesti toistettavat kyselyt	
Halme N. ym. 1995. THL	Kouluterveyskysely kokoaa tietoa nuorten elinoloista, kouluoloista, terveydestä, terveystottumuksista sekä oppilas- ja opiskelijahuollosta. Kouluterveyskyselyn tulokset tukevat nuorten terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi tehtävää työtä oppilaitoksissa ja kunnissa. Kyselyyn vastaavat peruskoulujen 8. ja 9. luokkien oppilaat sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijat. Kysely on laajentumassa 4- ja 5. -luokkalaisiin. (Lisätietoja: http://www.thl.fi/tutkimus-ja-asiantuntijat/yvaesto-tutkimukset/kouluterveyskysely)
Rimpelä A. ym. 1977. Tampereen yliopisto	Nuorten terveystapatutkimus on monitieteinen tutkimusohjelma, joka käynnistyi vuonna 1977. Kysely toteutetaan joka toinen vuosi. NITTT tuottaa tietoa nuorten terveyden ja terveystottumusten kehityksestä sekä sosioekonomisista terveyseroista ja terveyden riski- ja suojatekijöistä. Tieto luo perustaa nuorten terveyden edistämistyölle ja toimii kansallisten terveysohjelmien arvioinnissa. (ks. lisää: http://www.uta.fi/hes/tutkimus/tutkimusryhmat/Kansanterveys-tiede/Nuorten_terveystapatutkimus.html)
Ståhl, T. ym. THL	TEAvisari kerää peruskouluilta ja toisen asteen oppilaitoksilta terveydenedistämiskäyttävyyteen liittyvää tietoa yhteistyössä Opetushallituksen kanssa. Tiedot kerätään kahden vuoden välein. Tulosten avulla kouluissa ja kunnissa voidaan arvioida ja kehittää koulujen hyvinvointia ja toimintakulttuuria. Kunta- ja koulukohtaiset tiedot löytyvät TEAvisari-palvelusta. (Lisätietoja: http://www.teavisari.fi).

Niina Anttila
Taina Huurre
Maili Malin
Päivi Santalahti

Mielenterveyden edistäminen varhaiskasvatuksesta toisen asteen koulutukseen

Katsaus menetelmiin ja kirjallisuuteen Suomessa

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

PL 30 (Mannerheimintie 166) 00271 Helsinki

Puhelin: 029 524 60000

www.thl.fi